

ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM

Barabás Anett

**A KALINYINGRÁDI TERÜLET
STRATÉGIAI JELENTŐSÉGE, HELYE, SZEREPE
AZ OROSZ BIZTONSÁGPOLITIKÁBAN
ÉS HATÁSA EURÓPA BIZTONSÁGÁRA**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok, főtanácsos PhD

**Dr. Tömösváry Zsigmond
nyá. dandártábornok, főtanácsos PhD**

BUDAPEST, 2008

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
1. A KALINYINGRÁDI TERÜLET TÖRTÉNELME, LAKOSSÁGÁNAK ÖSSZETÉTELE	10
1.1. A Kalinyingrádi Terület múltja, jelene.....	10
1.2. A népesség összetétele a Kalinyingrádi Területen 1939 és 2008 között.....	13
1.3. Következtetések.....	18
2. A KALINYINGRÁDI TERÜLET STRATÉGIAI JELENTŐSÉGE.....	19
2.1. A Kalinyingrádi Terület a Szovjetunió felbomlása és a Varsói Szerződés megszűnése után	19
2.2. A NATO és Oroszország kapcsolatának alakulása a Szovjetunió felbomlását követően.....	26
2.3. Az Oroszországi Föderáció és az Európai Unió kapcsolata az Unió keleti bővítésének tükrében.....	45
2.4. A katonai tranzit problémaköre 1991 után	54
2.5. Következtetések.....	57
3. A KALINYINGRÁDI TERÜLET KÉT- ÉS TÖBBOLDALÚ KAPCSOLATAI A BALTI RÉGIÓ ÁLLAMAIVAL	59
3.1. A Kalinyingrádi Terület kétoldalú kapcsolatai.....	59
3.1.1. Kétoldalú kapcsolatok Lengyelországgal	59
3.1.2. Kétoldalú kapcsolatok Litvániával	61
3.2. A Kalinyingrádi Terület többoldalú kapcsolatai a Balti régió államaival.....	62
3.2.1. A Balti-tengeri Államok Tanácsa	63
3.2.2. Az Észak-európai Kezdeményezés.....	64
3.2.3. Az Északi Dimenzió	66
3.3. Következtetések.....	70
4. A KALINYINGRÁDI TERÜLET GAZDASÁGA A SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSA UTÁN. KÍSÉRLETEK A VÁLSÁGHELYZET ENYHÍTÉSÉRE A KALINYINGRÁDI TERÜLETEN: A SZABAD ÉS A KÜLÖNLEGES GAZDASÁGI ZÓNA.....	72
4.1. A mezőgazdaság helyzete.....	74
4.2. Az ipar helyzete	76
4.3. A szabad gazdasági zóna	77
4.4. A különleges gazdasági zóna	79
4.5. Következtetések.....	83

5. A KALINYINGRÁDI TERÜLET ENERGIAELLÁTÁSA A SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSÁT KÖVETŐEN	85
5.1. A Kalinyingrádi Terület hőellátása	86
5.2. A Kalinyingrádi Terület kőolaj- és gázellátása	87
5.3. A megújuló energia lehetőségei.....	88
5.4. A Kalinyingrádi Terület villamosenergia-ellátása	89
5.5. A Kalinyingrádi Terület energiaellátásának perspektívája.....	92
5.6. Következtetések.....	94
ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK, ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK, AZ ÉRTEKEZÉS FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK.....	96
ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK.....	96
ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	100
AZ ÉRTEKEZÉS FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK	100
BEFEJEZÉS	101
FÜGGELÉK	107
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	109
TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG	110
Cikkek.....	110
Előadások, konferenciák	110
IRODALOMJEGYZÉK.....	111
Angol, magyar és német nyelvű szakirodalom.....	111
Orosz nyelvű szakirodalom.....	115
Internet	124

BEVEZETÉS

Doktori (PhD) disszertációm témája a Kalinyingrádi Terület stratégiai jelentősége, helye és szerepe az orosz biztonságpolitikában, s hatása Európa biztonságára. Mivel a Magyar Köztársaság az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállama, ezért a Magyarország biztonságára gyakorolt hatását külön nem elemzem.

Értekezésem a Szovjetunió felbomlását követő, az 1991-től 2008 júliusáig terjedő több, mint másfél évtizedet öleli fel. A biztonságot komplex módon elemzem. Az elemzést a biztonság több dimenziójának – energia-, gazdasági, katonai, környezeti, politikai, szociális, társadalmi biztonság – figyelembevételével végzem el.

A fő hangsúlyt a Kalinyingrádi Terület stratégiai jelentőségére helyezem, a következő okok miatt: egyrészt, a Kalinyingrádi Terület exklávénak 1991 óta nincs közvetlen határa az anyaországgal; másrészt, az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete határolja; harmadrészt, ott állomásozik a Balti Flotta; negyedrész, sajátos helyzetéből adódóan az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek hídfőállása, különleges katonai övezet.

A katonai biztonság mellett kiemelten foglalkozom a Kalinyingrádi Terület energiaellátásával is, melynek külön fejezetet szentelek. A Kalinyingrádi Terület energiahordozókban szegény, a gazdaság és a Balti Flotta működéséhez szükséges földgázt, kőolajat, villamos energiát Litvánián keresztül szállítják az anyaországból. Ami biztonsági kockázatot jelent, hiszen ha a litván kormány leállítaná a tranzitot, meggyengülne az orosz katonai jelenlét a Kalinyingrádi Területen, és fennállna a veszélye annak, hogy a Balti Flotta nem tudja ellátni védelmi feladatait.

Témaválasztásomat az előbbi tényezőkön túl a következők is motiválták: Diplomámat a Bécsi Egyetem Szláv Intézetében szereztem, ahol fő szakirányként orosz, mellékszakirányként „szakkombinációt” – Szlovén, illetve Orosz irodalom a XX. században, Kelet-Európa története, Politikatudomány, Újságírás és

kommunikáció – választottam. Érdeklődésem középpontjában mindig is az Oroszországi Föderáció, az orosz történelem állt, azonban figyelmemet e sajátos helyzetben lévő terület iránt a Bécsi Egyetem Szláv Intézetében hallgatott előadások keltették fel.

Kutatási célkitűzéseim:

- 1) Elemezni a Kalinyingrádi Terület helyét, szerepét az orosz biztonságpolitikában; megvizsgálni Európa biztonságára gyakorolt hatását a biztonság több dimenziójának, többek között az energia-, gazdasági, katonai, környezeti, politikai, szociális és társadalmi biztonság figyelembevételével.
- 2) Feltárni, bemutatni és elemezni azokat a veszélyforrásokat, melyeket a Kalinyingrádi Terület rejt magában az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete számára, illetve azokat a veszélyeket, melyeket az Oroszországi Föderáció és a Kalinyingrádi Terület érzékelnek az Észak-atlanti Szerződés Szervezete részéről.
- 3) Bemutatni és elemezni azokat a problémákat, amelyekkel a Kalinyingrádi Területnek meg kellett küzdenie a Szovjetunió felbomlását, valamint a három balti állam Európai Unióhoz és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez történt csatlakozását követően.
- 4) Elemezni, hogyan viszonyul az Oroszországi Föderáció az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez, annak keleti bővítéséhez, azaz Észtország, Lettország és Litvánia NATO-csatlakozásához; az Amerikai Egyesült Államok rakétavédelmi rendszerének kiterjesztéséhez és elemeinek Kelet-Európába tervezett telepítéséhez; továbbá megvizsgálni a katonai tranzit problémáját a Litván Köztársaság európai uniós és NATO-csatlakozását követően.
- 5) Bemutatni a Kalinyingrádi Terület Lengyelországgal és Litvániával fennálló kétoldalú kapcsolatait.

- 6) Megvizsgálni a Kalinyingrádi Terület helyét, szerepét a balti és az észak-európai regionális szervezetekben (Balti-tengeri Államok Tanácsa, Északi Dimenzió, Észak-európai Kezdeményezés).
- 7) Elemezni a szabad és a különleges gazdasági zóna létesítésének okait, körülményeit, működését; feltárni azokat az okokat, amelyek a szabad és a különleges gazdasági zóna kényszerű megszűnéséhez vezettek.
- 8) Megvizsgálni a Kalinyingrádi Terület energiaellátásának lehetőségeit a Szovjetunió felbomlását követően; feltárni azokat a problémákat, nehézségeket, amelyekkel a Kalinyingrádi Területnek Észtország, Lettország és Litvánia UCTE-rendszerhez való csatlakozása és az ignalini atomerőmű bezárása után szembesülni kellett és kell.
- 9) A rendelkezésre álló információk alapján értékelni és prognosztizálni, hogy milyen hosszú ideig tartható fenn a jelenlegi exklávé helyzet.
- 10) Disszertációmmal hozzá kívánok járulni a Kalinyingrádi Terület problémáinak és az összefüggések okainak mélyebb megismeréséhez.

Kutatási módszerek:

- a kitűzött célok megvalósításához tanulmányoztam az Európai Unió dokumentumait, az Európai Unió és az Oroszországi Föderáció kétoldalú egyezményeit, szerződéseit, továbbá az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának dokumentumait. Kutatásokat folytattam a Közép-Európai Egyetem Könyvtárában, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában, az Országgyűlési Könyvtárban, az Országos Széchényi Könyvtárban és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Tudományos Könyvtárában;

- a 2005/2006-os tanévet Szentpéterváron töltöttem, a Magyar Ösztöndíj Bizottság doktori (PhD) ösztöndíjasaként. Az ottani tanulmányaim során előadásokat hallgattam a Szentpétervári Állami Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében, kutatásokat végeztem a Szentpétervári Állami Egyetem Gorkij Könyvtárában, a Szentpétervári Állami Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézet Könyvtárában, a Szentpétervári Európai Dokumentációs Központban és az Oroszországi Nemzeti Könyvtárban;
- több alkalommal konzultáltam a témában jártas hazai és külföldi szakértőkkel;
- hazai és nemzetközi konferenciákon vettem részt, többek között: a Szentpétervári Állami Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében rendezett „Oroszország és az Európai Unió a bővítés után: új perspektívák és új problémák” (2005. október), valamint „Oroszország és a NATO: a hatékony együttműködés felé a változó világban” (2006. május) nemzetközi konferenciákon, és az „Orosz–Amerikai Szeminárium”-on (2006. május).

ÉRTEKEZÉSEM ÖT FEJEZETBŐL ÁLL.

A bevezetésben

- indokoltam témaválasztásomat;
- megfogalmaztam kutatási célkitűzéseimet;
- összefoglaltam kutatási módszereimet, amelyekkel célkitűzéseimet szándékoztam elérni; és
- röviden összefoglalom disszertációm fejezeteinek tartalmát, amelyeket a következőkben ismertetek:

1. A Kalinyingrádi Terület történelme, lakosságának összetétele

Az első fejezetben bemutatom az Oroszországi Föderáció Kalinyingrádi Területének történelmét, lakosságának összetételét, mert a történelmi háttér ismerete nélkülözhetetlen az exklávé stratégiai szerepének megértéséhez.

2. A Kalinyingrádi Terület stratégiai jelentősége

A második fejezetet az orosz exklávé stratégiai jelentőségének szentelem. Megvizsgálom a Kalinyingrádi Terület helyét, szerepét az orosz nemzetbiztonsági stratégiában, a katonai és a tengeri doktrínákban. Elemzem, hogyan viszonyul az Oroszországi Föderáció az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének keleti bővítéséhez, mindenekelőtt a balti államok NATO-csatlakozásához, az amerikai rakétavédelmi rendszer Kelet-Európába tervezett telepítéséhez. Megvizsgálom, miként alakult az Európai Unió és Oroszország kapcsolata a balti államok európai uniós csatlakozását követően. Elemzem azokat a szerződéseket, melyeket az Európai Unió kötött az Oroszországi Föderációval a Kalinyingrádi Terület kezelhetősége érdekében. Bemutatom a katonai és a polgári tranzit problémáját, 2004. május 1-je után. Értékelem, hogy milyen hatást gyakorol a Kalinyingrádi Terület Európa biztonságára.

3. A Kalinyingrádi Terület két- és többoldalú kapcsolatai a balti régió államaival

Ebben a fejezetben a Kalinyingrádi Terület Lengyelországgal és Litvániával fennálló kapcsolatait elemzem. Bemutatom a Balti-tengeri Államok Tanácsát, az Északi Dimenziót, az Észak-európai Kezdeményezést. Megvizsgálom a Kalinyingrádi Terület helyét, szerepét a balti és az észak-európai regionális szervezetekben.

4. A Kalinyingrádi Terület gazdasága a Szovjetunió felbomlása után. Kísérletek a válsághelyzet enyhítésére a Kalinyingrádi Területen: a szabad és a különleges gazdasági zóna

Bemutatom az ipar és a mezőgazdaság helyzetét a Kalinyingrádi Területen, a Szovjetunió felbomlását követő másfél évtizedben. Elemzem a szabad és a különleges gazdasági zóna megalakulásának okait, körülményeit és működését. Feltárom azokat az okokat, melyek a szabad és a különleges gazdasági zóna kényszerű megszűnéséhez vezettek.

5. A Kalinyingrádi Terület energiaellátása a Szovjetunió felbomlását követően

A disszertáció utolsó fejezetében a Kalinyingrádi Terület hő-, kőolaj-, gáz- és villamosenergia-ellátását mutatom be. Megvizsgálom, hogy milyen lehetőségei vannak a Kalinyingrádi Területnek a zavartalan energiaellátás biztosítására a három balti állam UCTE-rendszerhez való csatlakozása és az ignalini atomerőmű bezárása után. Elemzem a Litván Köztársaságon keresztüli energiatranzit biztonsági kockázatát. Értékelem a Kalinyingrádi Terület energiaellátásának perspektíváit.

A záró fejezetben megfogalmazom összegzett következtetéseimet, az új tudományos eredményeket, ajánlásokat teszek az értekezés felhasználhatóságára.

A befejezésben megfogalmazom következtetéseimet arra vonatkozóan, hogy milyen változásokon ment keresztül az Oroszországi Föderáció a Szovjetunió felbomlását követő több mint másfél évtized folyamán. Következtetéseket vonok le Oroszország és az Európai Unió, illetve Oroszország és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének kapcsolatára vonatkozóan, 1991 után. Összegzem véleményemet a Kalinyingrádi Terület és az Oroszországi Föderáció jövőjét illetően.

1. A KALINYINGRÁDI TERÜLET TÖRTÉNELME, LAKOSSÁGÁNAK ÖSSZETÉTELE

1.1. A Kalinyingrádi Terület múltja, jelene

A Kalinyingrádi Terület – az egykori Königsberg – az Oroszországi Föderáció Északnyugati Szövetségi Körzetének része. Nevét 1946-ban Mihail Ivanovics Kalinyin¹ szovjet állami és pártvezető tiszteletére változtatták Kalinyingrádra. Az északi szélesség 54 és 55 foka között helyezkedik el, a mérsékelt kontinentális éghajlati övben. Északon és keleten Litvánia, délen Lengyelország, nyugaton a Balti-tenger határolja. Területe 15,1 ezer km², az Oroszországi Föderáció összterületének 0,09%-a. Nyugat–keleti hosszúsága 205, észak–déli 108 km. Domináns domborzata síkság. Területének 22%-án vegyes tűlevelű erdő, 1/3-án rét, 7%-án tőzegláp található.²

A mai Kalinyingrádi Területen a Teuton Lovagrend 1255 elején, Tuvango őskori település helyén építette fel Königsberg várát. A hagyomány úgy tartja, hogy a várat a keresztes hadjárat vezetője, II. Ottokár Psemisla³ cseh királyról nevezték el, aki azonban soha sem járt azon a helyen, ahol a vár épült.⁴ A Teuton Lovagrendet 1190-ben, a keresztes hadjáratok idején alapították Palesztinában, Acre-ban. Mivel Palesztinában nem volt feladatuk, ezért 1266-ban éltek Konrad Mazowiecki lengyel herceg ajánlatával, s Lengyelországba mentek, hogy segítsenek a lengyeleknek a magyarok elleni harcban. A lengyelek hamar megértették, hogy a lovagok veszélyt jelentenek rájuk, ezért kiszorították őket a tenger mellékre. A keresztes lovagok rövid idő alatt uralmuk alá kényszerítették a poroszokat, majd más törzsek ellen is támadást indítottak. A Lovagrend katonai–vallási szervezet volt, vezetőjét magiszternek nevezték.⁵ 1410-ben Grünwaldnál vereséget szenvedtek az egyesült lengyel–oroszlitván csapatoktól, s a szervezet

¹ Kalinyin, M. I. – az 1917. októberi forradalom egyik vezetője, 1938. januártól 1946. márciusig a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke.

² Государственный комитет Российской Федерации по статистике. Калининградский областной комитет государственной статистики. Краткий статистический сборник. Калининград, 1996. с. 5.

³ 1198–1230 között Csehország királya volt.

⁴ Орленок, В. В.: Географический атлас Калининградской области. Калининград, 2002. с. 208.

⁵ Дворниченко, А. Ю. – Измозика, В. С.: История России (IX – начало XXI в.). Москва, 2005. с. 56.

hanyatlásnak indult. Maga a magiszter – a Teuton Lovagrend nagymestere, vezetője –, Ulrich von Jügingen is a csatamezőn vesztette életét.⁶

A vereség után 1445-ben a Lovagrend elveszítette Nyugat-Poroszországot és 1457-től Lengyelország vazallusa lett. Attól kezdve volt Königsberg a Rend fővárosa, a königsbergi vár pedig a nagymester rezidenciája. A rendi időszak 1525-ben ért véget, amikor Albert von Brandenburg nagymester a Lovagrendet világi állammá, porosz hercegséggé alakította át. A hercegségben bevezette a lutheranizmust, mint államvallást. 1524-ben a herceg kezdeményezésére megnyitották az első könyvnyomtató műhelyt. 1544. augusztus 17-én nyílt meg az Albert von Brandenburg herceg által alapított Albertina Egyetem.⁷ A hétéves háború folyamán, 1758 és 1762 között, a hercegség az Orosz Birodalom része volt.⁸

1871-től Königsberg és Kelet-Poroszország Németország része.⁹ A XX. században, a két világháború közötti időben felértékelődött Königsberg város és tartomány katonai–stratégiai és gazdasági előrs szerepe. Megkezdődött az iparosítás, gépgyárak és hajógyárak épültek. Felújították a kikötőket, mélyítették a csatornát Königsberg és Pillau között. A Szovjetunió és Németország közeledése folytán virágzott a kereskedelem. Hitler hatalomra jutása után azonban gyors ütemben erősödött Königsberg militarizálása. A mai Kalinyingrádi Terület a második világháborúban a német haderő egyik fontos bázisa volt.¹⁰

1944. október 18-án léptek Königsberg területére az Első Belorusz Front csapatai.¹¹ 1945 januárjában a szovjet csapatok sikeresen végrehajtották a Viszla–Odera hadműveletet, melynek eredményeként felszabadult Varsó, Krakkó, Łódź, és kijutottak az Oderához. Április közepéig megsemmisítették a német erőket Kelet-Poroszországban és Kelet-Pomerániában, felszabadult Gdańsk, Gdynia, Königsberg és Pillau.¹²

⁶ Дворниченко, А. Ю. – Измозика, В. С.: История России (IX – начало XXI в.). Москва, 2005. с. 51.

⁷ Орленок, В. В.: Географический атлас Калининградской области. Калининград, 2002. с. 209.

⁸ www.gov.kaliningrad.ru (letöltés ideje: 2008. 07. 15.)

⁹ www.gov.kaliningrad.ru (letöltés ideje: 2008. 07. 15.)

¹⁰ Орленок, В. В.: Географический атлас Калининградской области. Калининград, 2002. с. 211-212.

¹¹ www.gov.kaliningrad.ru (letöltés ideje: 2008. 07. 15.)

¹² Дворниченко, А. Ю. – Измозика, В. С.: История России (IX – начало XXI в.). Москва, 2005. с. 328.

A második világháború folyamán Teheránban (1943. november 28. – december 1.), Jaltában (1945. február 4–11.) és Potsdamban (1945. július 17. – augusztus 2.) tartott csúcstalálkozókon és békekonferenciákon – amelyeken az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió első számú vezetői vettek részt –, Sztálin¹³ azt kérte, hogy Königsberget és a hozzá tartozó kelet-poroszl területeket a világháború befejezését követően csatolják a Szovjetunióhoz. Azzal érvelt, hogy a Szovjetuniót kárpótolni kell a katonai erőfeszítésekért, szüksége van egy jégmentes kikötőre a Balti-tengeren, továbbá azzal, hogy ezek a területek mindig is szláv földek voltak.¹⁴ Az 1945. július 17-én Potsdamban kezdődött békekonferencián jóváhagyták Sztálin kérését: Königsberg és a hozzá tartozó körzet – a teheráni megállapodás szerint – a Szovjetunióé lett.¹⁵ Sztálin katonapolitikai okokból kérte szövetségeseitől a mai Kalinyingrádi Területet, s az Oroszországi Föderáció is stratégiai okokból ragaszkodik a Kalinyingrádi Területhez, annak ellenére, hogy nehézségekbe ütközik a tranzit (energiahordozók, személy, teher) Litvánián keresztül. Nem kívánja feladni a Kalinyingrádi Területet, mert akkor elveszítené előretolt hídfőállását, s egyben kijáratát a Balti-tengerre. Mivel az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai határolják, ideális hely az orosz haderő számára, hogy a megfelelő haditechnikai eszközök birtokában figyelemmel kísérje a szomszédos államokban zajló folyamatokat.

1991. december 21-én Alma-Atában (Kazahsztán) az egykori szovjet tagköztársaságok vezetői – Észtország, Lettország, Litvánia és Grúzia kivételével – döntést hoztak az 1922-es szövetségi szerződés hatályon kívül helyezéséről, és a Szovjetunió megszüntetéséről. Mihail Szergejevics Gorbacsov¹⁶ lemondott elnöki tisztségéről. Egyidejűleg megalakult a Független Államok Közössége (FÁK).¹⁷ A Szovjetunió felbomlása következtében a Kalinyingrádi Terület az anyaországtól elkülönült exklávé lett. Exklávé helyzetéből adódóan számtalan társadalmi–

¹³ Sztálin, J. V. – 1922. áprilistól 1953. áprilisig a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára volt.

¹⁴ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 91. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁵ Heller, М. – Nyekrics, А.: Оrosz történelem. II. kötet. A Szovjetunió története. Budapest, 1996. 358-359. o.

¹⁶ Gorbacsov, М. Sz. – 1971-től a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának tagja, 1979-től a Politikai Bizottság póttagja, 1980-ban teljes jogú tag, 1985-től a Legfelsőbb Tanács Elnökségének tagja, 1988 októberében elnöke, 1989 májusában Legfelső Tanács elnöke, 1990 márciusától a Szovjetunió elnöke volt.

¹⁷ Дворниченко, А. Ю. – Измозика, В. С.: История России (IX – начало XXI в.). Москва, 2005. с. 382-383.

gazdasági problémával kellett és kell szembenéznie, különösen a három balti állam függetlenné válása és önállóságának kinyilvánítása után.

1.2. A népesség összetétele a Kalinyingrádi Területen 1939 és 2008 között

A Kalinyingrádi Terület soknemzetiségű terület. A bizonytalan, feszültségekkel átitatott légkör alapvetően az egykori szovjet tagköztársaságokból érkező erőteljes bevándorlási hullámból, s ebből adódóan főként a népcsoportok közötti ellentétekből fakad.

A Kalinyingrádi Terület lakossága 2008-ban 937 404 fő, a népesség 76,64%-a városban (718 502 fő), 23,35%-a vidéken (218 902 fő) él.¹⁸ A népsűrűség 2001-es adatok szerint 63 fő/km². Ez hétszer több, mint az átlagos népsűrűség az Oroszországi Föderációban. Az agglomeráció a Kalinyingrádi Terület központja, Kalinyingrád város körül alakult ki. A népsűrűség a periférikus északi és keleti részeken kisebb, mint a déli és a nyugati területeken. A Kalinyingrádi Területen 21 város és öt városi jogú település található. A vidékre a kisméretű (150–200 fős) települések a jellemzők. A lakosság 78%-a orosz, 8%-a fehérorosz, 7%-a ukrán, 2%-a pedig litván.¹⁹

Königsbergben, a mai Kalinyingrádi Területen, a második világháború kitöréséig kb. 1 086 000 lakos élt, háromnegyedük városokban. Königsberg városában 372 000 lakost tartottak nyilván. Königsberg kapitulációja idején a városban kb. 30–35 000 katona, kb. 15 000 külföldi munkás tartózkodott, és több mint 100 000 helyi lakos élt. Miután befejeződtek a harcok, kezdtek visszatérni azok is, akik korábban Pillau-n – ma Baltijszk – keresztül tengeri úton menekültek el.²⁰ 1945. május 6-án Königsberg városban a regisztrált lakosok száma 26 559 fő, a nem regisztráltaké kb. 40 000 fő volt.²¹ 1945 májusában további kb. 200 000 kelet-porosz lakos tért vissza korábbi lakhelyére.²²

¹⁸ http://www.gks.ru/scripts/db_inet/dbinet.cgi (letöltés ideje: 2008.07.15.)

¹⁹ Орленок, В. В.: Географический атлас Калининградской области. Калининград, 2002. с. 162.

²⁰ Филатов, А. В. – Пацерица, В. Н.: Население Северо-Восточной Пруссии после II мировой войны. Калининград. 2001. с. 45-46.

²¹ Филатов, А. В. – Пацерица, В. Н.: Население Северо-Восточной Пруссии после II мировой войны. Калининград. 2001. с. 46.

²² Krickus, Richard J.: The Kaliningrad Question. Rowman & Littlefield Publishers, INC. Lanham – Boulder – New York – Oxford, 2002. p. 37.

A német lakosság jelentős részét már 1944-1945 folyamán kitelepítették. További 108 000 főt 1946 és 1949 között – a potsdami konferencia döntése értelmében – deportáltak. Helyettük szovjet állampolgárokat költöztettek Königsbergbe az Oroszországi Föderáció más területeiről, Ukrajnából és Fehéroroszországból.²³

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Népbiztosok Tanácsának hazatelepítési ügyekben illetékes megbízott helyettes vezetője, Golubjov altábornagy 1946. január 18-án kelt levelében a következőket írta:

„Minden repatriálás alá eső külföldit a következő sorrendben kell hazatelepíteni:

1. a lengyeleket közvetlenül a szülőföldjükre;
2. a nyugat-európaiakat (angol, belga, csehszlovák, dán, francia, holland, luxemburgi, olasz) és az amerikaiakat elküldeni az Odera menti Frankfurt városba, ahol át kell őket adni a szovjet képviselőknek;
3. a bolgárokat, görögöket, jugoszlávokat, magyarokat, osztrákokat és a románokat az 186. számú odesszai lágerba (Ljuszt Dorf) kell küldeni”²⁴

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Minisztertanácsának 1946. június 21-én kelt 1298. számú határozata és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Belügyminisztériumának 1946. június 28-án kelt 0184. számú rendelete előírta, hogy a Kalinyingrádi Terület lakosságának összeírását a lehető legrövidebb időn belül el kell végezni. A dokumentálást 1946. október 1-jére be kell fejezni, melyről a Belügyminisztérium Kalinyingrádi Terület Osztály vezetőjének, B. P. Trofimov vezérőrnagynak beszámolót kell készítenie. Trofimov tábornok beszámolója szerint a „Kalinyingrádi Területen 142 126 fő élt, ebből szovjet állampolgár volt 43 559 fő; repatriálás alá eső szovjet állampolgár további 10 536 fő; német 87 991 fő. Dokumentálva és bejelentve 170 990 fő,

²³ Абрамов, В. Н.: Калининградская область: социально-политические и геополитические аспекты общественной трансформации 90-х гг. Санкт-Петербург, 1998. с. 25.

²⁴ Филатов, А. В. – Пацерица, В. Н.: Население Северо-Восточной Пруссии после II мировой войны. Калининград, 2001. с. 47.

ebből felnőtt: szovjet állampolgár 54 394 fő; német 73 316 fő; gyerekek 16 éves korig 43 280 fő. (A 87 991 fő német lakosságba már beszámították a 12–16 éves gyerekeket is.) Így a felnőtt lakosság létszáma 14 675 fő”.²⁵

1946 második felében kb. 200 000 fő, többségében oroszok költöztek a Kalinyingrádi Területre. Elsősorban azok, akiknek a háza a világháború idején megsemmisült. Az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején további, több százezer főnyi bevándorló érkezett a Kalinyingrádi Területre. 1959-ben a lakosság létszáma 611 000, 1970-ben 732 000, 1989-ben 913 000, 1996-ban 926 000 fő volt. A városi lakosság létszáma 1959-ben 395 000, 1996-ban 726 000, a vidéki lakosságé 1959-ben 216 000, 1989-ben 182 000, 1994-ben 189 000, 1996-ban 206 000 fő volt.²⁶ A második világháború előtt 615 000 fő élt vidéken, 1945 januárjában azonban már csak 61 100.²⁷ Megfigyelhető, hogy a vidéki lakosság létszáma a világháború után jelentősen csökkent.

A következő oldalon található táblázatból kitűnik, hogy a Kalinyingrádi Terület lakossága közel ötven év alatt 35%-kal nőtt. Megfigyelhetjük, hogy amíg 1959-ben a városi lakosság az összlakosság kb. 64,6%-a, a vidéki kb. 35,4%-a volt, addig ez az arány 1996-ban már 78,4% és 21,6%, vagyis jelentősen csökkent a vidéki lakosság száma és nőtt a városokban élőké. 2006-ban, 2007-ben és 2008-ban minimálisan, de csökkent a városi lakosság száma. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy 2006-ban az összlakosság 76,8%-a városban, 23,2%-a vidéken, 2007-ben 76,77%-a városban, 23,2%-a vidéken élt. 2008-ban ez az arány 76,64% és 23,35%.

²⁵ Филатов, А. В. – Пацерица, В. Н.: Население Северо-Восточной Пруссии после II мировой войны. Калининград, 2001. с. 48-49.

²⁶ Krickus, Richard J.: The Kaliningrad Question. Rowman & Littlefield Publishers, INC. Lanham – Boulder – New York – Oxford, 2002. p. 40-41.

²⁷ Филатов, А. В. – Пацерица, В. Н.: Население Северо-Восточной Пруссии после II мировой войны. Калининград, 2001. с. 46.

A városi és a vidéki lakosság aránya az összlakossághoz viszonyítva a Kalinyingrádi Területen, 1959 és 2008 között:

Év	Összlakosság	Abból városi lakosság	Vidéki lakosság
1959	611 000	395 000	216 000
1970	732 000	nincs adat	nincs adat
1989	913 000	nincs adat	182 000
1994	nincs adat	nincs adat	189 000
1996	926 000	726 000	206 000
2006 ²⁸	939 887	722 587	217 300
2007 ²⁹	937 353	719 686	217 667
2008 ³⁰	937 404	718 502	218 902

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Belügyminisztériumának szigorúan titkos, 1947. évi 001067. számú rendelete tartalmazta a németek áttelepítését az Oroszországi Szovjet Szövetséges Szocialista Köztársaság Kalinyingrádi Területéről a németországi szovjet zónába. A rendelet értelmében:

- „1) 30 000 főt kell áttelepíteni, 10 000 főt októberben, 20 000 főt novemberben;
- 2) elsősorban azokat, akik Baltijszkban, a Balti-tenger partján élnek. A többi területről a munkaképtelen német családokat, a gyermekotthonban és a rokkantak házában élő időseket;
- 3) családonként összesen 300 kilogramm személyes tárgyat vihetnek magukkal. Kizárólag azon értékeket, melyek kivételét a vámszabályok nem tiltják”.³¹

1947 és 1948 között a német ajkúakat tömegesen telepítették át Németországba. 1947-ben 33 700, 1948-ban pedig 169 100 főt. 1951 májusában az utolsó 193, magát németnek valló lakos is elhagyta a Kalinyingrádi Területet.³²

²⁸ http://www.gks.ru/scripts/db_inet/dbinet.cgi (letöltés ideje: 2006.02.01.)

²⁹ http://www.gks.ru/scripts/db_inet/dbinet.cgi (letöltés ideje: 2006.02.01.)

³⁰ http://www.gks.ru/scripts/db_inet/dbinet.cgi (letöltés ideje: 2008.07.15.)

³¹ Филагов, А. В. – Пацерица, В. Н.: Население Северо-Восточной Пруссии после II мировой войны. Калининград, 2001. с. 214.

³² Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 72.

A Kalinyingrádi Területen a bevándorlás mindig magasabb volt, mint az Oroszországi Föderáció többi szubjektumában. Az 1970-es, 1980-as években ez a mutató háromszoros³³ volt, ami az alábbi okokkal magyarázható: egyrészt Oroszország legnyugatabbra fekvő szubjektuma; másrészt kultúrája, technikai fejlettsége és a magasabb életszínvonal vonzónak tűnt a volt szovjet tagköztársaságok lakosai számára.

Az 1990-es években a társadalmi–politikai átalakulás következtében nőtt a Kalinyingrádi Területre bevándorlók száma. Mivel a születések száma csökkent, a halálozásoké nőtt, ezért a bevándorlás kezdetben hasznos volt, és szükség volt új munkaerőre is. A bevándorlók többsége Közép-Ázsiából érkezett. 1993 és 1998 között mintegy 5000 örmény (két és félszer több, mint korábban) és 3500 azerbajdzsáni (kétszer több, mint korábban) vándorolt be a Kalinyingrádi Területre. A közép-ázsiai bevándorlók azonban jelentős problémát jelentenek, amelynek fő okaként a kulturális különbségeket lehetne kiemelni.³⁴

A Kalinyingrádi Területen az Oroszországi Föderáció többi szubjektumához hasonlóan a demográfiai mutatók negatívak. Ebből kifolyólag Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin³⁵ orosz elnök 2006. május 10-én, az Orosz Törvényhozásban megtartott Elnöki üzenetében célul tűzte ki a gyermekvállalás támogatását, a gyēs és a gyed összegének emelését, továbbá a nők munkába állásának elősegítését annak leteltét követően, hogy ne kelljen választaniuk a karrier és a család között, megakadályozva a további népességcsökkenést.

Az Oroszországi Föderáció elnökének 637. számú rendelete (2006. 06. 22.) *„Az Oroszországi Föderációba önkéntesen áttelepülő, külföldön élő honfitársaknak nyújtott segítségnyújtás mértékéről”* is a negatív demográfiai helyzetet igyekszik kompenzálni.³⁶

³³ Абрамов, В. Н.: Калининградская область: социально-политические и геополитические аспекты общественной трансформации 90-х гг. Санкт-Петербург, 1998. с. 25.

³⁴ Абрамов, В. Н.: Калининградская область: социально-политические и геополитические аспекты общественной трансформации 90-х гг. Санкт-Петербург, 1998. с. 38-39.

³⁵ Putyin, V. V. – 1999 augusztusától az Oroszországi Föderáció miniszterelnöke, 1999. december 31-től az Oroszországi Föderáció megbízott elnöke, 2000. május 7-től az Oroszországi Föderáció elnöke, 2008. május 8. óta az Oroszországi Föderáció miniszterelnöke.

³⁶ www.gov.kaliningrad.ru (letöltés ideje: 2008. 07. 15.)

1.3. Következtetések

- *Történelmi koronként változott a Kalinyingrádi Terület hovatartozása, mindez meghatározta jelenlegi helyét, helyzetét. Történelme során háromszor volt exklávé: porosz a XVIII. század végéig, német a két világháború között (1919–1939) és orosz 1991 óta.*
- *Földrajzi fekvéséből és geopolitikai helyzetéből adódóan, birtoklásáért a történelem folyamán nagyhatalmak háborúztak. A Balti-tenger partján fekszik, onnan van kijárata a világra.*
- *A Kalinyingrádi Terület geostratégiai jelentőségű, mivel az Európai Unió, és egyben az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai határolják.*
- *A demográfiai helyzet 1945 és 2008 között fokozatosan romlott. Jelentős javulás várható a „putyini” szándékoktól.*
- *A lakosság elöregedése biztonsági kockázatot jelenthet, hiszen csökken a fiatalok száma, akik fizikailag és pszichikailag alkalmasak lennének a katonai szolgálatra az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek kötelékében.*
- *Az oroszországi és a helyi állami vezetés szándéka szerint nagy hangsúlyt kellene helyezni a bevándorlás ellenőrzésére. Fontos lenne, hogy olyan munkavállalók érkezzenek a Kalinyingrádi Területre, akik a hiányszakmák képviselői. Mindamellet elő kellene segíteni, hogy a bevándorlók mind nyelvileg, mind kulturálisan a lehető legrövidebb időn belül be tudjanak illeszkedni a helyi társadalomba.*

2. A KALINYINGRÁDI TERÜLET STRATÉGIAI JELENTŐSÉGE

A Kalinyingrádi Terület stratégiai és geopolitikailag kiemelten fontos az orosz kormányzat számára. Az Oroszországi Föderáció hídfőállása, különleges katonai övezet, ott állomásozik a Balti Flotta, az Orosz Haditengerészeti Flotta magasabbegysége, amely onnan tudja ellenőrizni a Balti-tengert. A Szovjetunió felbomlása és a Varsói Szerződés megszűnése jelentős változásokat hozott a Kalinyingrádi Terület számára. Litvánia függetlenné válása óta nincs közvetlen határa az anyaországgal. Teljes egészében az Európai Unió, s egyben az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai határolják. Az Északi-atlanti Szerződés Szervezetében és az Európai Unióban meghozott döntések kockázati hatást gyakorolnak a Kalinyingrádi Terület biztonságára. A jelen fejezetben azokat a biztonsági kockázatokat elemzem, melyek az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének keleti bővítésével hozhatók összefüggésbe.

2.1. A Kalinyingrádi Terület a Szovjetunió felbomlása és a Varsói Szerződés megszűnése után

A Balti Flotta az Orosz Haditengerészeti Flotta hadászati–hadműveleti magasabbegysége. 1703. május 18-án alapította I. Péter³⁷ orosz cár. Támaszpontjai Baltijszk (Kalinyingrádi Terület) és Kronstadt (Leningrádi Terület) városokban található. Jelenlegi állományába kutató–mentő hajók, tengeralattjárók, partvédő csapatok, illetve technikai és speciális hadtápegységek³⁸, torpedóromboló, űr- és rakétahajók, -naszádok tartoznak, melyek a legkorszerűbb rakéta-, tüzérségi és torpedófegyverekkel, legmodernebb légvédelmi rendszerekkel vannak felszerelve.³⁹

A második világháború utáni évtizedekben – a Szovjetunió stratégiájával összhangban, a NATO irányában –, a Varsói Szerződés Fegyveres Erőinek egyik legjelentősebb támaszpontja volt. A Balti Flotta törzsét Leningrádból – ma Szentpétervár – áthelyezték Kalinyingrádba, Baltijszk (Pillau) kikötőjét pedig haditengerészeti bázissá alakították át. A Kalinyingrádi Terület a Balti Katonai

³⁷ I. Péter – 1682–1689 társuralkodó V. Ivánnal, 1689–1725 az Orosz Birodalom cárja, 1721-től császára volt.

³⁸ <http://www.mil.ru/848/1045/1274/8948/8952/index.shtml> (letöltés ideje: 2007. 12. 01.)

³⁹ <http://www.mil.ru/848/1045/1274/8948/8952/11203/index.shtml> (letöltés ideje: 2008. 07. 15.)

Körzet részét képezte, a légielő egyik magasabbegysége és a 11. Gárdahadsereg állomásozott ott. A Szovjetunió egyik legmilitarizáltabb területe volt, kiterjedt hadiiparral. Lengyelországtól jól őrzött határ választotta el. Nyugati látogatókat nem engedtek be a Kalinyingrádi Területre, sőt szovjet állampolgárok számára is korlátozták a beutazást. A litván határ nem volt több, mint egy vonal a térképen.⁴⁰

A Varsói Szerződés megszűnése és a Szovjetunió felbomlása mély kihatású változásokat hozott a Kalinyingrádi Terület számára. Az Oroszországi Föderáció elveszítette korábbi befolyását a balti államok fölött, a Kalinyingrádi Terület az anyaországtól elkülönült exklávé lett. A Szovjetunió felbomlása óta a Balti Flotta legfontosabb és egyetlen előőrsé Baltijszk lett, ahová a balti államokból áthelyezték az orosz hajók többségét, illetve az 1990-es évek elején a Német Demokratikus Köztársaságból és Lengyelországból kivont hadászati kontingenseket. A katonai átcsoportosítás aggodalmat váltott ki a szomszédos államokban, elsősorban Lengyelországban és Litvániában.⁴¹ A Kalinyingrádi Terület 1994-ben önálló közigazgatási területté alakult át.⁴²

A leszerelés és az enyhülés politikája, amely Mihail Szergejevics Gorbacsov vezetésével kezdődött és Borisz Nyikolájevics Jelcin⁴³ elnöksége idején folytatódott, összekapcsolódott a gazdasági válsággal és az Oroszországi Föderáció déli részén folyamatosan növekvő, olykor fegyveres erőszakkal. Mindez azt eredményezte, hogy a katonai alakulatok és haditechnikai eszközök mennyisége a Kalinyingrádi Területen fokozatosan csökkent. Az 1990-es évek gazdasági válsága hozzájárult a katonai kiképzés és a harckészültség színvonalának romlásához is. Nem fordítottak kellő figyelmet a haditechnikai eszközök javítására. A hivatásos katonák illetménye alacsony volt, és gyakran nem is került kifizetésre. A tisztek életszínvonala látványosan romlott. A hadiipari vállalatokat bezárták, vagy áttértek a polgári célú termékek gyártására, mint ahogy ez a „Borostyán”, az egyik

⁴⁰ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 92. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁴¹ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 92. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁴² Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 92-93. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁴³ Jelcin, В. Ну. – 1989-től az Oroszországi Föderáció Legfelsőbb Tanácsának elnöke, 1991–1999 a független Oroszországi Föderáció elnöke.

legfontosabb hadihajó-építő és -javító műhely esetében is történt. Több laktanya és település polgári irányítás alá került. A baltijszki kikötő egy részét megnyitották a külkereskedelem előtt, főként azokat a területeket, amelyeket addig a hadsereg használt és kijáratott jelentett a Balti-tengerre, Baltijszk város vezetése rendelkezésére bocsátották.⁴⁴

Az 1990-es évek elején mind az Oroszországi Föderációból, mind Nyugat-Európából lehetővé vált a beutazás a Kalinyingrádi Területre. 1994 óta a Balti Flotta közös gyakorlatokat tart az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével a Balti-tengeren, s külföldi hajók is kiköthetnek Baltijszkban. Jelcin elnök 1997 decemberében stockholmi hivatalos látogatása során bejelentette, hogy az Oroszországi Föderáció északnyugati részén a katonai bázisok számát 40%-kal csökkentik. 1998 végén orosz diplomaták bejelentették, hogy Kalinyingrád vonatkozásában ez az ígéret már megvalósult. Amint az orosz gazdaság kilábal az 1998 augusztusában kialakult pénzügyi válságból, egyre nagyobb figyelmet kezdtek szentelni a haderőnek, és az alakulatok létszáma is állandósult a Kalinyingrádi Területen. 2002-ben a londoni székhelyű Stratégiai Kutatások Nemzetközi Intézete által kiadott „Military Balance” nevű szakfolyóirat a Kalinyingrádi Területen állomásozó szárazföldi csapatok létszámát 10 500 főre becsülte (1993-ban ez a szám 103 000 volt). Ha ehhez a 10 500 főhöz hozzáadjuk a haditengerészet, a légierő, a légvédelmi és a határőr alakulatok létszámát, akkor ez a szám épphogy meghaladja a 25 000 főt. 2002-ben a Balti Flotta vezetése arról számolt be, hogy egy év leforgása alatt a katonai szolgálatot teljesítők számát 8600 fővel csökkentették.⁴⁵ Összehasonlítva az 1993. és a 2002. évi adatokat, látható, hogy a szárazföldi csapatok létszáma közel egy évtized alatt kb. egytizedére csökkent a Kalinyingrádi Területen.

Ha tanulmányozzuk a „Military Balance” 2008. évi kiadványát, azt tapasztaljuk, hogy a Kalinyingrádi Területen állomásozó csapatok létszáma az elmúlt hat év során nem változott. Ez a jelenlegi biztonságpolitikai helyzetet ismerve azonban nem véletlen.

⁴⁴ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 93. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁴⁵ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 93-94. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

„Az Oroszországi Föderáció Tengeri Doktrínája 2020-ig” című dokumentumban – melyet 2001. július 27-én hagyott jóvá Vlagyimir V. Putyin orosz elnök –, nagy jelentőséget tulajdonítanak az orosz gazdasági és polgári érdekek védelmének a világ óceánjain és tengerein. Legfontosabb feladatként a balti-tengeri kikötők infrastruktúrájának fejlesztését, a kereskedelmi flotta modernizációját, a gazdasági együttműködést a Balti-térség államaival és a határkérdések megoldását jelölték meg. Kiemelt figyelmet szenteltek a Kalinyingrádi Területnek. Az alábbi katonai feladatokat fogalmazták meg: a gazdasági és katonai biztonság garantálása a Kalinyingrádi Területen, a tengeri védelmi kommunikáció építése, az Oroszországi Föderáció nemzetközi jogainak védelme a Balti régióban. Ez utóbbi közé tartozik az orosz kőolajfűró tornyok védelme az orosz gazdasági zónában Litvánia közelében, melyek Szergej Boriszovics Ivanov⁴⁶ miniszterelnök-helyettes, korábbi védelmi miniszter véleménye szerint terrortámadás célpontjai lehetnek.⁴⁷ Ez katasztrofális következményekkel járna, hiszen ha Litvánia leállítaná a tranzitot, veszélybe kerülne a gazdaság, a Balti Flotta léte, az egész orosz katonai jelenlét a Kalinyingrádi Területen.

2003. október 2-án, az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumában ülést tartottak, ahol az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek helyzetét, jövőjét vitatták meg a fegyveres erők főparancsnoka, a vezérkari főnök és katonai szakértők részvételével. A fegyveres erők modernizációjának kérdését a hadművészetben történt változások teszik szükségessé. Szergej B. Ivanov, akkori védelmi miniszter a jövő háborújában a légvédelem szerepét hangsúlyozta:

- növekvő jelentősége van a tűzharc távolságának megnövekedésében, melynek következtében úgy mérhetnek csapást az ellenségre, hogy közvetlenül nem kerülnek vele érintkezésbe;

⁴⁶ Ivanov, Sz. B. – 1999. november 15-től az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának titkára, 2001. március 28-tól az Oroszországi Föderáció védelmi minisztere, 2005. november 14-től az Oroszországi Föderáció miniszterelnök-helyettese, védelmi miniszter, 2007. február 16-tól az Oroszországi Föderáció első miniszterelnök-helyettese, 2008. május 12-től az Oroszországi Föderáció miniszterelnök-helyettese.

⁴⁷ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 95. In Заппера, М. – Вайксея, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

- a jövő háborújában döntő szerepet játszik a légvédelem. Fontos, hogy hatékony harcot tudjon vívni az ellenség összes repülő objektumával, többek között, a „Sztelsz” technológiával készületekkel. Háromszintű légvédelmi rendszert kell kiépíteni: stratégiai légvédelem olyan elemekkel, melyek a szárnyas és a ballisztikus rakéták ellen védenek; tárgyi légvédelem, mely a legjelentősebb katonai és politikai objektumokat védi; a szárazföldi csapatok légvédelmét biztosítani, és az ellenség azon próbálkozásait semlegesíteni, melyek a légi uralom megszerzésére irányulnak;
- a légi fölény kivívása és a nagy pontosságú fegyverek alkalmazása döntő hatást gyakorol a fegyveres harc kimenetelére, de nem helyettesítik a szárazföldi erőkkel végrehajtott földi hadműveleteket.⁴⁸

2005 júniusában az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának ülésén Vlagyimir V. Putyin elnök feladatot szabott egy új orosz katonai doktrína kidolgozására. A jelenlegi katonai doktrína 2000 óta van érvényben, azóta azonban lényeges változások történtek a katonapolitikai helyzet fejlődésének irányában és tendenciáiban, megváltozott a fenyegetések jellege, megváltoztak a fegyveres erők előtt álló feladatok, nagy változások zajlottak le az állami és katonai irányítás rendszerében is.⁴⁹

2007. január 20-án az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumában katonai szakértők és biztonságpolitikai kutatóintézetek szakemberei egy új katonai doktrína elméleti és módszertani kérdéseit vitatták meg. Az új orosz katonai doktrína a megváltozott geopolitikai, katonapolitikai helyzet által felvetett kihívásokra kíván választ adni. Kidolgozásának aktualitását az adja, hogy megváltozott a nemzetközi helyzet, átalakultak a katonai biztonságot fenyegető veszélyek, megváltozott Oroszország társadalmi–gazdasági fejlettségének szintje. Az orosz szakértők szerint a közeljövőben az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságára katonai területen az alábbiak jelentenek veszélyt:

- az Amerikai Egyesült Államok katonai és politikai vezető szerepe a világban;

⁴⁸ Выступление Сергея Борисовича Иванова на совещании в Министерстве обороны РФ (2 октября 2003 г.). <http://www.old.mil.ru/articles/article3667.shtml> (letöltés ideje: 2008. 07. 07.)

⁴⁹ Гареев, М. А.: Структура и основное содержание новой военной доктрины России. с. 2. In Военная мысль, 2007/3.

- gazdasági, politikai és katonai jelenlétének kiszélesedése azokban a térségekben, melyek hagyományosan Oroszország befolyási övezetéhez tartoznak;
- az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének keleti irányú bővítése;
- helyi háborúk és fegyveres konfliktusok jelenlegi és potenciális forrásai az orosz határ közvetlen közelében;
- a stratégiai biztonság veszélyeztetése a fegyverzetkorlátozási és fegyverzetcsökkentési nemzetközi szerződések megszegésével;
- atomfegyverek és más tömegpusztító fegyverek, valamint az előállításukhoz szükséges technológia elterjedése;
- harc az energiaforrásokhoz való hozzájutásért.

Ezekre a fenyegetésekre szerintük az alábbi válaszok adhatók:

- modernizálni kell az orosz fegyveres erőket, növelni a kiképzés és felkészítés színvonalát;
- határozottan és pragmatikusan kell képviselni Oroszország érdekeit a nemzetközi szerződések megkötésekor;
- aktívan részt kell venni a jogi normák és kötelezettségek megalkotásában;
- védelmezni Oroszország érdekeit a nemzetközi szervezetekben;
- Oroszország számára kedvező geostratégiai helyzetet kell teremteni, szövetségek, koalíciók és kollektív biztonsági rendszerek létrehozásával;
- fejleszteni az ország gazdasági lehetőségeit, s benne a hadiipari komplexumot.⁵⁰

Napjainkban akkor is veszíthet egy állam, ha nem bocsátkozik fegyveres konfliktusba. Éppen ezért a katonai doktrínának arra kell összpontosítania, hogy garantálja a katonai biztonságot nemcsak egy esetleges háborúban kivívott győzelemmel, hanem a preventív diplomácia, a nemzetközi jog, az információs, gazdasági és más (nem fegyveres) eszközök hatékony alkalmazásával megvédeni a társadalom, az állam és az állampolgárok létfontosságú érdekeit.⁵¹

⁵⁰ Балуевский, Ю. Н.: Теоретические и методологические основы формирования военной доктрины Российской Федерации. с. 14–17. In Военная мысль, 2007/3.

⁵¹ Балуевский, Ю. Н.: Теоретические и методологические основы формирования военной доктрины Российской Федерации. с. 18. In Военная мысль, 2007/3.

A fentiekből kifolyólag a katonai doktrínának a következő kérdésekre kell választ adnia:

- milyen az állam viszonya a háborúhoz és a békéhez;
- a háborút a politika folytatásaként elfogadható eszköznek tartja-e;
- milyen módon lehet elkerülni a háborút, garantálni a biztonságot és megerősíteni az állam védelmi képességeit;
- milyen jellegű háborús konfliktusokban vehetnek részt a fegyveres erők, más csapatok és katonai szervezetek;
- milyen célokat és feladatokat lehet állítani az állam és a katonai szervezetek elé;
- melyek a fegyveres erők alkalmazásának alapvető formái;
- hogyan valósuljon meg az állam felkészítése a védelemre;
- melyek a nemzetközi katonai együttműködés alapjai?⁵²

Orosz katonai szakértők véleménye szerint az új katonai doktrínának a következő felépítést kell tükröznie: A bevezetőben meg kell határozni a katonai doktrína fogalmát és rendeltetését. Az első fejezetben meg kell fogalmazni, hogy mi jelent veszélyt az Oroszországi Föderáció biztonságára és ezekből kiindulva kell meghatározni a védelmi feladatokat. A második fejezetben meg kell határozni a katonai doktrína politikai és jogi alapjait, a harmadik fejezetben pedig a katonai doktrína katonai–stratégiai alapjait. A negyedikben definiálni kell a katonai doktrína hadigazdasági és haditechnikai alapjait.⁵³ Mindezekon túl a katonai doktrínában meg kell fogalmazni azt is, hogy milyen katonai veszélyek fenyegetik az orosz államot tengeri irányból. Meg kell határozni a Haditengerészeti Flotta célját, feladatait, alkalmazásának formáit békeidőben.⁵⁴ Az új katonai doktrínának választ kell adni arra a kérdésre is, hogy milyen veszélyek fenyegetik Oroszországot a világűrben és a világűrből, illetve milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a kozmikus potenciál és erőforrások védelme érdekében.⁵⁵

⁵² Балуевский, Ю. Н.: Теоретические и методологические основы формирования военной доктрины Российской Федерации. с. 19. In Военная мысль, 2007/3.

⁵³ Гареев, М. А.: Структура и основное содержание новой военной доктрины России. с. 4. In Военная мысль, 2007/3.

⁵⁴ Масорин, В. В.: Морская доктрина как составная часть военной доктрины РФ. с. 35-36. In Военная мысль, 2007/3.

⁵⁵ Поповкин, В. А.: О подходах к обеспечению защиты интересов России в военно-космической деятельности. с. 11. In Военная мысль, 2007/4.

Oroszország törekszik haditechnikai eszközeinek korszerűsítésére, modernizálására. 2007 áprilisában bocsátották vízre Szeverodvinszkban a „Jurij Dolgorukij” atom-tengeralattjárót. Június végén az orosz haderő sikeresen tesztelte a „Buláva–M”-et, a legújabb tengeri indítású rakétáját a „Dimitrij Donszkoj” tengeralattjáró fedélzetéről, amely a Fehér-tengeren állomásozik. A „Buláva” atomtöltet hordozására is alkalmas. Elérte és sikeresen semmisítette meg a Kamcsatka-félszigeten található célt. Tervezik, hogy a 2007. júniusi sikeres tesztelés után a „Jurij Dolgorukij” tengeralattjárót is „Buláva–M” rakéta-komplexummal szerelik fel. A „Buláva–M” rakétakomplexum egyedi beállítású atomblokkokkal rendelkezik, hatótávolsága 8000 kilométer. 2008 után a stratégiai jelentőségű „Buláva–M” a Haditengerészeti Flotta állományába kerül, amelyből 2006 és 2008 között legalább tízet tesztelnek.⁵⁶

2.2. A NATO és Oroszország kapcsolatának alakulása a Szovjetunió felbomlását követően

Lengyelország és a három balti állam az 1990-es években veszélyként értékelte a Kalinyingrádi Területet, az ott állomásozó csapatok létszámának csökkenése ellenére is. Erőteljesen követelték a Kalinyingrádi Terület demilitarizálását. Ez valószínűleg azzal is magyarázható, hogy a balti államoknak gyakorlatilag a semmiből kellett haderőt létrehozni, s ez a haderő sokkal gyengébb volt, mint a Kalinyingrádi Területen állomásozó orosz katonai kontingens. Lengyelország is érzékelt ilyen veszélyt, mivel korábban alakulatai – a Varsói Szerződés doktrínájával összhangban – az ország nyugati részén állomásoztak. A NATO-csatlakozás egyik okaként Lengyelország és a három balti állam az előbb vázolt veszélyérzetet fogalmazta meg.⁵⁷

Oroszországot a NATO keleti bővítése aggasztotta, és aggasztja ma is. Lengyelországot 1997 júliusában hívták meg a NATO-ba, s 1999. március 12-én vált a Szervezet tagjává. A balti államok Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez való csatlakozásának szándéka még nagyobb ellenállást váltott ki Oroszországból, mint Lengyelországé. Közülük elsőként Litvánia jelentette be csatlakozási

⁵⁶ Россия провела первые за год успешные испытания морской ракеты «Булава». www.newsru.com, 28. 06. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

⁵⁷ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 96. In Запсера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

szándékát, 1994-ben. Az 1980-as évek végén Észtország, Lettország és Litvánia még a Varsói Szerződés tagjai voltak, 2004-ben pedig már az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai, s Oroszországnak NATO-bázisok, -infrastruktúra, esetleg atomfegyver elhelyezésével kell számolnia területükön.⁵⁸

1995-ben az Oroszországi Föderáció visszautasította, hogy aláírja a határszerződést Észtországgal és Lettországgal, ugyanis az Észak-atlanti Szerződés Szervezete a területi kérdések rendezését szabta feltételként a Szervezethez való csatlakozáshoz. 1996-ban, a választási kampány időszakában, Jelcin elnök látogatást tett Kalinyingrádban és Baltijszkban, s hangsúlyozta, hogy a Kalinyingrádi Terület mindenkor Oroszország része lesz. 1997-ben Borisz Jelcin orosz és Algirdas Mykolas Brazauskas⁵⁹ litván elnök aláírta a litván–orosz határszerződést. Az Oroszországi Föderáció Állami Dumája azonban elutasította a szerződés ratifikálását, nyíltan kijelentette, hogy nem kívánja ily módon „kitaposni az utat” Litvánia számára az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe.⁶⁰ A határszerződést az Oroszországi Föderáció Állami Dumája végül 2003-ban emelte törvényerőre.⁶¹

Oroszország könnyebbséget érzett, amikor 1997-ben a NATO ugyan nem hívta meg a csatlakozási tárgyalásokra a balti államokat, azonban a lehetőséget továbbra is nyitva hagyta. Az 1999. évi jugoszláviai bombázások, a második orosz–csecsen háború (1999) miatt megromlott a kapcsolat Oroszország és a NATO között. A balti köztársaságok az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének humanitárius beavatkozását támogatták a koszovói albánok védelmében és elítélték a csecsenföldi háborút, mialatt az orosz kormány a területi integritás védelmének elvét képviselte mind saját területén, mind Szerbiában. A Koszovóban történt beavatkozás miatt az orosz kormány megszakította hivatalos kapcsolatait az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével. Az orosz felső vezetést nyugtalanította, hogy a Kalinyingrádi Területen aktivizálódott a nyugati

⁵⁸ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 96. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁵⁹ Brazauskas, A. M. – 1992. november 25-től 1993. február 25-ig a Litván Köztársaság megbízott elnöke, 1993. február 25-től 1998. február 25-ig a Litván Köztársaság elnöke volt.

⁶⁰ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 97. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁶¹ <http://www.regions.ru/article/news/id/1115008.html> (letöltés ideje: 2003. 05. 23.)

titkosszolgálatok tevékenysége, elsősorban a légi felderítés területén. 1999 nyarán az Oroszországi Föderáció – Fehéroroszországgal közösen –, az 1990-es évek második felének legnagyobb gyakorlatát, a „NYUGAT–99”-et hajtotta végre. A feltételezés szerint a gyakorlat azzal ért volna véget, hogy a NATO a Kalinyingrádi Területre támad, s ezzel összefüggésben Oroszország kidolgozta az atomfegyver alkalmazásának lehetőségét is. A gyakorlatot követően kiszélesítették a Fehéroroszországgal kialakított katonai integrációt, elsősorban a légvédelem területén. Az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának akkori titkára, Szergej Boriszovics Ivanov ezzel összefüggésben a Kalinyingrádi Terület jelentőségét hangsúlyozta. 1999 decemberében Oroszország egy új „Szövetségi szerződés”-t írt alá Fehéroroszországgal. 2000 júliusában az Oroszországi Föderáció (akkor) újonnan megválasztott elnöke, Vlagyimir V. Putyin látogatást tett Baltijszkban, s beszédében rámutatott Oroszország stratégiai érdekeire a tengereken és az óceánokon, s különleges támogatást ígért a Kalinyingrádi Területnek. 2001 elején egy amerikai titkosszolgálati jelentésből megtudta a világ, hogy az Oroszországi Föderáció – nagy valószínűséggel 2000 júniusában – harcászati atomeszközöket helyezett el a Kalinyingrádi Területen. 2000 novemberében Vlagyimir Grigorjevics Jegorov⁶² tengernagy, a Balti Flotta korábbi parancsnoka győzött a kormányzói választáson. Személye garanciát jelentett az orosz biztonsági érdekek tiszteletben tartására.⁶³ 2003. június 27-28-án Putyin elnök Baltijszkban tett látogatása során részt vett a Balti Flotta és az Északi Flotta közös gyakorlatán, ezzel is hangsúlyozva a Kalinyingrádi Terület jelentőségét az orosz biztonságpolitikában.⁶⁴

Oroszország és a NATO, valamint a balti régió államai erőfeszítéseinek köszönhetően valamelyest javultak az Oroszországi Föderáció és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete közötti kapcsolatok és csökkent a feszültség. 1997-ben a NATO és Oroszország képviselői aláírták az „Okirat az alapvető kapcsolatokról

⁶² Jegorov, V. G. – 2001–2005 az Oroszországi Föderáció Kalinyingrádi Területének kormányzója, ezt megelőzően a Balti Flotta parancsnoka volt.

⁶³ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 97-98. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁶⁴ Поездка в Калининградскую область. Тактические учения Балтийского и Северного флотов ВМФ России. Балтийск, 27-28. 06. 2003. (letöltés ideje: 2003. 06. 30.)

Oroszországgal” dokumentumot, amelyben a NATO garanciát adott Oroszországnak arra, hogy nem tervezi az új tagállamok területén atomfegyver, vagy katonai bázis elhelyezését.⁶⁵

A koszovói fegyveres konfliktus után az Észak-atlanti Szerződés Szervezete a hivatalos kapcsolatok javítására törekedett Oroszországgal, különösen azt követően, hogy 2000 januárjában Vlagyimir V. Putyin lett Oroszország ügyvezető elnöke, majd májustól elnöke. Putyin elnök kijelentette, hogy az orosz külpolitikának az orosz gazdaság érdekeit kell szolgálnia. Ezzel a kijelentésével határozottan értésre adta Oroszország nyugati orientációját. Az orosz csapatok észt, lengyel, lett, litván és NATO-erőkkel közösen részt vettek Koszovóban a békefenntartó műveletekben. 2001-ben George W. Bush⁶⁶ választották meg az Amerikai Egyesült Államok 43. elnökének, aki szinte azonnal javasolta a NATO második körös bővítését. Az orosz vezetés (kényszerűen) belátta, hogy a bővítés elkerülhetetlen. Putyin elnök 2001. szeptember 3-án, finnországi hivatalos látogatása során kijelentette, hogy ugyan értelmetlennek tartja az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének további bővítését, de Oroszország tiszteletben tartja a meghozott döntést.⁶⁷

2001. szeptember 11-e, az Egyesült Államok elleni terrortámadások után Vlagyimir V. Putyin elfogadta az amerikai vezetés ajánlatát, amelyben kérték az orosz kormányt, hogy támogassa az Amerikai Egyesült Államokat a terrorizmus elleni harcban. Amikor a NATO javaslatot tett az új közös tanács felállítására – ahol mindkét fél egyenlő szavazati joggal rendelkezik, s a terrorizmus elleni harc és több más probléma megoldásáról döntenek –, Oroszország ezt a kölcsönös bizalom új szintre emeléseként üdvözölte. A NATO–Oroszország Tanács felállítását (Róma, 2002. május 28.) és az amerikai–orosz „*Szerződés a hadászati fegyverek csökkentéséről*” (Moszkva, 2002. május 24.) dokumentumot az orosz fél kompenzációnak tekintette az Észak-atlanti Szerződés Szervezete keleti bővítéséért.

⁶⁵ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 99. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁶⁶ George W. Bush – 2001. január 20-a óta az Amerikai Egyesült Államok 43. elnöke.

⁶⁷ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 99. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

Amikor a NATO 2002. november 22-én meghívta a balti államokat a csatlakozási tárgyalások megkezdésére, Oroszország sajnálkozását fejezte ki, de üdvözölte azt a kijelentést, hogy a bővítés nem ellene irányul.⁶⁸

„A NATO a szovjet fenyegetésre való válaszként született. A Szovjetunió megszűnt, nincs, aki fenyegeessen. Helyesebb lenne egy egységes biztonsági rendszert teremteni Európában, mely nem létesít új választóvonalat. Napjainkban az emberiség számára a reális veszélyt a terrorizmus, a kábítószer elterjedése, a szervezett bűnözés és a fegyverkereskedelem jelenti. A NATO-bővítés nem oldja meg a fentebb felsorolt problémákat. Ezek ellen közös erővel kell harcolni” – jelentette ki egy finn újságnak adott interjújában Putyin elnök.⁶⁹

A lengyel vezetés – mivel Lengyelország határos a Kalinyingrádi Területtel –, már régóta azon a véleményen van, hogy a NATO-tagság lehetőséget ad Lengyelországnak a kétoldalú kapcsolatok javítására Oroszországgal. Alekszandr Kwaśniewski⁷⁰ lengyel elnök 2001-ben látogatást tett Moszkvában és meghívta Vlagyimir V. Putyin elnököt Varsóba. Lengyelország üdvözölte Oroszország és a NATO közeledését, és a 2001. szeptember 11-e után kialakult együttműködését. 2002. januárban Putyin elnök hivatalos látogatásra Varsóba utazott és kijelentette, hogy az orosz–lengyel kapcsolatok mentesek a politikai problémáktól. Kifejtette, hogy mindkét állam hasonló nézeteket vall az európai biztonságról és amellet foglalt állást, hogy működjenek együtt a terrorizmus elleni harcban.⁷¹

Litvánia is ugyanazt az utat választotta, mint Lengyelország. Észtországgal és Lettországgal ellentétben már az elejétől kezdve minden lakosának állampolgárságot adott és egyre intenzívebb kereskedelmi kapcsolatokra törekedett Oroszországgal. Az 1990-es évek elején litván vállalatok

⁶⁸ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 100. In Заппера, М. – Вайксея, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁶⁹ Интервью финской газете «Хельсинген саномат», 01. 09. 2001. (letöltés ideje: 2001. 09. 03.)

⁷⁰ Alekszandr Kwaśniewski – 1995. december 23-tól 2005. december 23-ig a Lengyel Köztársaság elnöke volt.

⁷¹ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 100. In Заппера, М. – Вайксея, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

lakóépületeket építettek orosz tisztok számára a Kalinyingrádi Területen. Az 1998. évi pénzügyi válságot követően a litván kormány humanitárius segélyeket juttatott el mind Kalinyingrádba, mind a bázisra, Baltijszkba. Az Oroszországi Föderáció egyfajta függőségbe került Litvániától, mivel a Kalinyingrádi Terület és az anyaország közötti tranzitútvonalon fekszik. Litvánia érdekelt volt a határ menti kereskedelemben és a közös projektekben, támogatta a NATO és Oroszország közeledését, valamint a NATO–Oroszország Tanács felállítását. A Litván Köztársaság orosz megfigyelőket hívott meg az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével közösen tartott gyakorlatra. Annak ellenére, hogy Litvánia a NATO tagja akart lenni, nem látta szükségét annak, hogy a területén atomfegyvert vagy külföldi katonai egységeket helyezzenek el. Az együttműködésre való hajlandósága miatt Oroszország az 1990-es években intenzívebb politikai kapcsolatot tartott fenn Litvániával, mint Észtországgal vagy Lettországgal, annak ellenére, hogy a Litván Köztársaság a NATO felé orientálódott.⁷²

1999 júliusában Vlagyimir G. Jegorov tengernagy kifejtette, hogy a balti államok NATO-csatlakozása csak egy belátható ideig jelent potenciális veszélyt és Oroszország nem érdekelt a Kalinyingrádi Területen állomásozó fegyveres erők növelésében. 2001 márciusában – már a Kalinyingrádi Terület kormányzójaként – bejelentette, hogy az orosz exklávé területén három év alatt 25 000 főről 16 500 főre csökkentik a Kalinyingrádi Területen állomásozó katonák számát abban az esetben is, ha a balti államok csatlakoznak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez. Több olyan intézkedést is támogatott, mely a bizalom erősítését volt hivatott szolgálni, mint például: értesítés a haditengerészeti mozgásokról, katasztrófák megelőzése, közvetlen összeköttetés a Balti-tengeren mozgó hadihajók parancsnokai között. 2001-ben a Balti Flotta ismét részt vett a NATO „BAL-TOP” elnevezésű gyakorlatán. 2002 szeptemberében az orosz flotta újra részt vett a gyakorlaton, és orosz hadihajók első ízben tettek látogatást Litvániában.⁷³

⁷² Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 100-101. In Заппера, М. – Вайксея, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁷³ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 101. In Заппера, М. – Вайксея, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

Egy 2001. évi amerikai jelentés – arról, hogy a Kalinyingrádi Területen az orosz kormány harcászati atomeszközöket helyezett el –, minden valószínűség szerint ellentmond a fentebb leírtaknak. Oroszország hivatalosan cáfolta az amerikai jelentésben foglaltak valóságtartalmát. Lengyel–dán megfigyelőcsoportot engedett be a területére, akik azt ellenőrizték, hogy az orosz kormány teljesíti-e a CFE-szerződésben – „*Szerződés az Európai Hagyományos Fegyverzetek Csökkentéséről*” – vállalt kötelezettségeit. A megfigyelőknek nem volt lehetőségük atomfegyverek után kutakodni, de kihangsúlyozták: lehetséges, hogy atomfegyvert még a szovjet időkben helyeztek el a Kalinyingrádi Területen, amikor atom-tengeralattjárók gyakran beúsztak Baltijszkba.⁷⁴

Orosz biztonságpolitikai szakértők szerint Lengyelország és a három balti állam NATO-csatlakozását követően „szürke zóna” keletkezett az Oroszországi Föderáció keleti határán, ahol a NATO korlátlan mennyiségben helyezhet el fegyvereket, haditechnikai eszközöket. Ez veszélyt jelent Oroszország nemzetbiztonságára, s ezért szeretné az orosz kormány, ha az adaptációs szerződés a balti államokra is kiterjedne, ha minden NATO-hoz csatlakozni kívánó állam aláírná a CFE-szerződést és a „*Szerződés az adaptációról*” dokumentumot.⁷⁵

Az orosz felső vezetés úgy véli, hogy Oroszország részéről egyoldalú fegyverzetcsökkentés és leszerelés folyik. A szerződés egyoldalú teljesítése, Oroszország határai közelében haditechnikai eszközök korlátlan elhelyezése, amerikai katonai bázisok létesítése Bulgáriában és Romániában, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének keleti bővítése miatt Vlagyimir V. Putyin orosz elnök 2007. július 13-án aláírta „*Az Oroszországi Föderáció kilépése a Hagyományos Fegyverzetek Európában szerződésből és az ehhez kapcsolódó nemzetközi szerződésekből*” című rendeletet. Az elnöki dekrétum az aláírást követő 150. napon lépett hatályba. 2007. november 7-én az Állami Duma támogatta az Oroszországi Föderáció elnöke által előterjesztett moratóriumot. Ez a döntés példa nélküli a legújabb kori orosz történelemben. Előestéjén az Amerikai Egyesült Államok

⁷⁴ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 101. In Заппера, М. – Вайкселя, В. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

⁷⁵ Выступление Министра обороны РФ С. Б. Иванова: «Россия-НАТО: Стратегические партнёры перед лицом новых угроз». Международный институт стратегических исследований. Лондон, 13. 07. 2004. www.mil.ru (letöltés ideje: 2004. 07. 16.)

Külügyminisztériumának szóvivője kijelentette, hogy hajlandóak engedményeket tenni annak érdekében, hogy Oroszország ne bontsa fel a szerződést. Putyin elnök véleménye szerint Oroszország kivonulása a CFE-szerződésből méltó válasz az Amerikai Egyesült Államoknak, a rakétavédelmi rendszer Kelet-Európába tervezett telepítésére. Október 30-án amerikai diplomáciai források közölték, hogy az Egyesült Államok kész engedményekre a CFE-szerződést illetően azzal a céllal, hogy elérje, Moszkva enyhítse pozícióját Koszovó és Irán irányában. Ezek az engedmények egy, az Egyesült Államok által tett javaslatcsomag részét képezik, amivel megpróbálja leküzdeni Oroszország ellenállását Koszovó függetlenségének kérdésében, és megszerezni támogatását a Teherán elleni szankciókhoz, melyet korábban hirdetett meg a Bush-adminisztráció. Az amerikaiakat és az európaiakat megrémíti, hogy Oroszország kivonul a CFE-szerződésből, melyet az európai biztonság sarkkövének tartanak a hidegháború vége óta. Oroszország nem a ratifikációt vonja vissza, csak egy időre felfüggeszti a szerződés hatályát, s arra vár, hogy az adaptációs szerződést ratifikálják, illetve modernizálják a jelenleg hatályban lévőket.⁷⁶ Jurij Nyikolájevics Balujevszkij⁷⁷ hadseregtábornok az Oroszország–NATO Tanács ülését követően (2007. november 14.) bejelentette, hogy a moratórium életbe lépése nem azt jelenti, hogy Oroszország azonnal áttelepíti csapatait európai határaihoz, azonban Oroszországnak joga van ahhoz, hogy csapatait a saját területén mozgassa.⁷⁸

A CFE-szerződést 1990. november 19-én írták alá az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és a Varsói Szerződés tagállamainak képviselői Párizsban. A szerződés célja, hogy a korábbinál alacsonyabb szinten teremtsék meg a hagyományos fegyveres erők biztonságos és szilárd egyensúlyát Európában, felszámolva a stabilitást és a biztonságot sértő egyenlőtlenségeket, a meglepetésszerű támadás indítására és a nagyarányú támadó hadműveletek kezdeményezésére alkalmas képességeket Európában.⁷⁹ 1999. november 19-én

⁷⁶ Мораторий на участие России в ДОВСЕ введен: он вступит в силу в ночь с 12 на 13 декабря. www.newsru.com, 07. 11. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

⁷⁷ Balujevszkij, J. Ny. – 2004. júliustól 2008. júniusig az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek vezérkari főnöke, 2008. júniustól az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsának helyettes titkára.

⁷⁸ Россия грозит отказаться от противоракетного проекта с НАТО. www.newsru.com, 14. 11. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

⁷⁹ Hadtudományi Lexikon, M–ZS. Budapest, 1995, Magyar Hadtudományi Társaság – Petit Real Kiadó.

Isztambulban 30 állam (az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai, a Taskenti Szerződés tagállamai, Bulgária, Románia és Szlovákia) képviselői írták alá a „*Megállapodás a Hagyományos Fegyverzetek Európában Szerződés adaptációjáról*” dokumentumot. Nem katonai blokkokra, hanem nemzeti és területi egységekre szabták meg a kvótákat. Nem csatlakozott hozzá Észtország, Lettország, Litvánia és Szlovénia, viszont ratifikálta Fehéroroszország, Kazahsztán, az Oroszországi Föderáció és Ukrajna. A megállapodás azonban mégsem lépett életbe. Grúzia és a Moldovai Köztársaság ugyanis visszautasította a szerződés ratifikálását mindaddig, amíg Oroszország nem vonja ki csapatait grúz és moldvai területekről. Ezen az alapon tagadja meg az Észak-atlanti Szerződés Szervezete is az isztambuli adaptációs szerződés törvényerőre emelését.

2007. június 12–15. között Bécsben, a CFE-szerződésről folytatott tárgyalásokon Oroszország kezdeményezte, hogy Észtország, Lettország és Litvánia is csatlakozzon a szerződéshez; az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai csökkentse a fegyverek és haditechnikai eszközök számát, ezzel is kompenzálva a NATO-bővítésből adódó növekedésüket; töröljék el Oroszország határ menti területein a korlátozásokat; 2008. július 1-jén lépjen életbe az adaptációs szerződés. Mindezt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai elutasították, még záródokumentum aláírására sem került sor.

A NATO-tagállamok növelik a fegyverek és a haditechnikai eszközök számát, vagy megsértve a CFE-szerződést, vagy nem ratifikálva azt. Ebből kifolyólag az Oroszországi Föderáció fenntartja magának a jogot arra, hogy alakulatainak számát korlátozás nélkül növelje.⁸⁰

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Oroszországi Föderáció között – a Szervezet keleti bővítésén túl – nézeteltérés alakult ki az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Kelet-Európába tervezett telepítése kapcsán is.

Az Amerikai Egyesült Államok vezetése 2007. január végén hivatalosan is ajánlatot tett a cseh és a lengyel kormánynak az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek csehországi és lengyelországi telepítésére. Az amerikai kormány az alaszka és a kaliforniai támaszpontok mellett a rendszer harmadik pillérét Kelet-

⁸⁰ В ответ на американскую ПРО Россия может развернуть новые ракеты. www.newsru.com, 08. 11. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

Európában akarja felépíteni. Az 5000 kilométer hatósugarú radart Prágától 60 kilométerre, Trokavec közelében található Brdy-hegyen, az ellenrakéták silóit és indítórendszerét a Balti-tenger partján Debrznoban, Rzedzikowoban vagy Zegrze Pomorskieben szeretnék elhelyezni.⁸¹

Az amerikai adminisztráció reméli, hogy a rakétavédelmi rendszer elemeinek Csehországba és Lengyelországba telepítésével meg tudja védeni Európát az észak-koreai és iráni rakétatámadásoktól. Oroszország azonban a rakétavédelmi rendszer telepítése ellen lép fel, mivel abban nemzetbiztonságának veszélyeztetését látja. Orosz szakértők véleménye szerint Irán az elkövetkező évtizedben nem lesz képes rakétatechnológiát kifejleszteni, veszélyeztetni Európát vagy Észak-Amerikát. Az orosz kormány úgy véli, hogy a rakétavédelmi rendszert Kelet-Európába nem azzal a céllal telepítik, hogy megvédjék Európát az észak-koreai és iráni rakétatámadásoktól, hiszen Iránnak nincs 5000–8000 kilométer hatótávolságú rakétája. Úgy vélik, hogy az Amerikai Egyesült Államok Oroszország európai területét szeretné ellenőrizni. Putyin orosz elnök véleménye szerint „az amerikaiak az orosz rakétákon akarnak gyakorolni”.

Annak ellenére, hogy az orosz kormány ellenzi a kétoldalú alapon (amerikai–cseh, amerikai–lengyel) telepített rakétavédelmi rendszert, nem zárkózik el egy Európát védő közös rakétavédelmi rendszer kiépítésétől. Az ötlet 2001 elején vetődött fel az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Oroszországi Föderáció között. A közös rakétavédelmi rendszer elemeit Oroszország a saját területére is hajlandó lenne befogadni.⁸²

Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Kelet-Európába tervezett telepítése nemcsak Oroszországból vált ki ellenállást. Megosztja nemcsak Csehország és Lengyelország lakosságát és politikai elitjét, de egész Európát is. Franciaország ellenzi. A brit kormány a rakétatelepítés mellett, a lakosság azonban ellene foglal állást. A támogatók között van Dánia és Norvégia. Németország megosztott, mivel féltik a német–orosz stratégiai partnerséget.⁸³ Franz-Josef Jung⁸⁴ védelmi miniszter, Angela Merkel⁸⁵ német kancellár,

⁸¹ Tálás Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 5. o. In Az Elemző, 2007/3.

⁸² Tálás Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 10. o. In Az Elemző, 2007/3.

⁸³ Tálás Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 8. o. In Az Elemző, 2007/3.

⁸⁴ 2005. november 22-e óta a Német Szövetségi Köztársaság védelmi minisztere.

Gyurcsány Ferenc⁸⁶ magyar miniszterelnök, Jaap de Hoop Scheffer⁸⁷ NATO-főtitkár az Észak-atlanti Szerződés Szervezete keretein belül szeretné rendezni a rakétavédelmi rendszer telepítésének kérdését, s az erről folyó vitát. Przemysław Gosiewski⁸⁸, a lengyel minisztertanács állandó bizottságának vezetője és Aleksander Szczygło⁸⁹ lengyel védelmi miniszter azonban kijelentette, hogy Lengyelország nem kíván osztozkodni a rakétavédelmi rendszeren az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével.⁹⁰

Radosław Sikorski⁹¹ – akkor lengyel védelmi miniszter – 2006-ban az alábbiakat kérte az Amerikai Egyesült Államok kormányától, cserébe a rakétavédelmi rendszer Lengyelországba telepítéséért:

- a rövid- és közép-hatótávolságú rakétákat elhárítani képes „Patriot” rakéták (PAC-3), vagy az úgynevezett hadszíntéri nagy magasságú légtérvédelmi (THAAD) rakétarendszer lengyelországi telepítése az elavult orosz technikán alapuló lengyel légvédelem modernizálása érdekében;
- a telepítendő rakétavédelmi rendszer képes legyen együttműködni a lengyel légierő F-16-os repülőgépeivel;
- szorosabb lengyel–amerikai hírszerzési együttműködés, elsősorban orosz és posztszovjet irányban;
- az amerikaiak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül erőteljesebben támogassák a lengyel javaslatokat;
- lengyel vállalatok és kutatóintézetek bevonása a rakétavédelmi rendszer kiépítésébe;
- a rakétavédelmi rendszer működése során tartsák tiszteletben Lengyelország szuverenitását, vagyis elutasítják az amerikai kormány által szorgalmazott különleges státuszt.⁹²

⁸⁵ 2005. november óta a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja.

⁸⁶ 2004. szeptember 29-e óta a Magyar Köztársaság miniszterelnöke.

⁸⁷ 2004 óta az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének főtitkára.

⁸⁸ 2006. július 14-től a Lengyel Köztársaság Minisztertanácsa állandó bizottságának vezetője, 2006. július 8-tól a Lengyel Köztársaság miniszterelnök-helyettese.

⁸⁹ 2007. február 7-től 2007. november 16-ig a Lengyel Köztársaság védelmi minisztere.

⁹⁰ Tálas Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 11. o. In Az Elemző, 2007/3.

⁹¹ 2005–2007 a Lengyel Köztársaság védelmi minisztere, 2007-től a Lengyel Köztársaság külügyminisztere.

⁹² Tálas Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 11-12. o. In Az Elemző, 2007/3.

Radosław Sikorski 2007. február 5-én lemondott, azóta a rakétavédelmi rendszer telepítését ellenzők egyik fő szószólója. A volt védelmi miniszter esete nem egyedi Lengyelországban. A kezdeti eufórikus hangokat több esetben is kritikusabb hangnem váltotta fel. Roman Kuzniar, a Lengyel Külügyi Intézet igazgatója is ellenzi az amerikai rakétavédelmi rendszer Lengyelországba telepítését. Az intézetigazgató álláspontja az egyik legmarkánsabb. A rakétavédelmi rendszer tervét már 2001-ben történt felvetődése óta bírálja. Kuzniar 2007. február 6-án küldte el jelentését az amerikai rakétavédelmi rendszerről Lengyelország biztonságáért felelős tisztviselőknek. Két nappal később Jarosław Kaczyński⁹³ miniszterelnök felmentette.

A bizalmas jelentés (lényegét tekintve) a következőket tartalmazta:

- nincs olyan valós fenyegetés, amely ellen a rakétavédelmi rendszer védelmet jelentene. A lator államok gyengék, nem tudnak támadást intézni a nagyhatalmak ellen. A terroristacsoportok inkább öngyilkos merénylőket alkalmaznak támadásaik végrehajtásához;
- a rakétavédelmi rendszer stratégiaileg elhibázott ötlet. Bizonyos típusai – a mobil, úgynevezett hadszíntéri rakétavédelmi rendszer – globális szinten bárhol bevethetők az amerikai haderő támogatására. Az amerikai csapatok így védve lennének bármilyen megtorlástól;
- a rakétavédelmi rendszer telepítése új fegyverkezési versenyhez vezethet. Azok az országok, amelyek fenyegetve érzik magukat egy másik hatalom stratégiai túlsúlyától, úgy gondolhatják, hogy egy „rakétavédelmi rendszer elleni védelmi rendszert” kell létrehozniuk vagy fejleszthetik támadó potenciáljukat. Ez a folyamat a nemzetközi biztonság veszélyeztetéséhez vezethet;
- Lengyelország biztonsága szempontjából felesleges a nemzeti rakétavédelmi rendszer, sőt bizonyos értelemben csökkentené Lengyelország biztonságát;
- az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek telepítése sértené és veszélyeztetné Lengyelország szuverenitását. Egyrészt, a magukat fenyegetve érző országok rakétáinak célkeresztjébe kerülne az ország.

⁹³ 2006-2007-ben a Lengyel Köztársaság miniszterelnöke.

Másrészt, aktivizálná ezen országok hírszerzését is. Előfordulhat, hogy a lengyel kormány csak utólag értesülne arról, hogy kilövésre kerültek a Lengyelország területén telepített amerikai rakéták.⁹⁴

Kuzniar szerint az amerikai rakétavédelmi rendszer Lengyelországba telepítésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha ez az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének keretei között valósulna meg, mivel ez garanciát jelenthetne arra, hogy a rakétákat nem használhatják fel támadó akciókra. Lengyel szakértők véleménye szerint a kétoldalú alapon telepített rakétavédelmi rendszer komoly hatást gyakorolhat Lengyelország közép-európai kapcsolataira. A közép-európai társadalmak – leszámítva a balti államokat –, ma már nem annyira Amerika-barát társadalmak, mint az iraki háborút megelőző időben voltak. A szakértők emlékeztettek arra is, hogy az amerikai kormány elmúlt években folytatott politikája és Lengyelországnak az Egyesült Államok Irak-politikája melletti kiállása 62%-ról 38%-ra csökkentette azok arányát a lengyel lakosság körében, akik pozitívan ítélik meg az Egyesült Államok világpolitikai szerepét, s 15%-ról 24%-ra növelte azok arányát, akik negatívan. A 2007. február első napjaiban lefolytatott közvélemény-kutatási adatok szerint a megkérdezettek 55%-a ellenezte, és csak 28%-a támogatta az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek lengyelországi telepítését. 2005-ben ez az arány 33% és 50% volt.⁹⁵

A cseh kormány 2007. március 28-án jelentette be, hogy tárgyalást kezd az amerikai rakétavédelmi rendszer Csehországba telepítéséről. Mirek Topolánek⁹⁶ cseh miniszterelnök kijelentette, hogy az orosz kormánnyal is tárgyalást kíván folytatni az amerikai rakétavédelmi rendszer Cseh Köztársaságba tervezett telepítéséről és arra törekszik, hogy a rakétavédelmi rendszert sikerüljön beilleszteni az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének rendszerébe.⁹⁷

2007. áprilisban Robert Gates⁹⁸ amerikai védelmi miniszter hivatalos látogatást tett Moszkvában, ahol Szergej Boriszovics Ivanov első miniszterelnök-helyetttel tárgyalt a Csehországba és Lengyelországba telepítendő rakétavédelmi

⁹⁴ Tálás Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 12–14. o. In Az Elemző, 2007/3.

⁹⁵ Tálás Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 14. o. In Az Elemző, 2007/3.

⁹⁶ 2007. január 9-e óta a Cseh Köztársaság miniszterelnöke.

⁹⁷ Tálás Péter: Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták. 10-11. o. In Az Elemző, 2007/3.

⁹⁸ 2006. december 18-a óta az Amerikai Egyesült Államok védelmi minisztere.

rendszerrel. 2007. májusban Condoleezza Rice⁹⁹ amerikai külügyminiszter moszkvai hivatalos látogatása során tárgyalásokat folytatott Szergej Viktorovics Lavrov¹⁰⁰ orosz külügyminiszterrel és Vlagyimir V. Putyin orosz államfővel a Kelet-Európába telepítendő amerikai rakétavédelmi rendszerrel. Sem Robert Gates, sem Condoleezza Rice nem tudta meggyőzni az orosz vezetést arról, hogy a Csehországba és Lengyelországba telepítendő rakétavédelmi rendszer az Oroszországi Föderáció biztonságát szolgálja. Az orosz fél megerősítette, hogy Oroszország számára a rakétavédelmi rendszer nem alku tárgya. Az orosz kormány ellenzi telepítését, mivel nemzeti biztonságának, területi integritásának, szuverenitásának veszélyeztetését látja benne. Az amerikai rakétavédelmi rendszer Kelet-Európába telepítése jelentősen megváltoztatja a nemzetközi biztonság konfigurációit, sérti a stratégiai egyensúlyt, a „*Szerződés a hadászati támadófegyverek csökkentéséről és leszereléséről*” (START–1, 1991. 07. 31.; START–2, 1993. 01. 03.) dokumentumokban lefektetetteket, fegyverkezésre készíti az Oroszországi Föderációt. Válaszlépésként kilátásba helyezte kilépését a „*Szerződés a rövid- és középtávú rakéták leszereléséről*” dokumentumból.

A rövid- és közép-hatótávolságú rakéták számának csökkentése – amelyről még Mihail Sz. Gorbacsov orosz és George Bush¹⁰¹ amerikai elnök írt alá szerződést –, nem volt előnyös Oroszországra nézve. Oroszországnak földrajzi helyzetéből adódóan rövid- és közép-hatótávolságú rakétákra lényegesen nagyobb szüksége van, mint az Amerikai Egyesült Államoknak, mely tengeri nagyhatalom, hiszen Észak-Korea, Irán, Izrael és Pakisztán jelenleg is közép-hatótávolságú rakéták kifejlesztésén dolgozik.

A 2007. július elején Walker’s Pointban rendezett amerikai–orosz találkozón Putyin elnök azt javasolta, hogy információcsere-központot hozzanak létre Moszkvában, illetve egy analóg központot valamelyik európai fővárosban, például Brüsszelben. Ebben az esetben nem lenne szükség az amerikai rakétavédelmi rendszer Kelet-Európába telepítésére. Továbbá Oroszország kész nemcsak bekapcsolni a rendszerbe a bérelt gabalai (Azerbajdzsán) rádiólokációs

⁹⁹ 2001. januártól az Amerikai Egyesült Államok elnökének nemzetbiztonsági tanácsadója, 2005. január 26-tól az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere.

¹⁰⁰ 2004. március 9-e óta az Oroszországi Föderáció külügyminisztere.

¹⁰¹ 1975-1976 a CIA igazgatója, 1981-1988 az Amerikai Egyesült Államok alelnöke, 1989-1993 az Amerikai Egyesült Államok 41. elnöke.

állomást, hanem fel is újítani azt. Ha szükséges, bevonja az ország déli részén épülő rakétavédelmi rendszert is.¹⁰²

2007. július 7-én Heiligendammban rendezett G8 csúcstalálkozó keretében Vlagyimir V. Putyin kétoldalú megbeszélést folytatott George W. Bush amerikai elnökkel. Az orosz elnök azt javasolta, hogy az Oroszországi Föderáció és az Amerikai Egyesült Államok közösen használja a jelenleg Oroszország által bérelt gabalai rádiólokációs állomást. Az orosz vezetés szerint a gabalai rádiólokációs állomásról hatékonyan lehetne ellenőrizni az iráni rakéta programot, lefedné egész Európát, és a javaslattól Ilham Gejdarovics Alijev¹⁰³ azeri elnök sem zárkózik el. A rakétavédelmi rendszer telepítésére elég idő áll rendelkezésre, hiszen az első tesztelést követően három-öt év szükséges a rakéták rendszerbe állításához. Megállapodás született arról, hogy katonai szakértők és diplomaták részvételével stratégiai párbeszédet folytatnak a rakétavédelmi rendszerről.¹⁰⁴

Amennyiben az amerikai kormány elutasítja Vlagyimir V. Putyin elnök azon javaslatát, hogy az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció közösen használja a Gabalában és Armavirban¹⁰⁵ (Oroszországi Föderáció, Krasznodarszki Terület) található rádiólokációs állomásokat, akkor az orosz felső vezetés rakétákat helyez el a Kalinyingrádi Területen és az ország európai részén – jelentette ki 2007. július elején Szergej Boriszovics Ivanov, első miniszterelnök-helyettes. Egy hónappal később, 2007. augusztus 17-én Putyin elnök bejelentette, hogy 15 év szünet után Oroszország felújítja a stratégiai bombázók repülését. Ivanov első miniszterelnök-helyettes és Putyin elnök kijelentései mind az amerikai kormányt, mind az Európai Uniót nyugtalanítják. Az orosz és a fehérorosz kormány közös katonai objektumok létesítését tervezi a Fehérorosz Köztársaság területén, s az orosz politikai felső vezetés kész atomfegyvert elhelyezni Fehéroroszországban, válaszlépésként az amerikai rakétavédelmi rendszer Kelet-Európába telepítésére. Még jó állapotban van az a katonai infrastruktúra, amelyet a Varsói Szerződés idején építettek ki a Fehérorosz Köztársaságban, s ahonnan Oroszország a Szovjetunió felbomlását követően

¹⁰² Рабочий визит в США. Мэн, Кеннебанкпорт, Уолкерс-Пойнт, 01-02. 07. 2007. (letöltés ideje: 2007. 07. 04.)

¹⁰³ 2003. október 31-e óta az Azerbajdzsáni Köztársaság elnöke.

¹⁰⁴ Заявления для прессы и ответы на вопросы по завершении встречи с Президентом США с Джорджем Бушем. Хайлигендам, 07. 06. 2007. (letöltés ideje: 2007. 06. 10.)

¹⁰⁵ A rádiólokációs állomást a tervek szerint 2009. februárban adják át.

kivonta rakétáit. Oroszország számol a lehetőséggel, hogy rakétáit visszatelepíti Fehéroroszországba. Az orosz katonai felső vezetés sem zárja ki ezt a lehetőséget, habár ez kétségtelenül politikai döntést igénylő kérdés. A fehérorosz kormány is támogatja az orosz rakéták és atomfegyver elhelyezését a Fehérorosz Köztársaság területén, mivel Minszket nyugtalanítja az egyre erősödő amerikai katonai jelenlét Kelet-Európában.¹⁰⁶

1992-ben a szovjet–amerikai „*Szerződés a hadászati támadófegyverek csökkentéséről és korlátozásáról*” (START–1) dokumentummal összhangban kivonták az atomfegyvereket Fehéroroszország területéről. Ez a folyamat az 1990-es évek közepén fejeződött be. Az 1994-ben elfogadott fehérorosz alkotmányban is rögzítették, hogy Fehéroroszország célja az atomfegyvermentes státusz elérése. Alekszander Grigorjevics Lukasenko¹⁰⁷ elnökké választása óta azonban Moszkvában és Minszkben is időközönként felvetik az orosz rakéták Fehéroroszországba való visszatelepítésének kérdését. A harcászati atomfegyver Fehéroroszországba telepítése teljes mértékben megfelelne az orosz–fehérorosz „*Szerződés az egységes védelmi térségről*” dokumentumban foglaltaknak. Attól, hogy az orosz állam atomfegyvert helyez el Fehéroroszország területén, a Fehérorosz Köztársaság még nem válik atomhatalommá, s a fehérorosz állam nemzetközi kötelezettségeit sem sérti. A litván védelmi miniszter, Juozas Olekas¹⁰⁸ azonban reméli, hogy a fehérorosz felső vezetés bölcsen és felelősségteljesen dönt, és nem járul hozzá ahhoz, hogy területén atomfegyvert helyezzen el az orosz kormány. A védelmi miniszter szerint az Amerikai Egyesült Államok rakétavédelmi rendszere kizárólag védelmi célokat szolgál, Oroszország azonban a támadó rakétáit akarja Európára irányítani.¹⁰⁹

2007. október 12-13-án Condoleezza Rice külügyminiszter és Robert Gates védelmi miniszter hivatalos látogatást tettek Moszkvában, ahol orosz kollégáikkal folytattak tárgyalást az amerikai rakétavédelmi rendszer Csehországba és Lengyelországba telepítéséről, a CFE-szerződésről és a „*Szerződés a hadászati támadófegyverek csökkentéséről*”, melynek hatálya 2009-ben jár le, továbbá Irán

¹⁰⁶ Россия готова разместить в Белоруссии ядерное оружие. www.newsru.com, 28. 08. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

¹⁰⁷ 1994. július 20-a óta a Fehérorosz Köztársaság elnöke.

¹⁰⁸ 2006. július 18-a óta a Litván Köztársaság védelmi minisztere.

¹⁰⁹ Россия готова разместить в Белоруссии ядерное оружие. www.newsru.com, 28. 08. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

atomprogramjáról. Az amerikai kormány az együttműködés szükségességéről szeretné meggyőzni az orosz felső vezetést. Az amerikai vezetés kész garantálni, hogy a Kelet-Európába telepíteni tervezett rakétavédelmi rendszer nem jelent veszélyt az Oroszországi Föderáció atompotenciáljára. Az orosz kormány azonban úgy gondolja, hogy Washingtonnak a hatékony amerikai–orosz tárgyalások érdekében „be kellene fagyasztania” a rakétavédelmi rendszer telepítésének tervét. Pável Szemjonovics Zolotarjov, az Oroszországi Tudományos Akadémia USA és Kanada Intézetének igazgatóhelyettese szerint törekedni kellene a hidegháború idején aláírt szerződés megőrzésére.¹¹⁰

Oroszország nem akar az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével közösen rakétavédelmi rendszert létesíteni Európában, mivel nem akarnak egy olyan rendszer létrehozásában segíteni, amely Oroszország ellen irányul.¹¹¹ Balujevszkij hadseregtábornok, vezérkari főnök véleménye szerint az amerikai rakétavédelmi rendszer elemei, amelyeket az amerikai kormány Kelet-Európába kíván telepíteni, veszélyt jelentenek az Oroszországi Föderációra és az ország visszatartó potenciáljára. A rakétavédelmi rendszer Csehországba és Lengyelországba telepítése arra kényszeríti Oroszországot, hogy válaszingedményeket fogantosszon. Ezek az intézkedések nagyon különbözőek lehetnek, beleértve a rakétarendszer új típusainak fejlesztését, és a már meglévő fegyverek alkalmazásának tervezését is. A tábornok megértését fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az orosz rakétarendszer áttelepítése Oroszország nyugati területére érzékenyen érinti az ország európai szomszédjait. Az orosz felső vezetés úgy véli, hogy az Amerikai Egyesült Államok célja az, hogy „rakétaelhárító éket” verjen Oroszország és európai szomszédjai közé, továbbá aláássa a jelenlegi biztonsági rendszert az európai kontinensen és az egész világon. Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeit nem lehet elszigetelten szemlélni. Európa, Alaszka és a rakétavédelmi rendszer tengeri komponensei, a kozmikus rendszerek, irányítás és híradás – az amerikai globális rakétavédelmi rendszer elemei. Éppen ezért nem az a fontos, hogy mennyi rakétaelhárítót telepítenek Kelet-Európába, hanem az, hogy Oroszország közelében globális rakétavédelmi infrastruktúrát létesítenek, s az amerikai katonai–politikai vezetés

¹¹⁰ Андрей Терехов: Вашингтон не знает, куда движется Россия. Райс и Гейтс пообщались в Москве с потенциальными преемниками Путина. In Независимая газета, 15. 10. 2007.

¹¹¹ Россия грозит отказаться от противоракетного проекта с НАТО. www.newsru.com, 14. 11. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

viszonylag könnyen döntést hozhat a rendszer kiegészítő áttelepítéséről, vagy a rakétaelhárítók áthelyezéséről.¹¹²

A jelenlegi „Iszkander” – amelyet a Kalinyingrádi Területen és az ország nyugati részén terveznek elhelyezni –, 300 kilométer hatósugarú. 2007-ben fejlesztették ki új verzióját, melynek hatótávolsága 500 kilométer. Abban az esetben, ha Oroszország kivonul a „Szerződés a rövid- és közép-hatótávolságú rakétákról” című dokumentumból, az orosz haderő használhatja ezeket a rakétákat. A használatukra jelenleg azért nincs mód, mert a hatályban lévő szerződés megtiltja az Amerikai Egyesült Államoknak és az Oroszországi Föderációnak, hogy olyan rakétákat fejlesszenek ki, melynek a hatótávolsága 500-tól 5000 kilométerig terjed.¹¹³ Az „Iszkander” rakétákat a szerződésből való kivonulás után tovább lehet fejleszteni. Tervezik, hogy 2015–2020-ig átfegyverzik az új technikára a 465. rakétadandárt, amely Celiben (Oszipovics kerület, Mogiljevi Terület) állomásozik. A tervek között szerepel a rakéta hatótávolságának növelése 500 kilométernél nagyobb távolságra. Ha a szerződés nem ölt általános jelleget és továbbra is csak az Amerikai Egyesült Államokra, valamint az Oroszországi Föderációra terjed ki, akkor Oroszország sem fogja teljesíteni a szerződésben foglaltakat – hangsúlyozta Vlagyimir Nyikolájevics Zarickij vezérezredes, az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Rakéta- és Tüzérsapatok parancsnoka.¹¹⁴

2007. december 7-én az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének külügyminiszterei és az Oroszországi Föderáció külügyminisztere megbeszélést folytattak. Az ülést követően Condoleezza Rice amerikai és Szergej V. Lavrov orosz külügyminiszter kétoldalú találkozó keretében az amerikai rakétavédelmi rendszer Kelet-Európába telepítéséről tárgyalt, érdemi megállapodás azonban nem született.

2008. március 17-én ismét „2+2-es” formátumban találkozott az amerikai külügyminiszter, Condoleezza Rice és a védelmi miniszter, Robert Gates orosz kollégáikkal, Szergej V. Lavrov külügyminiszterrel és Anatolij Eduardovics

¹¹² В ответ на американскую ПРО Россия может развернуть новые ракеты. www.newsru.com, 08. 11. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

¹¹³ Польская база ПРО окажется в радиусе поражения русских «Искандеров» в Белоруссии. www.newsru.com, 15. 11. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

¹¹⁴ Россия поставит в Белоруссию РК «Искандер» в ответ на ПРО США в Европе и расширение НАТО. www.newsru.com, 14. 11. 2007. (letöltés ideje: 2007. 11. 16.)

Szerdjukov¹¹⁵ védelmi miniszterrel Moszkvában. Az amerikai rakétavédelmi rendszer Kelet-Európába telepítéséről, a CFE szerződésről és a START–1 jövőjéről folytattak tárgyalásokat. Előrelépés nem történt.

2008. július 8-án Prágában Condoleezza Rice amerikai és Karl Schwarzenberg¹¹⁶ cseh külügyminiszter aláírta a megállapodást az amerikai rakétavédelmi rendszer Csehországba telepítéséről. Megállapodás született, hogy a rakétavédelmi rendszert Prágától 50 kilométerre, Brdy katonai körzetben építik fel. A bázison kétszáz amerikai katona teljesít szolgálatot, a cseh hadseregnek állandó megfigyelője lehetne ott, s a kiválasztott cseh cégek bekapcsolódhatnak az amerikai rakétavédelmi és más katonai-műszaki programokba. Az amerikai katonák csehországi tartózkodását szabályozó megállapodásról még tartanak az egyeztetések. Mirek Toplánek cseh kormányfő nemzetbiztonsági szempontból elsőrendű fontosságúnak tartja az amerikai rakétavédelmi rendszer Cseh Köztársaságba telepítését, mivel úgy véli, hogy ez „egy jól működő védelmi berendezés része lesz”. Véleményét nem osztja a cseh politikai elit és a lakosság jelentős része. Jirí Paroubek¹¹⁷ volt szociáldemokrata kormányfő nemcsak ellenzi, hanem feleslegesnek is tartja a radarállomást. Legfrissebb adatok szerint a rakétavédelmi rendszer telepítését ellenzi a cseh lakosság 70%-a, a szociáldemokrata–kommunista ellenzék és a koalíciós zöldek egy része is. A radar műszaki paraméterei azonosak a Marshall-szigeteken működő amerikai radaréval. Felmerült a lehetősége annak, hogy a Marshall-szigeteki radart korszerűsítik, s helyezik át Csehországba.¹¹⁸

Lengyelországgal még nem született megállapodás. Az amerikai kormány a lengyel kéréssel ellentétben azonban csak egy Patriot-egységet kíván ideiglenesen Lengyelországba telepíteni. Az amerikai adminisztráció a rakétavédelmi rendszert Litvániában kívánja felépíteni, ha nem tud a lengyel kormánnyal megállapodni.¹¹⁹

¹¹⁵ 2007. február 16-a óta az Oroszországi Föderáció védelmi minisztere.

¹¹⁶ 2007. január 9-e óta a Cseh Köztársaság külügyminisztere.

¹¹⁷ 2005. április 25-től 2006. augusztus 16-ig a Cseh Köztársaság miniszterelnöke.

¹¹⁸ Kokes János: Amerikai rakétatelepítés Kelet-Európába? Radarozás. 27-28. o. In HVG, 2008. július 12.

¹¹⁹ Kokes János: Amerikai rakétatelepítés Kelet-Európába? Radarozás. 27-28. o. In HVG, 2008. július 12.

Alekszej Fedotov¹²⁰, az Oroszországi Föderáció Cseh Köztársaságba akkreditált nagykövete kifejtette, hogy az orosz kormány akkor egyezne bele az amerikai rakétavédelmi rendszer Csehországba telepítésébe, ha azokon állandó megfigyelői lehetnének. Az amerikai fél ezt elfogadná, a cseh kormány viszont elutasítja. Amerikai Egyesült Államok politikai elitje is megosztott, s még a projekt finanszírozása is vitatott.¹²¹

Az amerikai–cseh megállapodás aláírását követően felmerült, hogy Oroszország válaszlépést tesz. A Kalinyingrádi Területen nemcsak a hadászati-hadművelési jelentőségű új rakétakomplexumot, az „Iszkander”-t helyezik el, hanem TU–22 és M–3 távolsági bombázókat is, amelyeket nagy távolságú, légi telepítésű szárnyas rakétákkal is fel lehet szerelni.¹²²

Az amerikai rakétavédelmi rendszer Csehországba és Lengyelországba tervezett telepítése negatívan hat nemcsak az Oroszországi Föderáció, hanem Európa biztonságára is. A Cseh és a Lengyel Köztársaság katonai célponttá válhat, a rakétavédelmi rendszer rombolja a környezetet. Nem biztos, hogy a rakétavédelmi rendszer telepítéséért cserébe kapott pénzért megéri kockáztatni Csehország és Lengyelország, illetve Európa biztonságát, s a környezetet.

2.3. Az Oroszországi Föderáció és az Európai Unió kapcsolata az Unió keleti bővítésének tükrében

Annak ellenére, hogy az Európai Unió főként gazdasági szervezet, keleti bővítése, a balti államok Európai Unióhoz való csatlakozása hatást gyakorol a Kalinyingrádi Terület biztonságára, veszélyt jelenthet az orosz gazdasági, katonai és politikai jelenlétre a Kalinyingrádi Területen. Oroszország attól tart, hogy Litvánia uniós csatlakozása negatívan hat az orosz katonai tranzitra. Az Európai Unió tisztviselői azonban eljuttattak egy nyilatkozatot az orosz kormányhoz, amelyben tájékoztatták az orosz felső vezetést, hogy a katonai tranzitról

¹²⁰ 2004. április 5-e óta az Oroszországi Föderáció nagykövete a Cseh Köztársaságban.

¹²¹ Kokes János: Amerikai rakétatelepítés Kelet-Európába? Radarozás. 27-28. o. In HVG, 2008. július 12.

¹²² В ответ на ПРО США в Европе Россия может выйти из договора о запрещении РСМД от 1987 года. www.newsru.com, 10.07.2008 (letöltés ideje: 2008.07.15.)

Litvániával érvényben lévő szerződés érintetlen marad a Litván Köztársaság európai uniós csatlakozását követően is.¹²³

Az Európai Unió az 1990-es évek eleje óta fordít kiemelt figyelmet a Kalinyingrádi Területre. Miután 1991-ben felbomlott a Szovjetunió, a Kalinyingrádi Terület exklávé lett. A volt szocialista államok az 1990-es évek elején bejelentették szándékukat az Európai Unióhoz való csatlakozásra. 2004. május 1-jén tíz európai állam, köztük Észtország, Lengyelország, Lettország és Litvánia csatlakozott az Európai Unióhoz. Az Európai Unió keleti bővítése óta a Kalinyingrádi Területet uniós államok határolják.

Az Európai Unió gazdasági–szociális veszélyként fogja fel a Kalinyingrádi Területet, csökkenteni szeretné a biztonsági kockázatot. Aggasztja az exklávé társadalmi–gazdasági helyzete, nem szeretné, ha válságövezetté válna, és „fekete lyuk” lenne Európa közepén. Tisztviselői nem szeretnék, ha illegális bevándorlók érkeznének az Európai Unió területére, ha teret nyerne a feketemunka, ha a fertőző betegségek (tuberkulózis, AIDS) az állampolgáira is áttérjednének, ha a Kalinyingrádi Területen keresztül kábítószer, alkoholt, cigarettát és embereket csempésznének a kibővített Európai Unióba. A fentiekből kifolyólag az Európai Unió a legnagyobb figyelmet a határ menti együttműködésnek, a határátkelőhelyek modernizációjának és az egészségügy fejlesztésének szenteli.

1991 óta az Európai Unió 40 millió eurót különített el különböző projektekre, az Oroszországi Föderáció és az Európai Unió közötti együttműködési program, a TACIS keretében. A projektek nagyon széles szférát ölelnek fel, többek között: a regionális fejlesztést, az oktatást, a környezetvédelmet, a fertőző betegségek elterjedésének megelőzését, az energiaszektor, a határ menti együttműködést, a határátkelőhelyek fejlesztését, határőrök és vámosok képzését.¹²⁴

Annak ellenére, hogy az Európai Unió válságövezetként kezeli a Kalinyingrádi Területet, s jelentős pénzüsszegeket fektet a kalinyingrádi–lengyel és a kalinyingrádi–litván határátkelőhelyek fejlesztésébe, szorgalmazza az

¹²³ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 105. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹²⁴ Калининградский вопрос в документах и решениях институтов ЕС. с. 35. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1. Калининград, 2004.

együttműködést az Oroszországi Föderációval a Kalinyingrádi Terület kérdésében, valamint a határ menti együttműködést a Kalinyingrádi Terület és Fehéroroszország, Dánia, Lengyelország, Lettország, Litvánia, illetve Svédország határ menti területei között.

A határ menti együttműködést Európában az *„Európai Keretegyezmény a határ menti közösségek és hatóságok együttműködéséről”*, az Oroszországi Föderációban a *„Konceptió a határ menti együttműködésről az Oroszországi Föderációban és az Oroszországi Föderáció határpolitikájának alapjai”* című dokumentumok szabályozzák.

Az *„Európai Keretegyezmény a határ menti közösségek és hatóságok együttműködéséről”* dokumentum célja a határ menti együttműködés elősegítése. 1980. május 21-én írták alá Madridban, 1981. december 22-én lépett hatályba. Az Oroszországi Föderáció 1999. november 3-án írta alá a Konvenciót [az Oroszországi Föderáció Elnökének 252. számú rendelete (1999. 07. 27.)], 2001. április 11-én még nem lépett életbe. 2002. október 4-én ratifikálták, 2003. január 5-én lépett hatályba az Oroszországi Föderációban.

A határ menti együttműködés ösztönzése következtében a Kalinyingrádi Terület szerteágazó regionális kapcsolatokkal rendelkezik. Tagja a fehérorosz, lengyel, litván határ menti területeket felölelő „Nyeman”; a dán, lengyel, lett, litván, svéd határ menti területeket magában foglaló „Balti”; a lett, litván és svéd határ menti területeket tömörítő „Szaule”¹²⁵; valamint a lengyel és orosz határ menti területeket felölelő „Lina-Lava” eurorégióknak.¹²⁶ A határ menti/eurorégiós együttműködések felölelik a gazdaságot, a kultúrát, a tudományt, a turizmust, a sportot, az infrastruktúra fejlesztését, a katasztrófák és járványok megelőzését.

A Kalinyingrádi Terület hiába teljes jogú tagja a fentebb felsorolt eurorégióknak, a Területi Adminisztráció nem dönthet önállóan. A döntésekhez az orosz kormány jóváhagyása szükséges, ami különleges, exklávé helyzetével magyarázható.

¹²⁵ Тиммерманн, Х: Калининградская область в контексте регионального сотрудничества. с. 101. In Мировая экономика и международные отношения, 2001/2.

¹²⁶ Кошелев, В. Н.: Еврорегион «Балтика» как инструмент развития приграничного сотрудничества в юго-восточной части Балтийского региона. с. 31. In Клемешев, А. П. (общ. ред.): Российская Балтика: приграничное сотрудничество. Часть 1. Калининград, 2004.

Az együttműködést a Kalinyingrádi Terület kérdésében az Európai Unió szorgalmazza. Fő célja a Kalinyingrádi Terület fejlesztése, megakadályozni, hogy leszakadjon az őt határoló európai uniós tagállamoktól. Az Oroszországi Föderáció számára az együttműködés kényszerhelyzet. Az orosz kormány többek között azért is működik együtt az Európai Unióval, mert tart attól, hogy kiszorítják a balti régióból, elveszíti a Balti Flotta állomásoztatásának jogát a Kalinyingrádi Területen. Az orosz kormányt aggasztja, hogy az Európai Unió gazdaságilag elveheti tőle a Kalinyingrádi Területet, mivel jelentős az a pénz, amelyet az Európai Unió a TACIS program keretében az exklávének juttat. Az együttműködés keretében azonban lehetősége van felügyelni az Európai Unió által finanszírozott projekteket az orosz exklávé. Az utóbbi években az orosz gazdaság erőteljes fejlődése következtében a Kalinyingrádi Területen is nagymértékben javult a helyzet, s nem beszélhetünk egy válságban lévő területről.

A hivatalos párbeszéd az Oroszországi Föderáció és az Európai Unió között a Kalinyingrádi Területről 2000 májusában kezdődött azzal a céllal, hogy megvitassák a katonai–stratégiai, illetve a környezetvédelemmel, a bűnözéssel, az illegális migrációval, a fertőző betegségek terjedésével kapcsolatos problémákat, az energiaellátás és a tranzit kérdését. A kalinyingrádi helyzet komoly történelmi kihívás, figyelmen kívül hagyása jelentős negatív következményekkel járhat mind az orosz, mind az európai biztonságra.¹²⁷

A következőkben azokat a legfontosabb tárgyalásokat és kétoldalú dokumentumokat mutatom be, amelyeket a két érintett fél a Kalinyingrádi Terület kezelhetősége érdekében kötött.

A 2000. május 29-én Moszkvában rendezett Európai Unió–Oroszország csúcstalálkozón a felek képviselői megegyeztek, hogy megvitatják az Európai Unió keleti bővítésének hatását a Kalinyingrádi Területre és az orosz kereskedelmi és gazdasági érdekekre.¹²⁸

2000. október 30-án, a párizsi Európai Unió–Oroszország csúcstalálkozón a tárgyaló felek nyilatkozatban rögzítették, hogy szükséges lenne megvitatni a

¹²⁷ Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 115–118. In Вопросы экономики, 2001/11.

¹²⁸ Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 116. In Вопросы экономики, 2001/11.

Kalinyingrádi Terület speciális problémáit a „*Szerződés a partnerségről és az együttműködésről*” dokumentum keretében.¹²⁹

Az Európai Parlament 2000. november 29-i, „*Az Európai Unió kollektív stratégiája Oroszország számára megvalósulásának menetéről*” című értékelésében támogatta a Kalinyingrádi Terület kísérleti területté alakítását.¹³⁰

Az Európai Bizottság 2001. január 17-én üzenetet adott át az orosz kormánynak „*Az Európai Unió és Kalinyingrád*” címmel, melyben ajánlásokat fogalmazott meg a Kalinyingrádi Terület fejlesztésére a keleti bővítés kapcsán, és négyoldalú párbeszédet javasolt az Európai Unió, Lengyelország, Litvánia és az Oroszországi Föderáció részvételével.

Az üzenetben a következő témákat ajánlották megvitatásra:

- az Európai Unió bővítésének hatása a kereskedelemre a Kalinyingrádi Terület és Lengyelország, illetve Litvánia, valamint a Kalinyingrádi Terület és a távolabbi szomszédok között. Érintenek a közlekedési tarifák problémáját, a határ menti együttműködést, a Kalinyingrádi Terület integrációját az európai közlekedési rendszerbe az I. és a IX. közlekedési folyosókon keresztül;
- személyek és áruk tranzitja. Hatékony vám- és határellenőrzési rendszer létesítése a kalinyingrádi–lengyel és a kalinyingrádi–litván határon. A határátkelőhelyek modernizációja és a vízumrendszer optimalizálása a Kalinyingrádi Terület és Lengyelország, illetve Litvánia között;
- a Kalinyingrádi Terület energiaellátása;
- az Európai Unió bővítésének hatása az Unió és a Kalinyingrádi Terület kapcsolatára a halászati szférában. A Kalinyingrádi Terület beengedése az Európai Unió halászati zónájába. Javasolták, hogy írjanak alá egy halászati egyezményt;
- a Kalinyingrádi Terület ökológiai helyzete.¹³¹

¹²⁹ Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 116. In Вопросы экономики, 2001/11.

¹³⁰ Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 116. In Вопросы экономики, 2001/11.

¹³¹ Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 117–119. In Вопросы экономики, 2001/11.

2001. február 26-27-én Brüsszelben az Európai Unió Általános Ügyek Tanácsának ülésén megállapodás született. A megállapodás értelmében az Európai Unió kész párbeszédet folytatni az Oroszországi Föderációval a Kalinyingrádi Területről a *„Szerződés a partnerségről és együttműködésről, valamint az Együttműködési Tanács Oroszországgal”* albizottsága keretében.¹³²

Az orosz kormány 2001. március 6-án kelt üzenetét *„Lehetséges megoldások a Kalinyingrádi Terület specifikus problémáira az Európai Unió bővítésével kapcsolatban”* címmel juttatta el az Európai Bizottsághoz. Az üzenetben az orosz kormány kifejtette, hogy milyen következményei lehetnek az Európai Unió keleti bővítésének a Kalinyingrádi Területre nézve, a hangsúlyt a tranzitra, a vízumrendszerre és az orosz exklávé energiaellátására helyezte.¹³³

2001. március 19-én az orosz kormány egy rezümét – *„Az Európai Bizottság üzenetének alapos értékelése”* – juttatott el az Európai Bizottsághoz, amelyben javaslatot tett a *„Speciális szerződés a Kalinyingrádi Területről”* című dokumentum aláírására, mely a tranzit, a vízum és az energiaellátás kérdéseire próbálna megoldást találni. Albizottság felállítását javasolta a *„Szerződés a partnerségről és az együttműködésről”* keretében, mely kizárólag a Kalinyingrádi Területtel foglalkozna.¹³⁴

A 2001. év folyamán még további öt alkalommal találkoztak az Európai Unió és az Oroszországi Föderáció képviselői, hogy megvitassák a Kalinyingrádi Terület problémáit, fejlesztésének perspektíváit az Európai Unió keleti bővítésének tükrében.

Az *„Együttműködés az Európai Unió és Oroszország között a Kalinyingrádi Terület kérdésében: 2002 és tovább”* (2002. május 23.) című dokumentumban az Európai Unió tisztviselői rögzítették, hogy az Unió keleti bővítése kedvező lehetőségeket teremt a Kalinyingrádi Terület számára. Az Európai Unió vezetői párbeszédet kezdeményeznek az orosz felső vezetéssel,

¹³² Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 117. In Вопросы экономики, 2001/11.

¹³³ Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 117. In Вопросы экономики, 2001/11.

¹³⁴ Смородинская, Н.: Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ. с. 117. In Вопросы экономики, 2001/11.

mivel együttműködni szándékoznak Oroszországgal a Kalinyingrádi Terület kérdésében. A dokumentumból kitűnik, hogy az Európai Unió nagy hangsúlyt helyez a határ menti együttműködésre, a határátkelőhelyek modernizációjára, a személyek és áruk akadálymentes tranzitjára Litvánián keresztül – az Európai Unió keleti bővítése után is –, az ökológiai problémák megoldására és az egészségügy fejlesztésére a Kalinyingrádi Területen. A dokumentumból áttekintést kapunk a Kalinyingrádi Terület társadalmi–gazdasági helyzetéről is.¹³⁵

A „Közös nyilatkozat az együttműködésről Oroszország és az Európai Unió között a Kalinyingrádi Terület kérdésében” (Moszkva, 2002. július 12.) című dokumentumban áttekintik az elmúlt évek együttműködését. Megállapodtak, hogy az Európai Unió pénzügyi segítséget nyújt az Oroszországi Föderációnak az útlevelek kiadásához. Lengyelország, Litvánia és Svédország kibővíti a Kalinyingrádi Területen található konzulátusát. Az Európai Unió támogatja az újonnan csatlakozó országokat, hogy konzulátust nyissanak a Kalinyingrádi Területen és azon törekvéseket, hogy a már meglévők lehetőségeit kiszélesítsék. Egyetértettek, hogy a vízum nem lehet drága, és többszöri be- és kiutazó vízumot adnak ki azon orosz állampolgároknak, akiknek erre szolgálati célból (autóbuszvezető, tehergépkocsi-vezető stb.) szüksége van. Az Európai Unió tisztviselői kérték, hogy a lengyel és a litván hatóságok állítsanak össze egy névjegyzéket, amely azt tartalmazza, hogy kik jogosultak többszöri be- és kiutazó vízumra. A vízumok géppel (elektronikusan) olvashatók lesznek, hogy a határátlépés minél kevesebb időt vegyen igénybe.¹³⁶

A tranzit kérdésében hosszú és feszült tárgyalások után az Európai Unió és Oroszország képviselői megegyezésre jutottak, s 2002. november 11-én Brüsszelben kompromisszumos megoldás született. A megállapodás értelmében 2003. július 1-jétől az orosz állampolgárok számára bevezették az „egyszerűsített tranzit dokumentumot egyszeri (oda-vissza) utazásra”. Ezt a dokumentumot a litván hatóságok adják ki a határon, Oroszországban jegyvásárláskor kérik (igazolvány felmutatása kötelező). Litvánia kötelezettséget vállalt, hogy 2005-ig elismeri az oroszországi személyi igazolványokat, az Európai Unió felajánlotta,

¹³⁵ Калининградский вопрос в документах и решениях институтов ЕС. с. 36–56. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1.

¹³⁶ www.delrus.cec.eu.int (letöltés ideje: 2006. 09. 01.)

hogy megvizsgálja: lehetséges-e a tranzit gyorsvonatokban, Litvánián keresztül. Válaszlépként az Oroszországi Föderáció megígérte, hogy meggyorsítja az útlevelek kiadását.¹³⁷

Az Európai Unióval folytatott tárgyalásokon Putyin elnök kifejtette, hogy a schengeni vízum bevezetése sérti az Oroszországi Föderáció területi egységét és a saját országon belüli helyzetváltoztatáshoz való jogot. Szerette volna, ha a tranzitot a Kalinyingrádi Terület és az anyaország között úgy szabályozzák, ahogy ez annak idején a nyugati hatalmak és Nyugat-Berlin esetében volt. Az orosz hatalom más képviselői folyosó létesítését követelték és tranzitot zárt vonatokban Litvánián keresztül. A Kalinyingrádi Terület kormányzója, Vlagyimir G. Jegorov, vízummentes autóbusz-összeköttetést javasolt két útvonalon, a Litván Köztársaságon keresztül. A tárgyalások a katonai tranzitot nem érintették, de javaslatot tettek a katonák tranzitjának megkönnyítésére is.¹³⁸

A 2004. május 21-én Moszkvában megtartott Európai Unió–Oroszország csúcstalálkozón is kiemelt figyelmet szenteltek a Kalinyingrádi Területnek. Az Oroszországi Föderáció és az Európai Unió képviselői üdvözölték az „egyszerűsített tranzit” és az „egyszerűsített vasúti tranzit” dokumentumok problémamentes bevezetését és gyakorlatba való átültetését. Megállapodtak, hogy a „*Szerződés a partnerségről és az együttműködésről*” 12. és az „*Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény*” 5. cikkelyén alapulva alkalmazzák a gyakorlatban az áruk szabad tranzitját – beleértve az energiaszállítást is –, a Kalinyingrádi Terület és az anyaország között. A tranzitszállítmányokat nem várakoztatják feleslegesen a litván–orosz és a kalinyingrádi–litván határon, továbbá a Kalinyingrádi Terület és az anyaország között szállított tranzitáruk mentesülnek a vámilletékek, a tranzitilletékek és egyéb tranzittal kapcsolatos illetékek alól. A tranzitot csak abban az esetben korlátozzák vagy tiltják, ha ez biztonsági kockázatot jelent, veszélyezteti a környezetet, az emberek életét, illetve szellemi terméknek, ipari vagy kereskedelmi tulajdonnak minősül. 2004. május 1-jétől az egyszerűsített adminisztrációs eljárások eredményeként az adminisztratív

¹³⁷ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 105-106. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹³⁸ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 105. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

kiadások alacsonyabbak lettek, mint az Európai Unió keleti bővítése előtt voltak. Az európai uniós törvények értelmében Oroszország vámmentesen szállíthatja az energiahordozókat a Kalinyingrádi Területre, Litvánián keresztül. Megállapodtak, hogy megkönnyítik a kereskedelmet, s együttműködnek a Kalinyingrádi Terület társadalmi–gazdasági fejlesztésében.¹³⁹

Az „*Indikatív program az Oroszországi Föderáció irányába 2004 és 2006 között*” konkrét segítségnyújtást irányoz elő a „*Speciális program a Kalinyingrádi Terület számára*” projekten keresztül 25 millió euró értékben, és hozzájárul „*Az Oroszországi Föderáció Szövetségi Programja a Kalinyingrádi Terület irányába*” megvalósításához. A „*Speciális program a Kalinyingrádi Terület számára*” célul tűzte ki a Kalinyingrádi Területi Adminisztráció dolgozóinak szakmai továbbképzését, az oktatás fejlesztését, az egészségügyi rendszer korszerűsítését, a határ menti együttműködés ösztönzését a Kalinyingrádi Terület, Lengyelország és Litvánia között, az új jószomszédi kezdeményezés keretében.¹⁴⁰

Tanulmányozva a kétoldalú szerződéseket, azt tapasztaljuk, hogy az Európai Unió és az Oroszországi Föderáció között a Kalinyingrádi Terület irányába az együttműködés intenzív, kölcsönös érdekük fűződik ahhoz, hogy az orosz exklávé nem szakadjon le európai uniós szomszédjaitól.

Az együttműködés szorgalmazásával egyidejűleg a határátkelőhelyek modernizációjára is kiemelt figyelmet fordít az Európai Unió, mivel a Kalinyingrádi Területet válságövezetként kezeli, biztonsági kockázatot lát az orosz exklávében.

A kalinyingrádi–lengyel és a kalinyingrádi–litván határátkelőhelyek (Bagratyionovszk, Mámonovó I. és II., Csernyisevszkoje és Szovétszk) fejlesztése kiemelt helyen szerepel. A TACIS-program keretében az Európai Unió 11 millió eurót, a PHARE-program keretében 8,5 millió eurót biztosított a határátkelőhelyek fejlesztésére. Bagratyionovszk határátkelőhely modernizálására 3 millió eurót.

¹³⁹ Европейский союз и Россия: современный этап отношений. с. 17-18.
In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1. Калининград, 2004.

¹⁴⁰ Калининградский вопрос в документах и решениях институтов ЕС. с. 35.
In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1. Калининград, 2004.

A Csernyisevszkoje határátkelőhely fejlesztését az Európai Unió 8 millió euróval támogatta. Az orosz kormány további 5 millió USA-dollárt különített el. Orosz részről problémák voltak a szabad földterületek meglétével. Ez fennakadást okozott a munkálatokban, ezért az Oroszországi Föderáció elkerülő út építését javasolta. Ajánlották, hogy az új határátkelőhelyet (teherterminál) a falu határa mögött építsék meg. A csernyisevszki vasúti átkelő is felújításra szorul, melynek összköltsége előreláthatólag 15,9 millió euró, melyhez az Európai Unió nem ad támogatást, a felújítás teljes költségét az orosz kormánynak kell előteremteni. A Mamonovo II. a legfontosabb határátkelőhely a kalinyingrádi–lengyel határon. Lengyelország 6,5 millió eurót kért a PHARE-program keretében az építés első fázisának finanszírozására, valamint az IPSA keretében útépitési munkálatokra. Az orosz kormány a határhoz vezető utak építésére különített el egy meghatározott összeget. Szovjetszk határátkelőhely modernizálásra szorul. Kalinyingrádi oldalról szükséges egy elkerülő út, egy határátkelő pont és egy híd megépítése a Nyemán folyón. Ezen munkálatok összköltsége kb. 35 millió euró. Az Európai Unió azzal a feltétellel nyújt pénzügyi támogatást, ha Litvánia és Oroszország írásbeli megállapodást köt és Oroszország finanszírozza az út építését.¹⁴¹

2.4. A katonai tranzit problémaköre 1991 után

A Szovjetunió fennállása idején a katonai (és a polgári) tranzit nagy része vasúton történt Litvánián (Vilniuszon és Kaunaszon) keresztül. 1991-ig a katonai tranzit nem jelentett gondot Oroszországnak, hiszen Litvánia a Szovjetunió része volt, s a Moszkvában működő össz-szövetségi kormány utasításait hajtotta végre. A problémával az orosz kormány nyilvánvalóan csak 1991 után szembesülhetett. 1992-ben az Oroszországi Föderáció a Litvánia területén maradt csapatok kivonásáról folytatott tárgyalások során olyan szerződés aláírását követelte, amely jogot ad neki bármilyen katonai tranzitra. Litvánia ezt elutasította. A Nyugat nyomására azonban a Litván Köztársaság engedélyezte, hogy az orosz csapatokat komppal Klaipedába szállítsák, majd onnan tovább vasúton Kalinyingrádba és az Oroszországi Föderációba. 1993 augusztusában – miután az orosz csapatokat véglegesen kivonták Litvániából –, a két állam kormánya szerződést írt alá,

¹⁴¹ Калининградский вопрос в документах и решениях институтов ЕС. с. 39–41.
In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1. Калининград, 2004.

amelyben lefektették, hogy Oroszország köteles minden tranzit előtt engedélyt kérni, odaengedni a litván felügyelőket a tranzitjárművekhez és kifizetni az illetéket. A katonáknak nem szabad elhagyni a vasúti kocsikat és megtiltották nekik a fegyverviselést. A litván kormány nem engedélyezte a tömegpusztító fegyverek szállítását. A vonat csak az előre egyeztetett útvonalon haladhatott és előre engedélyezett helyeken állhatott meg. Ez a szerződés csak 1995-ig, a volt szovjet csapatok Németországból való kivonásáig volt érvényben. 1994 októberében a litván kormány jóváhagyta a tranzit új szabályait meghatározó szerződést, mely a nemzetközi jogon alapult és minden ország számára érvényes volt. A szerződés értelmében az ellenőrzés még szigorúbb lett, s korlátozták a szállítások számát is. Előírták, hogy az orosz szállítmányokat litván személyzetnek kell kísérni a Litván Köztársaság területén.¹⁴²

Az Oroszországi Föderáció visszautasította ezen előírások teljesítését és egy későbbi időpontra halasztotta a „*Szerződés a legnagyobb kedvezmény elvéről*” dokumentum aláírását, amelyben Litvánia ragaszkodott Oroszországba irányuló exportjának növeléséhez. 1995. januárban kompromisszum született. Az Oroszországi Föderáció ratifikálta az előbb említett dokumentumot, Litvánia meghosszabbította az 1993. évi tranzitszerződés érvényességi idejét és diplomáciai jegyzéket cserélt az Oroszországi Föderációval. Így elkerülték egy új szerződés megkötését. A szerződést évente automatikusan meghosszabbítják. Ezzel egyidejűleg az 1994-ben kötött szerződés is érvényben maradt.¹⁴³

A szigorítások eredményeként, valamint a csapatok számának csökkenése következtében az orosz katonai tranzit vasúti úton, Litvánián keresztül csökkent. 1994-ben a katonai szállítmány a tranzit 1%-a volt. Jelentős részét a szén, az egyenruha és az élelmiszerek, kisebb részét a személyzet és a fegyverek a szállítása adta.¹⁴⁴

¹⁴² Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 102. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁴³ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 102-103. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁴⁴ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 103. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

Minden légi szállítás előtt az oroszországi illetékes szervek kötelesek a Litván Köztársaságtól engedélyt kérni. A repülés a litván állam területe fölött szigorúan meghatározott légifolyosón történhet. A litván légtéren nem repülhetnek keresztül a stratégiai bombázók és a fegyverzettel felszerelt repülőgépek. Oroszország légi úton a leggyakrabban postát, gyógyszereket és személyzetet juttat el a Kalinyingrádi Területre. Évente átlagosan 130–160 repülést hajtanak végre. 2001-re 184 repülést terveztek, de 90 esetben a litván hatóságok elutasították az engedély kiállítását, biztonsági okokra hivatkozva. A probléma ezekkel a repülésekkel kapcsolatban az, hogy Litvánia soha sem tudja pontosan, mit szállítanak az oroszok.¹⁴⁵

Az Oroszországi Föderáció számára problémát jelent, hogy a repülések nagyon megrágultak és nem lehetett szó a szállítmányok mennyiségének a növeléséről sem. Egészében véve az Oroszországi Föderáció nem volt elégedett a katonai tranzit szabályaival és hosszú távú szerződést szeretett volna aláírni Litvániával.¹⁴⁶

A Balti Flotta képviselői azzal vádolták a Nyugatot, hogy 1995 óta egyre kitartóbban igyekszik megakadályozni az orosz csapatok állomásoztatását a Kalinyingrádi Területen azzal a céllal, hogy kiszorítsa az Oroszországi Föderációt a régióból. Az orosz kormány szilárdan meg volt győződve arról, hogy válság esetén Litvánia leállítja a tranzitot. A Litván Köztársaság azonban nem látott okot a tranzitszabályok megváltoztatására, melyeket, mint szuverén állam maga határoz meg. A NATO képviselői biztosították Oroszországot arról, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezete szintén nem lát okot a tranzitszabályok megváltoztatására, és felszólították a leendő tagállamokat, hogy rendezzék területi és etnikai konfliktusaikat az Oroszországi Föderációval.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 103. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁴⁶ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 103. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁴⁷ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 104. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

Létezik egy alternatíva: szállítási lehetőség a Balti-tengeren. 1994-ben döntöttek a komposzekötetés megszervezéséről Szentpétervár és Baltijszk között, amit 2001-ben nyitottak meg. Manapság egyre több szállítmányt tengeri úton juttatnak el a Kalinyingrádi Területre. Az orosz haditengerészet azonban néhány problémát észlelt: nincs elegendő hajó és hiányzik a kikötőkben az infrastruktúra. A hatalmas komp vállalat csődbe ment az 1990-es évek közepén, az új hajózási vállalatok nem rendelkeznek elegendő jégtörő hajóval. A komposzekötetés megszervezése Szentpétervár és Kalinyingrád között sok időt vett igénybe, kapacitása korlátozott (hetente egyszer), az pedig, hogy a tulajdonosok külföldiek, külön problémát jelent. A vállalatok nagy nehézségekbe ütköznek a kompról vasútra történő átrakodáskor. A szállítás e módja lényegesen drágább, mint a vasúti tranzit Litvánián keresztül. Ennek ellenére, az orosz haditengerészeti flotta képviselői a tengeri szállítás és az új vasúti komp megépítése mellett foglaltak állást. A szövetségi kormány kidolgozott egy programot a Balti-tengeren való szállításra vonatkozóan, ez az úgynevezett „Balti híd”, amely a Finn-öbölben található Uszty-Lugát kötné össze Litvánia és Németország balti kikötőivel.¹⁴⁸

A litván szervek üdvözlik, hogy Oroszország a vasúti szállításról a tengeri szállításra tér át. Szakértők úgy gondolják, ily módon, a Litvánián keresztüli katonai tranzit a felére csökken, és ennek következtében „elveszíti élességét”.¹⁴⁹

2.5. Következtetések

- *Oroszország számára fokozott aggodalmat jelentett a NATO 2004-ben megtörtént keleti bővítése, elsősorban Észtország, Lettország és Litvánia csatlakozását nehezményezte. Az Oroszországi Föderáció nehezen tudja elfogadni, hogy (volt) érdekszférája az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének befolyási övezetévé vált.*

¹⁴⁸ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 104. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁴⁹ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 105. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

- *Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Kelet-Európába tervezett telepítése – elsősorban orosz, de néhány nyugati szakértő véleménye szerint is – negatívan hat mind az európai kontinens, mind az Oroszországi Föderáció biztonságára. A rakétavédelmi rendszer elemeinek Csehországba és Lengyelországba tervezett telepítése felborítja a katonai erőegyensúlyt. Az amerikai rakéták Európába telepítése Oroszországot, az orosz rakéták Kalinyingrádi Területre telepítése a balti régió államait tölti el jogos aggodalommal. Ez egy újabb fegyverkezési versenyt indíthat el az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Oroszországi Föderáció között. Az intenzív fegyverkezés következtében csökken a biztonság. A fegyverkezés nem utolsósorban negatív hatást fejt ki a környezetre is.*
- *A fegyverzet-leszerelésről szóló szerződések többségét még a hidegháború idején kötötte az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió. A jogutód orosz kormány 2007. december 12-én kivonult a CFE-szerződésből, mert az Oroszország és a balti államok határán keletkező „szürke zóna” veszélyezteteti nemzeti biztonságát, hiszen ezen a területen az Amerikai Egyesült Államok korlátlan mennyiségben helyezhet el fegyvert, haditechnikai eszközöket. Mivel a Szovjetunió felbomlott, a katonapolitikai helyzet megváltozott, ezért a szerződések többsége felülvizsgálatra szorulna.*
- *Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének és Oroszországnak a kapcsolata véleményem szerint idővel vélhetően normalizálódik, mivel Oroszország is a terrorizmus ellen foglalt állást, s a terrorizmus elleni harcban segítséget ajánlott az Amerikai Egyesült Államoknak és az Európai Uniónak.*
- *Az Oroszországi Föderáció aggodalommal tekintett az Európai Unió keleti bővítésére is. Az orosz kormány attól tartott, hogy a vízumkényszer bevezetését követően Litvánia leállítja az orosz katonai tranzitot és veszélybe kerül a Kalinyingrádi Területen állomásozó Balti Flotta zavartalan működése, meggyengül a katonai jelenlét az orosz exklávéban. Az orosz taktikázás és ellenlépések többségében célt értek.*

3. A KALINYINGRÁDI TERÜLET KÉT- ÉS TÖBBOLDALÚ KAPCSOLATAI A BALTI RÉGIÓ ÁLLAMAIVAL

3.1. A Kalinyingrádi Terület kétoldalú kapcsolatai

Oroszország viszonya Lengyelországgal és Litvániával sajátos. A múlt – elsősorban a Lengyelországra és Litvániára „ráerőszakolt” szocializmus – a mai napig rányomja bélyegét a lengyel–oroszlitván–oroszlitván kapcsolatokra.

Lengyelország a Kalinyingrádi Terület közvetlen szomszédja, s az egyik legaktívabb külgazdasági partnere. A lengyel és litván bel- és külpolitikai események, a Lengyel és a Litván Köztársaság csatlakozása az Európai Unióhoz, valamint az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez, illetve az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Lengyelországba tervezett telepítése mindenképpen hatást gyakorol a Kalinyingrádi Terület biztonságára.

A lengyel és az orosz, illetve a litván és az orosz kormány közötti kapcsolatokra, nézeteltérésekre, véleménykülönbségekre csak olyan mértékben kívánok kitérni, amennyiben azok közvetlen vagy közvetett befolyást gyakorolnak a Kalinyingrádi Terület Lengyelországgal és Litvániával meglévő kapcsolataira.

3.1.1. Kétoldalú kapcsolatok Lengyelországgal

1992. május 22-én írták alá Moszkvában a „*Szerződés az Oroszországi Föderáció kormánya és a Lengyel Köztársaság kormánya között az együttműködésről az Oroszországi Föderáció Kalinyingrádi Területe és a Lengyel Köztársaság északkeleti vajdaságai között*” című dokumentumot. A szerződő felek nagy jelentőséget tulajdonítottak a gazdasági és a társadalmi–kulturális együttműködésnek a Kalinyingrádi Terület és Lengyelország északkeleti vajdaságai között.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Урнов, А. Ю. – Орлов, В. Я. – Романов, С. Л. – Кузнецов, В. И. (ред. колл.): Сборник документов и материалов по вопросам международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации. Министерство иностранных дел. Москва, 1999. с. 256–261.

1992. szeptember 6-án lengyel–orosz kormányközi kerekasztal alakult Kalinyingrádban, amelyet az Oroszországi Föderáció és Lengyelország miniszterelnök-helyettesei vezettek. 1994-ben a Kerekasztal átalakult, és azóta „Együttműködési Tanács a Kalinyingrádi Terület és Lengyelország északkeleti vajdaságai között” néven működik. 1992-ben megnyílt a Kalinyingrádi Területen a Lengyel Köztársaság főkonzulátusa. 1994 óta a kalinyingrádi lengyel főkonzulátuson működik Lengyelország kereskedelmi képvisellete az Oroszországi Föderációban.¹⁵¹ Lengyelország a Kalinyingrádi Terület egyik legaktívabb külföldi gazdasági partnere. Két lengyel bank – a „Kredit-bank” és a „Nyugat” – nyitott képviseletet a Kalinyingrádi Területen.¹⁵²

Intenzívek a Kalinyingrádi Terület és Lengyelország határ menti területei között a kapcsolatok. 1997 elején írták alá a „*Szerződés az együttműködésről a Területi Duma és az Olsztyni Vajdaság Szejmik önkormányzata között*” című dokumentumot.¹⁵³

2001 és 2002 folyamán különböző szintű találkozók keretében a Kalinyingrádi Terület és a lengyel régiók közötti együttműködés főbb irányait vizsgálták meg a határ menti együttműködés, az energiaszektor, a közlekedés és hajózás területén. Több európai és kétoldalú terv lehetősége merült fel, többek között, az orosz villamosenergia-szállítás és -tranzit növelése Lengyelországon keresztül Európába, a Balti Energia Gyűrű megvalósítása, Lengyelország részvétele a kalinyingrádi hőerőmű építésében, autóutak felújítása, széles nyomtávú vasútvonalak építése, nagykereskedők közötti együttműködés, kereskedőház megnyitása.¹⁵⁴

2002. január 16-17-én Vlagyimir V. Putyin hivatalos látogatást tett Varsóban, ahol a lengyel és az orosz elnök tíz fontos dokumentumot írt alá, többek között a „*Szerződés a lengyel »Zaszáda« csoport és az orosz »Avtotor«*

¹⁵¹ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 197.

¹⁵² Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 197.

¹⁵³ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 198.

¹⁵⁴ Аляев, А. – Цыкало, В. – Черный, В.: Вступление Польши в Евросоюз: Последствия для Калининградской области. с. 59. In Мировая экономика и международные отношения, 2005/3.

*Zárt Részvénytársaság között a városi és turistaautóbuszok, valamint trolibuszok összeszereléséről Kalinyingrádban” című dokumentumot (1000 jármű/év).*¹⁵⁵

Lengyelország 2002-ben egy 30 javaslatot tartalmazó csomagot jelentetett meg, mely a Kalinyingrádi Területtel való együttműködési lehetőségekkel kapcsolatos javaslatokat tartalmazta. A projekt nagyon széles szférát ölel fel. A terv keretében nagyfeszültségű vezetékeket, húskombinátot építenének, lengyel vállalkozók részt vennének az energetikai objektumok és tisztítóberendezések modernizálásában.¹⁵⁶

Összességében Lengyelország határ menti területei és a Kalinyingrádi Terület közötti gazdasági, kulturális kapcsolatok pozitívan értékelhetők.

3.1.2. Kétoldalú kapcsolatok Litvániával

Az Oroszországi Föderációnak Litvániával jobb a kapcsolata, mint Észtországgal és Lettországgal. Ennek ellenére vannak nézeteltérések a két ország között.

Litvánia kétoldalú egyezményeken keresztül (1991, 1999) intézményesítette az együttműködést a Kalinyingrádi Területtel.¹⁵⁷ A Litván Köztársaság a Kalinyingrádi Terület egyik fő kereskedelmi partnere, fontos befektető. A vegyes vállalatok számát tekintve a harmadik helyet foglalja el. A vegyes vállalatok tevékenységének fő fajtái a kis- és nagykereskedelem, építőanyagok előállítása, ruházati cikkek gyártása és az építő–szerelő munkák.¹⁵⁸ Az orosz anyaország és a Kalinyingrádi Terület közötti tranzitútvonalon fekszik. Nem áll érdekében a Kalinyingrádi Terület izolációja, gazdasági–politikai instabilitása.

Az Oroszországi Föderáció kiemelt figyelmet fordít a Litván Köztársaságra, mivel tranzitország a Kalinyingrádi Terület és az Oroszországi Föderáció között. Ha a litván kormány leállítaná a katonai és a polgári tranzitot,

¹⁵⁵ Аляев, А. – Цыкало, В. – Черный, В.: Вступление Польши в Евросоюз: Последствия для Калининградской области. с. 59. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2005/3.

¹⁵⁶ Аляев, А. – Цыкало, В. – Черный, В.: Вступление Польши в Евросоюз: Последствия для Калининградской области. с. 59. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2005/3.

¹⁵⁷ Кузнецов, А.: Расширение ЕС и Калининградская область. с. 106. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2001/2.

¹⁵⁸ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 196.

veszélybe kerülne a Balti Flotta léte és az orosz katonai jelenlét a Kalinyingrádi Területen. Ebben az esetben nemcsak a személyzet és a haditechnikai eszközök eljuttatása ütközne nehézségekbe, hanem az energiahordozók, ipari és mezőgazdasági termékek szállítása is. Ez az ipar leállítását is maga után vonná. Válsághelyzet alakulna ki, a Kalinyingrádi Terület válságövezetté válna.

A katonai és a polgári tranzit problémáját és jelenlegi helyzetét „A Kalinyingrádi Terület stratégiai jelentősége” című fejezetben már részletesen elemeztem.

3.2. A Kalinyingrádi Terület többoldalú kapcsolatai a Balti régió államaival

A Balti régió fogalom nem rendelkezik szilárd földrajzi határokkal. Szűk értelemben a Balti régióba tartozik Szentpétervár, a (ma is) Leningrádi Terület, a Kalinyingrádi Terület, valamint Dánia, Finnország, Németország, Svédország azon adminisztratív egységei, melyek a Balti-tengerrel határosak, továbbá Észtország, Lettország, Litvánia, illetve Lengyelország északi vajdaságai. A legszélesebb geopolitikai értelemben a Balti régió tagja Dánia, Észtország, Finnország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Németország, Oroszország, Svédország. Néhány esetben azon országokat is ide sorolják, melyek a Balti régiótól nem messze találhatók, vagyis Fehéroroszországot és Norvégiát.¹⁵⁹

A Balti régió regionális szervezetei – a Balti-tengeri Államok Tanácsa, az Észak-európai Kezdeményezés, az Északi Dimenzió – igyekeznek integrálni az Oroszországi Föderáció Kalinyingrádi Területét. Szeretnék, ha az orosz exklávé biztonsági kockázata csökkenne. Tartanak attól, hogy a „Barbarossa-terv” megismétlődik, ezúttal azonban nem német, hanem orosz részről. Ennek a feltevésnek azonban nincs semmilyen reális alapja. Félnek, mert nem tudják mennyi és milyen haditechnikai eszköz található a Kalinyingrádi Területen. A Balti régió tagállamai úgy gondolják, hogy csökken a biztonsági kockázat, ha jobban megismerik a Kalinyingrádi Területet, ha bevonják a regionális szervezetek munkájába. Oroszország azonban szkeptikusan fogadja az együttműködést, mert attól tart, hogy beleavatkoznak belügyeibe, megerősödik az

¹⁵⁹ Федоров, Г. М. – Корнеевец, В. С.: Социально-экономическая география Балтийского региона. Калининград, 1999. с. 7.

autonómiára való törekvés a Kalinyingrádi Területen, amely példaértékű lehet több oroszországi föderációs szubjektum számára is. A központi hatalom gyengülése miatt elveszítheti a Balti Flotta állomásoztatásának jogát a Kalinyingrádi Területen, s kijáratát a Balti-tengerre.

3.2.1. A Balti-tengeri Államok Tanácsa

A Balti-tengeri Államok Tanácsa 1992-ben alakult. Külügyminiszteri szinten 12 állam képviselteti magát: Dánia, Észtország, Finnország, Írország, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország, Norvégia, Oroszország és Svédország. Munkájában az Európai Bizottság is részt vesz. Célkitűzéseiket deklarációban fogalmazták meg, melyet 1992. március 6-án Koppenhágában fogadtak el a külügyminiszterek konferenciáján. Fő célkitűzései közé tartozik a politikai stabilitás megteremtése és a gazdaság fejlesztése a régióban.¹⁶⁰ Általános regionális fórumként szolgál kormányközi ügyekben, mely alól kivételt képeznek a katonai/védelmi ügyek. Ezt az alapító okiratban is rögzítették. A „Baltic-21” – Főtitiszviselők Hivatalos Csoportjának létrehozását a Rio de Janeiro-i csúcstalálkozó (1992) után határozták el, habár ténylegesen csak 1998-ban lépett életbe. Elsődleges feladata a Balti-tengeri térség fenntartható fejlődésének tervezése, elősegítése és realizálása 30 éves időszakban. A fenntartható fejlődés kiterjed a gazdaságra, környezetvédelemre és a társadalomra egyaránt, különösen a következő területekre összpontosít: energia, halászat, erdőgazdálkodás, ipar, turizmus, közlekedés, oktatás és területfejlesztés. Akcióterve 30 konkrét akciót foglal magában. Sajátos jelzőszámokat dolgozott ki annak érdekében, hogy az elfogadott akcióterv megvalósítását figyelemmel kísérhessék. Göran Persson svéd miniszterelnök javaslatára két évente csúcstalálkozót tartanak, ahol a legáltalánosabb együttműködési kérdéseket vitatják meg. E csúcstalálkozók záródokumentumai általános irányvonalat adnak az együttműködésnek.¹⁶¹

A Balti-tengeri Államok Tanácsának két legjelentősebb projektje a Kalinyingrádi Terület irányában a Kalinyingrádi Állami Egyetem Európai Unió Tanszék és a Balti Egyetem.

¹⁶⁰ Федоров, Г. М. – Корнеевец, В. С.: Балтийский регион: социально-экономическое развитие и сотрудничество. Калининград, 1999. с. 190.

¹⁶¹ Blahó A. – Prandler Á.: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Budapest, 2005. 459-460. o.

A Kalinyingrádi Állami Egyetem Európai Unió Tanszék a Kalinyingrádi Területen 2000. szeptember 1-je óta működik a Balti-tengeri Államok Tanácsának kezdeményezésére, az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériuma, illetve Oktatási Minisztériuma támogatásával. Létrehozásának fő célja a Kalinyingrádi Állami Egyetem gazdasági és jogi karán az oktatás színvonalának emelése, valamint az oroszországi és a nemzetközi oktatási szabványok és tantervek harmonizációja. A terv célul tűzte ki a Kalinyingrádi Állami Egyetem könyvtári állományának bővítését is.¹⁶²

A Balti-tengeri Államok Tanácsának másik nagy nemzetközi projektje a Balti Egyetem. A projekt koordinátora az Uppsala Egyetem (Svédország). Célul tűzték ki előadások tartását a Balti-tenger ökológiája és ökológiai menedzsmentje témában, külföldi előadók meghívását, nemzetközi szemináriumok és konferenciák, illetve videokonferenciák megrendezését.¹⁶³

További nagy projekt a Társadalomtudományok Balti Régióközi Intézete (BALTMION), amely a legnagyobb közös tudományos–kutatási projekt. 2002-ben alapították a Kalinyingrádi Állami Egyetemen. Az Intézet tevékenységét az Oroszországi Föderáció Oktatási és Tudományos Minisztériuma finanszírozza, amerikai alapítványokkal közösen. A BALTMION kutatási területe az európai integráció, Oroszország és Európa múltja, jelene és jövője. E kutatások során vezető moszkvai kutatóintézetekkel működik együtt.¹⁶⁴

3.2.2. Az Észak-európai Kezdeményezés

Létrehozását az Amerikai Egyesült Államok adminisztrációja kezdeményezte 1997 szeptemberében, Bergenben (Norvégia). Az Észak-európai Kezdeményezés Dániát, Észak-Németországot, Észtországot, Finnországot, Lengyelországot, Lettországot, Litvániát, Norvégiát, Svédországot és több oroszországi határ menti területet (beleértve a Kalinyingrádi Területet is) ölel fel. Célja egy egységes gazdasági–társadalmi régió létrehozása, stabil határon túli

¹⁶² Международное сотрудничество Калининградского государственного университета. с. 5. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1. Калининград, 2004.

¹⁶³ Международное сотрудничество Калининградского государственного университета. с. 6. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1. Калининград, 2004.

¹⁶⁴ Международное сотрудничество Калининградского государственного университета. с. 7. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 1. Калининград, 2004.

kapcsolatokkal. A szervezet tagjai hangsúlyozzák, hogy nem céljuk a regionális szeparatizmus ösztönzése.¹⁶⁵

Az Észak-európai Kezdeményezés három fő feladatot állít maga elé:

- 1) A balti államok integrációja a szomszédos országokkal való regionális együttműködési programhálózatba. Azon erőfeszítések támogatása, melyek az európai és az euroatlanti intézményekhez való csatlakozás felkészítésére irányulnak.
- 2) Integrálni Oroszország északnyugati területét ebbe a programhálózatba azzal a céllal, hogy elősegítsék az Oroszországi Föderáció demokratikus és piacgazdaságra orientált fejlődését, valamint az Oroszországi Föderáció kapcsolatainak javítását észak-európai szomszédjaival.
- 3) Az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatainak erősítése a skandináv országokkal, Lengyelországgal, Németországgal és az Európai Unióval, valamint a regionális kapcsolatok erősítése ezen országok között.¹⁶⁶

Öt fő irányt jelöltek ki:

- 1) Észak-Európában az amerikai vállalkozások és befektetések ösztönzése, állami támogatása. Az amerikaiak megértik, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak előbb vagy utóbb szüksége lesz az Oroszországi Föderáció északnyugati részének gazdag nyersanyagára. Az amerikai kormány tudja, ha nem fektetnek be az észak-európai régióba, az amerikai termékek nem vagy nagyon nehezen tudnak betörni erre a piacra.
- 2) Az Amerikai Egyesült Államok az Észak-európai Kezdeményezés keretében több programot dolgozott ki abból a célból, hogy segítséget nyújtson a hatékony jogrendszer megalkotásához a balti államokban, a korrupció és a pénzmosás elleni harchoz az Oroszországi Föderációban. Egy meghatározott összeget különített el észt, lett, litván és orosz szakemberek képzésére.

¹⁶⁵ Клемешев, А. П. – Козлов, С. Д. – Федоров, Г. М.: Остров сотрудничества. Калининград, 2002. с. 76.

¹⁶⁶ Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск, 2002. с. 112.

- 3) Az amerikai kormány kb. ötmillió USA-dollárt különített el a politikai kultúra fejlődésének elősegítésére. Az amerikaiak igyekeznek segítséget nyújtani az Észtországban és Litvániában élő orosz nyelvű lakosság problémáinak megoldásához. Elő szeretnék segíteni a nők politikai és gazdasági életben történő aktívabb részvételét is.
- 4) Az amerikai adminisztráció nagy jelentőséget tulajdonít a küszöbönálló nagy nemzetközi projekteknek Európában, az energetikai szférában. Az Amerikai Egyesült Államok törekszik az európai energiapiac ellenőrzésére, és befolyásának erősítésére az atomerőmű modernizálási folyamatra Litvániában, Finnországban és az Oroszországi Föderációban. Ebben a szférában azonban az érdekek ütközése várható Oroszország ipari és atomenergiái szektorai, illetve az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok ugyanezen szektorai között. Az amerikai kormány javasolta, hogy fordítsanak figyelmet a környezetvédelemre is.
- 5) Az amerikai kormányt nyugtalanítja a tuberkulózis és az AIDS terjedése az Oroszországi Föderáció északnyugati területein és a balti államokban. Az Észak-európai Kezdeményezés keretében amerikai szakemberek részt vesznek az Egészségügyi Világszervezet és Észak-Európa azon projektjeiben, melyek a tuberkulózis és az AIDS megelőzésére, ellenük való harcra irányulnak.¹⁶⁷

3.2.3. Az Északi Dimenzió

Az Északi Dimenzió 11 országot ölel fel. Tagjai: Dánia, Észtország, Finnország, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország, Norvégia, az Oroszországi Föderáció és Svédország. Szoros kapcsolatot ápol regionális szervezetekkel, különösen a Balti-tengeri Államok Tanácsával és a Barents-tengeri Euro–Arktisz Zóna Tanáccsal. Nem rendelkezik saját költségvetéssel. Specifikus feladatát abban látja, hogy nemzetközi pénzügyi szervezetek részvételével előmozdítsa projekteket, ösztönözze és koordinálja az Európai Unió intézményeinek elgondolásait.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск, 2002. с. 112–114.

¹⁶⁸ Тиммерманн, Х.: Калининградская область в контексте регионального сотрудничества. с. 98. In Мировая экономика и международные отношения, 2001/2.

Az Európai Unió első olyan kezdeményezése, amely a regionális fejlesztés politikája szellemében hangsúlyozza Északnyugat-Oroszország kivételes jelentőségét az Európai Unió–Oroszországi Föderáció határon átnyúló kapcsolatai számára, és emellett különleges figyelmet szentel a kalinyingrádi problémának. Fő feladatának a pozitív kölcsönös kapcsolatok megerősítését tekinti az Európai Unió, Oroszország és a Balti régió között, illetve megakadályozni a választóvonal elmélyülésének veszélyét. A Kalinyingrádi Területet illetően elsődlegesnek tekinti a közigazgatási apparátus felkészítését, az együttműködést a vámkezelésben és a szervezett bűnözés elleni harcban. Alapelve, hogy a biztonságot és a stabilitást gazdasági kapcsolatokon és a hosszú távú kölcsönös érdekek kialakításán keresztül kell megteremteni. Az Északi Dimenzió az alábbi területeket tekinti elsődlegesnek a fejlesztés ösztönzésére a régióban, többek között a Kalinyingrádi Terület vonatkozásában:

- az Északnyugat-Oroszországban található természeti erőforrások hasznosítása, az energetikai infrastruktúra fejlesztése, a Kalinyingrádi Terület bekapcsolása az energiarendszerbe;
- környezetvédelem és nukleáris biztonság;
- közlekedési és telekommunikációs hálózatok modernizálása, korszerűsítése, összeegyeztetése az európai infrastruktúrával;
- határátkelőhelyek modernizációja, határvédelem megerősítése, és ezzel párhuzamosan a határátlépés megkönnyítése.¹⁶⁹

Megalakítását Finnország kezdeményezte. Az Északi Dimenzióról először P. Lipponen¹⁷⁰, finn miniszterelnök tett említést Rovaniemiben tartott beszédében, 1997 szeptemberében. 1999 óta az Európai Unió hivatalos stratégiájának fontos eleme. Célja, hogy az Európai Közösség a leghatékonyabban tudja felhasználni az oroszországi energiahordozókat és más erőforrásokat. 1998 márciusában a Finn Köztársaság külügyminisztériumának megrendelésére a „Larkon” és „Paakkardi” konzultációs cégek piackutatást végeztek. A kutatás eredményét beszámoló formájában *„Az Északi Dimenzió, szektorok, projektek és a finanszírozás*

¹⁶⁹ Тиммерманн, Х.: Калининградская область в контексте регионального сотрудничества. с. 98-99. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2001/2.

¹⁷⁰ 1995. április 13-tól 2003. április 17-ig a Finn Köztársaság miniszterelnöke, 2003. március 24-től 2007. március 20-ig az Országgyűlés elnöke.

feltételei” címmel terjesztették elő megrendelőjüknek. A finnek arra számítottak, hogy e dokumentum birtokában a nemzetközi pénzügyi intézetek (Világbank, Európai Befektetési Bank, Európai Újjáépítési és Befektetési Bank) a nemzeti bankok, a kereskedelmi intézetek 2000 és 2020 között 82 milliárd euró értékben befektetéseket keresnek Oroszország északnyugati részén. Azt remélték, hogy az energiaszektor fejlesztésébe (kb. 46 milliárd euró), a bányászatba (4,8 milliárd euró), a közlekedésbe (8,7 milliárd euró), a ffeldolgozásba (7,4 milliárd euró), az atombiztonság biztosításába (9,4 milliárd euró) és a környezetvédelembe (5,6 milliárd euró) fektetnek be.¹⁷¹

A befektetések hatalmas impulzust adtak volna a gazdaság fejlődésének, mindenekelőtt Finnország és Észak-Európa nyugati részén elhelyezkedő államok gazdaságának. A finnek úgy számoltak, hogy a körülmények kedvező találkozása esetén Finnországban erőteljesen csökkenne a munkanélküliség, elérné az Európai Unió átlagát, az 5–7%-ot (az 1990-es évek végén Finnországban a munkanélküliség 10% volt), fellendülne az ipari termelés, fejlődne a közlekedés, és a finn állam is hatalmas bevételre tenne szert. Az Északi Dimenzió koncepció kidolgozása után finn szakértők javasolták, hogy Finnország élvezzen elsőbbséget az Oroszországból Nyugatra vezető kőolaj- és gázvezetékek útvonalának meghatározásában, mivel Finnország kezdeményezte az Északi Dimenzió tervet és az Oroszországi Föderáció közvetlen szomszédja is egyben. Az Északi Dimenzió finn koncepciója csak akkor vonzó a befektetők számára, ha egyrészt Oroszország kész biztosítani a hatékony és veszélytelen tőkebefektetést, másrészt a Nyugat a finn kezdeményezésben az integráció kulcsát látja az új észak-európai térségben. Finnország 1997 és 1999 között több intézkedést fogadott el az energiaszektor területén azzal a céllal, hogy magas státuszt adjon az Északi Dimenzióknak.¹⁷²

A finnek elérték, hogy Koncepciójukat az Európai Tanács ülésén Bécsben, 1998. december 12-én, majd az Európai Unió csúcstalálkozóján Kölnben, 1999. július elején elismerjék. A legfontosabbat is elérték a finnek: be tudták bizonyítani az Európai Uniónak, hogy szükség van új gazdaságpolitika építésére Észak-Európában az oroszországi erőforrások bevonásával. Az Északi Dimenzió elegendő impulzust kapott ahhoz, hogy az Európai Unió gazdasági stratégiájának

¹⁷¹ Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск, 2002. с. 90.

¹⁷² Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск, 2002. с. 91.

állandó alakítója legyen az európai kontinens északi részén. 1999. május 31-én Luxemburgban az Európai Unió Külügyminiszterei Tanácsának ülésén záródokumentumban fogalmazták meg, hogy az Északi Dimenzió elősegíti a pozitív, egymástól való függés megerősödését az Európai Unió, Oroszország és a Balti-tenger medencéjében található államok között.¹⁷³

Az Európai Unió több fórumán napirendre került az Északi Dimenzió kérdése. 2000. június 20-án Feiraban (Portugália) elfogadták az „*Akcióterv: az Északi Dimenzió az Európai Unió kül- és határon átnyúló politikájában*” című dokumentumot, melynek aláírása után már nem Finnország, hanem az Európai Unió határozza meg az Északi Dimenzió további sorsát.¹⁷⁴

2000. február 10-én az Oroszországi Föderáció és Litvánia közösen mutatták be az Európai Bizottságnak a közlekedésre vonatkozó tervüket. Célul tűzték ki a IX–D közlekedési folyosó (Kalinyingrád–Kaunas–Kaišiadorys) modernizálását azzal a céllal, hogy elősegítsék a balti államok európai közlekedési rendszerhez való kapcsolódását. A tervben szerepel egy gázvezeték megépítése a Kalinyingrádi Területre, Litvánián keresztül. A projekt iránt az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank is érdeklődését mutatott.¹⁷⁵

2001 elején az „*Ökológiai partnerség az Északi Dimenzió keretében*” Alap létrehozásáról döntött az Európai Unió. Nemcsak az Európai Bizottság, hanem az Európai Befektetési Bank, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a NEFKO is különített el pénzt az Oroszországi Föderáció, elsősorban Északnyugat-Oroszország környezetvédelmére.¹⁷⁶

2006. november 24-én hagyta jóvá Helsinkiben az Oroszországi Föderáció, az Európai Unió, az Ír Köztársaság és a Norvég Királyság az „Északi Dimenzió” keretdokumentumot (2007. január 1-jén lépett életbe) és az „Északi Dimenzió” politikai deklaráció c. dokumentumot.¹⁷⁷

¹⁷³ Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск, 2002. с. 91-92.

¹⁷⁴ Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск, 2002. с. 92.

¹⁷⁵ Fairlie, Lyndelle, D. – Sergounin, A.: Are Borders Barriers? EU Enlargement and the Russian Region of Kaliningrad. Ulkopoliittinen Instituutti and Institut für Europäische Politik, 2001. с. 154-155.

¹⁷⁶ Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск, 2002. 99-100.

¹⁷⁷ Встреча на высшем уровне Россия – Европейский союз. Хельсинки, 24. 11. 2006. (letöltés ideje: 2006. 12. 28.)

3.3. Következtetések

- *A Szovjetunió felbomlása után az Oroszországi Föderációnak rendeznie kellett kapcsolatait a volt szocialista államokkal és a tagköztársaságokkal. Elsőként helyezte új alapokra kapcsolatait a Kalinyingrádi Terület két legnagyobb kereskedelmi partnerével, Lengyelországgal és az időközben függetlenné vált Litvániával.*
- *A napjainkban hűvös lengyel–orosz viszony nem nyomja rá bélyegét a Kalinyingrádi Terület és Lengyelország északkeleti vajdaságainak kapcsolatára. Így az eurorégiós együttműködés keretében a kalinyingrádi és a lengyel határ menti területek intenzív kapcsolatot tartanak fenn egymással.*
- *Az orosz kormány kiemelt figyelmet fordít mind Lengyelországra, mind Litvániára, mivel a Lengyel és a Litván Köztársaság a Kalinyingrádi Terület szomszédjai. E két szomszédos államban zajló politikai folyamatok, döntések, a lengyel–orosz és a litván–orosz kapcsolatok alakulása hatást gyakorol a Kalinyingrádi Terület biztonságára.*
- *Az orosz kormány törekszik jó kapcsolatokat ápolni a litván kormánnyal. Ennek oka, hogy Litvánia a Kalinyingrádi Terület és az anyaország közötti tranzitútvonalon fekszik. Az orosz állam az exklávé működéséhez szükséges villamos energiát, földgázt, kőolajat, mezőgazdasági és ipari termékeket, katonai ruházatot, fegyvereket és haditechnikai eszközöket a Litván Köztársaságon keresztül szállítja a Kalinyingrádi Területre.*
- *A Kalinyingrádi Terület korlátozott autonómiával rendelkezik, külkapcsolatait teljes mértékben Moszkvából irányítják. Az orosz kormány szinte semmilyen szabadságot nem ad a Kalinyingrádi Terület Adminisztrációjának, mert attól tart, hogy a Kalinyingrádi Terület elszakad az Oroszországi Föderációtól. Nyugtalanítja, hogy ez az elszakadás precedens értékű lehet az Oroszországi Föderáció több szubjektuma, elsősorban a dél-oroszországi területek számára.*

- *A vízummentesség a Lengyel Köztársaság és az Oroszországi Föderáció között Lengyelország Európai Unióhoz csatlakozása miatt megszűnt. Ez érzékenyen érintette a határ menti kiskereskedelemről élőket, akik a határ menti kereskedelemnek köszönhetően kiegészíthették jövedelmüket. Az Európai Unió viszont ezt nem nézi jó szemmel, mert a fő kereskedelmi cikk az alkohol és a cigaretta. A csempészet visszaszorítása érdekében az Európai Unió politikusai a határátkelőhelyek modernizálását, a határellenőrzés megerősítését szorgalmazzák.*
- *A Szovjetunió felbomlása óta a Balti régió regionális szervezetei a Kalinyingrádi Területtel való együttműködésre, párbeszédre törekcszenek, igyekeznek bevonni az orosz exklávéát a regionális szervezetek munkájába, mivel nem szeretnék, ha a Kalinyingrádi Terület elszigetelődne és „fekete lyuk” lenne Európa közepén.*
- *A Kalinyingrádi Terület biztonsági kockázatot jelent a Balti régió államai számára. A biztonsági kockázat csökkentése érdekében együttműködésre törekcszenek a Kalinyingrádi Területtel. Figyelemmel követik az orosz exklávéban zajló gazdasági, katonai, politikai és szociális folyamatokat, nem szeretnék az Egyesült Államok és Nyugat-Európa hibáját megismételni. A Nyugat ugyanis az 1960-as, 1970-es és az 1980-as években nem fordított kellő figyelmet Kelet-Európára és a Szovjetunióra, nem tanulmányozta a szocialista országokban zajló folyamatokat, így nem volt képes előre jelezni az 1980-as évek végén Kelet-Európában lezajlott történéseket.*

4. A KALINYINGRÁDI TERÜLET GAZDASÁGA A SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSA UTÁN. KÍSÉRLETEK A VÁLSÁGHELYZET ENYHÍTÉSÉRE A KALINYINGRÁDI TERÜLETEN: A SZABAD ÉS A KÜLÖNLEGES GAZDASÁGI ZÓNA

1991-ben, a Szovjetunió felbomlását követően, megszakadtak a Kalinyingrádi Terület gazdasági kapcsolatai az anyaországgal, exklávé lett. A szovjet időkben a Kalinyingrádi Terület és a balti államok vállalatai között a regionális gazdasági tervezés következtében szoros kapcsolatok jöttek létre, amelyek a Szovjetunió felbomlása után elvesztek. Válsághelyzet alakult ki, nagyon nehéz helyzetbe került, kizárólag az anyaországra számíthatott. Nemcsak a balti importpiacot, hanem exportpiacait, a fejlődő és a volt szocialista országokat is elveszítette. Bevétele jelentős mértékben megcsappant.

Azt nem engedhették meg, hogy a Szovjetunió felbomlása következtében kialakult válsághelyzet hatást gyakoroljon a Kalinyingrádi Területre, amelynek hatékony működéséhez versenyképes gazdaság szükséges. Éppen ezért az orosz kormány több kísérletet tett a törvény a szabad és a különleges gazdasági zóna kidolgozására, gyakorlatba való átültetésére.

A Szovjetunió felbomlása után az Oroszországi Föderáció elnöke és kormánya több törvényt, határozatot, rendeletet fogadott el, hogy enyhítse a Kalinyingrádi Terület gazdaságában és szociális szférájában kialakult válsághelyzetet. 1991. szeptember 25-én elfogadták a 497. számú rendeletet „*A Szabad Gazdasági Zónáról*”, 1992. augusztus 12-én az Oroszországi Föderáció kormányának 573. számú rendeletét „*A Kalinyingrádi Terület társadalmi-gazdasági fejlesztéséről*”. A „*Külkereskedelmi feltételek biztosítása a Kalinyingrádi Terület fejlesztéséhez*” című 1625. számú rendeletet 1992. december 23-án, „*A Kalinyingrádi Terület társadalmi-gazdasági fejlesztéséről*” szóló rendeletet pedig 1993 decemberében írta alá Borisz Ny. Jelcin elnök.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 223–227.

A „Szövetségi program Oroszország kereskedelmi flottájának újrászervezésére 1993–2000” dokumentumot 1993-ban hagyta jóvá az Oroszországi Föderáció kormánya. A dokumentum tartalmazza, többek között három új, modern kikötő építését a Finn-öbölben, konkrétan Primorszk városnál, a Batyereja-öbölben („Aranykapuk”) és Uszty-Luga tengeröbölben (közel Szentpétervárhoz).¹⁷⁹ 1995. december 11-én kormányzati döntés született egy bizottság felállításáról („Kormánybizottság felállításáról azon munkák koordinálására, melyek a Kalinyingrádi Terület fejlesztésével és életképességének biztosításával kapcsolatosak” № 1128, 1995. 11. 20.). Az orosz kormány célja a Kormánybizottság felállításával az volt, hogy elősegítse a szövetségi politika minél hatékonyabb megvalósulását a Kalinyingrádi Terület irányába. A Bizottság elnöke A. A. Bolsakov volt, az Oroszországi Föderáció volt miniszterelnök-helyettese. A bizottság tagjai: húsz minisztérium és hivatal vezetői, a Kalinyingrádi Terület Adminisztrációjának vezetője és az Oroszországi Föderáció Határőrsége Kalinyingrádi Csoportjának parancsnoka.¹⁸⁰ 1996. január 22-én fogadták el a törvényt „A Különleges Gazdasági Zónáról a Kalinyingrádi Területen”¹⁸¹, 1997-ben hagyták jóvá a „Szövetségi program a különleges gazdasági zóna fejlesztésére a Kalinyingrádi Területen 1998–2005” című dokumentumot.¹⁸² 2001 márciusában az orosz kormány ülésén elfogadták a „Szövetségi társadalmi-gazdaságpolitikai koncepció a Kalinyingrádi Terület irányába” és „A Kalinyingrádi Terület fejlesztése 2010-ig” dokumentumokat. Mindkét dokumentumban kiemelt helyen szerepel az infrastruktúra fejlesztése. Az infrastruktúra fejlesztése azért fontos, mert a Kalinyingrádi Terület exklávé és a regionális gazdaság hatékony működése az infrastruktúra minőségétől és fejlettségétől függ.¹⁸³ 2006. januárban elfogadták „A Különleges Gazdasági Zónáról a Kalinyingrádi Területen” törvényt, 2006. december 28-án a „Program a Kalinyingrádi Terület társadalmi-gazdasági fejlesztésére 2007–2016” 115. számú törvényt.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 206-207.

¹⁸⁰ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 230.

¹⁸¹ www.gov.kaliningrad.ru (letöltés ideje: 2006. 09. 01.)

¹⁸² Ревякин, Е.: Приоритеты экономической политики России в Калининградской области. с. 71. In Мировая экономика и международные отношения, 2002/12.

¹⁸³ Жданов, В. – Кузнецова, О. – Мау, В. – Плюхин, В. – Приходько, С.: Проблема экономического развития Калининградской области как эксклавного региона. Москва, 2002. с. 92.

¹⁸⁴ www.gov.kaliningrad.ru (letöltés ideje: 2007. 01. 10.)

4.1. A mezőgazdaság helyzete

A Kalinyingrádi Terület alapvetően mezőgazdasági vidék, a szovjet időkben azonban az ipar fejlesztésének lényegesen nagyobb figyelmet szenteltek, mint a mezőgazdaságénak. Ebből kifolyólag a mezőgazdaság kevésbé fejlett. A Szovjetunió felbomlását követően létrejött exklávé helyzet még inkább negatívan hatott a mezőgazdaság helyzetére.

1991 után a mezőgazdaságban jelentős visszaesés volt tapasztalható, a mezőgazdasági termelés csökkenése igen drámai következményekkel járt. Exklávé helyzetéből adódóan a Kalinyingrádi Terület piaca sokkal határozottabban reagált a kereslet és kínálat változásaira, mint az Oroszországi Föderáció többi szubjektumáé. Amint az élelmiszertermelés nem tudta kielégíteni a szükségletet, a piacon megjelentek a külföldi termelők. Az olcsóbb és jó minőségű külföldi termékekkel a helyi kereskedők nem tudták felvenni a versenyt.¹⁸⁵

A nagy gazdaságok feleltek a szolgáltatói szféráért és az infrastruktúra megőrzéséért. Gazdasági helyzetük rosszabbodásával azonban ezeket a feladatokat már nem tudták ellátni. A falusi közösségek szintén szenvedtek a finanszírozás hiányától, melynek eredményeként vidéken romlott az életszínvonal. A nehéz helyzet ellenére a falvakban és a községekben a lakosság létszáma nem csökkent, mert a nehéz gazdasági helyzet következtében a városi lakosság egy része vidékre költözött, hogy megélhetését naturális gazdálkodás segítségével tegye könnyebbé.¹⁸⁶

Napjainkban a helyzet a mezőgazdaságban rosszabb, mint az iparban. A visszaesés felülmúlja az orosz átlagmutatókat. Annak ellenére mély válságban van, hogy mezőgazdasági szektora fejlettebb, mint általában az agrárszektor az Oroszországi Föderációban.¹⁸⁷ Ez alapvetően az exklávé-jelleggel hozható összefüggésbe.

¹⁸⁵ Кнаппе, Э.: Трудное будущее. Сельское хозяйство и сельские районы в Калининградской области. с. 176. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁸⁶ Кнаппе, Э.: Трудное будущее. Сельское хозяйство и сельские районы в Калининградской области. с. 177–179. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁸⁷ Клемешев, А. П. – Козлов, С. Д. – Федоров, Г. М.: Остров сотрудничества. Калининград, 2002. с. 29.

Annak, hogy az 1990-es évek elején visszaesett a mezőgazdasági termelés, több oka is van:

- kisebb lett a kereslet a mezőgazdasági termékekre, ami az életszínvonal jelentős csökkenésével magyarázható;
- megszűnt a termékek egy részének exportja Moszkvába és az Oroszországi Föderáció szubjektumaiba;
- konkurenciát jelentettek a fejlettebb mezőgazdasági országokból – Lengyelországból és Litvániából – érkező olcsó importtermékek;
- nem folyósították az állami segélyeket, támogatásokat, erőteljesen megemelkedtek a technikai eszközök, a kombinált takarmány, a műtrágya, az üzemanyag és a kenőanyagok árai, a mezőgazdasági termékek beszerzési áraival összehasonlítva;
- a parasztgazdaságok alacsony árutermelő-képessége;
- a piacgazdasági infrastruktúra fejletlen volt;
- a Kalinyingrádi Területen nincs közép- és hosszú távú mezőgazdasági hitellehetőség.¹⁸⁸

A magas munkanélküliség, a rossz ellátottság, a fejletlen infrastruktúra ahhoz vezetett, hogy a perifériális mezőgazdasági kerületek az átalakulási folyamatok vesztesei lettek.¹⁸⁹ Szükséges lenne az agrárszektor problémájának megoldása összoroszországi viszonylatban is. Szükség lenne a Kalinyingrádi Területen egy komplex szövetségi, és az ezen alapuló regionális mezőgazdasági fejlesztési programra. Első lépésnek tekinthető „*A mezőgazdasági komplexum stabilizálása és fejlesztése a Kalinyingrádi Területen 2002 és 2005 között*” elnevezésű program, melyet a Kalinyingrádi Területi Adminisztráció dolgozott ki. E program keretében ötmilliárd rubelt fektettek a mezőgazdaságba. Ezt az összeget elsősorban technikai fejlesztésre, új technológiák meghonosítására, egyes termékfajták támogatására, talajjavítási munkálatokra, a termelékenység növelésére fordítják.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Федоров, Г. М. – Корнеев, В. С.: Балтийский регион: социально-экономическое развитие и сотрудничество. Калининград, 1999. с. 54-55.

¹⁸⁹ Кнаппе, Э.: Трудное будущее. Сельское хозяйство и сельские районы в Калининградской области. с. 187. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁹⁰ Жданов, В. – Кузнецова, О – Мау, В. – Плюхин, В. – Приходько, С.: Проблема экономического развития Калининградской области как эксклавного региона России. Москва, 2002. с. 99.

4.2. Az ipar helyzete

A Kalinyingrádi Terület legfontosabb ásványkincsei: a borostyán, a barnaszén, a kőolaj, a tőzeg, az építőanyagok, az ásványvíz és a gyógyiszap. A Balti-tenger kontinentális talapzatán és a tengerfenéken vasérc, színes- és ritkafémek, ceolit, vasmangán koncentrátum és „nehéz” homok található. A Kalinyingrádi Területen előfordul glaukonit, téгла- és kerámiaagyag, homokos-kavicsos anyagok. Tőzeglelőhelyek a Kurszki- és a Kalinyingrádi-öböl partmellékén, a Pregolja folyó völgyében, a Sesupe és az Insztrucs, illetve az Insztrucs és Pissza folyók találkozásánál vannak. Foszfort és borostyánt Primorszkban, barnaszénét Grácsevi és Mámonovó kerületekben hoznak felszínre.¹⁹¹

Az ipari termelés a Kalinyingrádi Terület legnagyobb városaiban: Kalinyingrádban, Szovétszkban, Guszevben, Csernyahovszkban, Nyemánban, Mámonovóban, Bagratyionovszkban, Nyeszterovban és Krasznoznamenszkben összpontosul. Nyemánban cellulóz-papíripari kombinát, Szovétszkban cellulóz-papíripari kombinát, ruhagyár, húsfeldolgozó üzem, bútorgyár van. Több litván és orosz–litván – főként élelmiszeripari – vegyes vállalat került bejegyzésre. Szovétszkban sokkal fejlettebb a kiskereskedelem, mint Nyemánban. Mámonovóban halkonzerv-kombinát található és prémesállat-tenyésztéssel foglalkoznak. Bagratyionovszkban több húsfeldolgozó kombinát és bútorgyár került bejegyzésre. A kisvállalkozások adják az ipari termelés 40%-át és gyakorlatilag a teljes szolgáltatói szférát felölelik.¹⁹²

A Szovjetunió felbomlása után erőteljesebb visszaesés érződött a Kalinyingrádi Területen az iparban, mint az Oroszországi Föderáció más vidékein.

A visszaesés a következő okokra vezethető vissza:

- a szovjet korszakra a regionális gazdasági struktúra volt a jellemző;
- a Kalinyingrádi Terület ipara nagymértékben függ az Oroszországi Föderációból importált villamos energiától, nyersanyagtól, tüzelőtől, kőolajtól és földgáztól;

¹⁹¹ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 153–157.

¹⁹² Федоров, Д. Г.: Состояние и перспективы индустриального развития приграничных городских поселений Калининградской области. с. 113–117. In Клемешев, А. П.: Российская Балтика: приграничное сотрудничество. Часть 1. Калининград, 2004.

- el van szigetelve az anyaországtól;
- a szállítási költségek magasak, a díjszabás a tranzitszállítmányok irányába a Kalinyingrádi Terület és az anyaország között diszkriminatív;
- az infrastruktúra nem elég fejlett;
- a különleges gazdasági zónában foglaltak megvalósítására nem kap rendszeresen és elegendő pénzt;
- a Kalinyingrádi Területtel kapcsolatos szabályozórendszer és törvényi háttér nem tökéletes. Mindezek akadályozzák a Kalinyingrádi Terület társadalmi–gazdasági fejlődését.¹⁹³

A Szovjetunióban a Kalinyingrádi Terület rendelkezett az egyik legnagyobb halászati flottával. Hanyatlása összefügg az üzemanyag és az energiaforrások erőteljes drágulásával, a központi anyagi–technikai ellátás szétrombolásával, a halászati ipar állami támogatásának megszűnésével.¹⁹⁴ Sok kalinyingrádi hajó ma úgy dolgozik, hogy külföldi cégekkel köt szerződést és az árut közvetlenül a halászkerületekben adja le. Összehasonlítva a két másik legfontosabb orosz halászati komplexummal, a Távols-Keletivel és a Murmanszkival, a Kalinyingrádi Területen fejlett az infrastruktúra, és közel vannak a fogyasztók is.¹⁹⁵

4.3. A szabad gazdasági zóna

Az Oroszországi Föderáció kormánya 1991. szeptember 25-én döntést hozott a „Borostyán” szabad gazdasági zóna megalakításáról a Kalinyingrádi Területen. Jelcin elnök 1993. december 7-i rendeletében pontosította a „Borostyán” szabad gazdasági zóna kedvezményeit.

A kedvezmények jelentősek voltak:

- az ipari vállalatok öt évig mentesülnek a nyereségadó fizetése alól;
- 50%-kal csökkentik a nyereségadót azon vállalatok számára, akik saját termékeiket exportálják;

¹⁹³ Жданов, В. – Кузнецова, О. – Мау, В. – Плюхин, В. – Приходько, С.: Проблема экономического развития Калининградской области как эксклава России. Москва, 2002. с. 58-59.

¹⁹⁴ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 96.

¹⁹⁵ Федоров, Г. М. – Корнеевец, В. С.: Балтийский регион: социально-экономическое развитие и сотрудничество. Калининград, 1999. с. 51.

- a Kalinyingrádi Területen gyártott termékekre nem kell exportvámot fizetni;
- a belső használatra beszállított termékek mentesülnek a behozatali vám és a hozzáadottérték-adó alól;
- a Szövetségi Vámhivatalnak nincs joga a Kalinyingrádi Terület adminisztrációjának beleegyezése nélkül olyan szabályzókat, intézkedéseket kiadni, melyek a Kalinyingrádi Terület áruforgalmát szabályozzák.¹⁹⁶

1994-ben 689 külföldi részesedésű vállalat került bejegyzésre a Kalinyingrádi Területen. 1995-ben Borisz Ny. Jelcin elnök felszámolta a szabad gazdasági zónát, így nem tudott kibontakozni, a célját, amiért létrehozták, nem érte el.¹⁹⁷

A szabad gazdasági zóna megszüntetésének természetesen több oka is volt.

A behozatali vám és a hozzáadottérték-adó elveszett a szövetségi költségvetésből. A költségvetés kizárólag vámilletékekkel töltődött fel. Az áruk a Kalinyingrádi Területre vámmentesen érkeztek, majd azt követően adóki fizetés nélkül értékesítették őket az Oroszországi Föderáció szubjektumaiban. A nyereségkedvezmény nem működött, a nyereség hiánya miatt. Erről a feketegazdaság gondoskodott. Az exportra való termelés csak illúzió volt, a vámtisztviselők csaknem korlátlan hatalommal rendelkeztek, ami megkönnyítette az áruk illegális behozatalát. A helyi gazdasági vezetők és politikusok az 1990-es évek elején – az aktív privatizáció időszakában –, főleg azzal voltak elfoglalva, hogy a szovjet gazdasági rendszer értékes vagyonából minél többet megszerezzenek. A vezetés nem volt hatékony. A felelősség a szervezésért és az ellenőrzési funkciókért a városi, a regionális és a szövetségi szintű hatalmi struktúrákon nyugodott. Mindegyik hatalmi struktúra a saját, gyakran a többivel ellentétes, érdekeit követte. Egyes korrump vámtisztviselők hozzájárultak ahhoz,

¹⁹⁶ Штайн, С.: Подъём, падение и новое начало. Десять лет калининградской Особой экономической зоны. с. 192-193. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁹⁷ Штайн, С.: Подъём, падение и новое начало. Десять лет калининградской Особой экономической зоны. с. 193. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

hogy a rendszer még kevésbé legyen átlátható. A határőrség és a biztonsági szervek is igyekeztek mindent az ellenőrzésük alatt tartani.¹⁹⁸

A Kalinyingrádi Területen a gazdasági és a politikai helyzet instabil volt. Az oroszországi törvények nem voltak tökéletesek, nem eléggé védtek a befektetők jogait, nem volt szabályozva a tulajdonjog kérdése. Kedvezőtlen volt az adóléggör. Elhatalmasodott a bürokrácia és a korrupció. A szabad gazdasági zóna ágazati prioritásai nem voltak pontosan meghatározva. Nem volt meg a megfelelő információs támogatottsága és hiányzott a megfelelő intézményrendszer is.¹⁹⁹

A gazdaságfejlesztés politikája a vámkedvezmények nyújtására összpontosult. Elsősorban a belső befektetéseket ösztönözték. A kedvezményes rendszert időszakosan vezették be, eltörölték, majd felülvizsgálták. A gazdaságpolitika termelési prioritásai nem voltak meghatározva, és hiányzott a megfelelő állami befektetési program. A kedvezményeket nem tudták teljesen kihasználni, ami csempészethez és a feketegazdaság elburjánzásához vezetett. A rendelkezésre álló adatok szerint a Kalinyingrádi Területen a „feketegazdaság” a GDP kb. 60%-át adta. A kedvezményes rendszer bevezetése a Kalinyingrádi Területen a kezdetektől fogva politikai viták tárgyát képezte mind az Oroszországi Föderációban, mind a határon túl. Ez megnehezítette kidolgozását és megvalósítását. „Technológiai hiba” volt, hogy a szabadkereskedelmi rendszert az Oroszországi Föderáció teljes szubjektumában, és nem egy helyi területen létesítették. Ennek következtében elmélyültek a Kalinyingrádi Területen az ágazati és intézményi struktúra hiányosságai.²⁰⁰

4.4. A különleges gazdasági zóna

A törvény „*A Különleges Gazdasági Zónáról*” 1996. január 22-én lépett hatályba. A törvényben hangsúlyozták, hogy a vállalkozói és a befektetői tevékenység különleges védelmet élvez az állam részéről. A jelenlegi törvény

¹⁹⁸ Штайн, С.: Подъём, падение и новое начало. Десять лет калининградской Особой экономической зоны. с. 193-195. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

¹⁹⁹ Ревакин, Е.: Приоритеты экономической политики России в Калининградской области. с. 69. In Мировая экономика и международные отношения, 2002/12.

²⁰⁰ Ревакин, Е.: Приоритеты экономической политики России в Калининградской области. с. 69–71. In Мировая экономика и международные отношения, 2002/12.

szükségessé teszi egy sor kiegészítő normatív okmány kidolgozását is, mivel jelenleg csak a 7. cikkely van érvényben, amely a vámszabályokat érinti, s annak értelmében nem kell vámilletéket fizetni az árukra, ha

- a különleges gazdasági zónában állítják elő (a termék származását hatósági bizonyítvánnyal igazolni kell) és utána más országba szállítják;
- más országokból a különleges gazdasági zónába szállítják;
- a különleges gazdasági zónában állítják elő (a termék származását hatósági bizonyítvánnyal igazolni kell) és utána az Oroszországi Föderációba szállítják;
- ha más országokból a különleges gazdasági zónába szállítják, és utána külföldre (feldolgozással vagy feldolgozás nélkül).²⁰¹

A hatósági igazolást az áru eredetéről a Kalinyingrádi Kereskedelmi és Ipari Kamara állítja ki. A különleges gazdasági zónában előállítottnak tekinthető egy áru, ha feldolgozáskor az áru összértéke nem kevesebb, mint 30%-kal nő. Elektronikai és nehéz háztartási gépek esetében ez az összérték 15%. Az Állami Vámbizottság határozza meg, hogy milyen háztartási gép tartozik a nehéz kategóriába.²⁰²

1996-ban, amikor életbe lépett „*A Különleges Gazdasági Zónáról*” szóló törvény, a külföldi befektetés valamivel több, mint 20 millió USA-dollár volt. Az Állami Statisztikai Hivatal adatai szerint a 2002. év első kilenc hónapjában 4,6 millió USA-dollár közvetlen külföldi befektetés érkezett a Kalinyingrádi Területre. Ezen összeg több mint a fele (2,9 millió USA-dollár) Ciprusról, csaknem 1/3-a (1,3 millió USA-dollár) a Man-szigetről (Nagy-Britannia), 314 000 USA-dollár Németországból, 8700 USA-dollár Litvániából és 2900 USA-dollár Lengyelországból. Ciprus és a Man-sziget az orosz tőke kivitel helyei.

²⁰¹ Штайн, С.: Подъём, падение и новое начало. Десять лет калининградской Особой экономической зоны. с. 198–200. In Заппера, М – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²⁰² Штайн, С.: Подъём, падение и новое начало. Десять лет калининградской Особой экономической зоны. с. 200. In Заппера, М – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

Valószínűleg ezek a külföldi befektetések orosz származásúak. Ausztriáról, Svájcra és Svédországra nem tesz említést a statisztika.²⁰³

A külföldi befektetések alapvetően a kőolaj-kitermelésben és a cellulóz-papíriparban összpontosulnak. Jelentős összeget fektetnek a kohászatba (főként a színesfémkohászatba), a gépgyártásba és az élelmiszeriparba is. Nagy befektetés a „CEPRUSSZ” Zárt Részvénytársaság, „BÁLTKRAN” Nyitott Típusú Részvénytársaság (Németország), az AGA-KAZ Nyitott Típusú Részvénytársaság (ipari gázok – Svédország), „OSZTMARK” Nyitott Típusú Részvénytársaság (sörfőzés – Németország, Amerikai Egyesült Államok, Ausztria), az „ÉLELMISZEREK” kombinát (Horvátország és az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bank), valamint a „ROSSZBAN” Korlátolt Felelősségű Társaság és a „BALTI GmbH”. A „ROSSZBAN” Kft. és a „BALTI GmbH” orosz–német építőipari vállalat. Viszonylag nagy összegek irányulnak a termelési szférába, ahol alapvetően külföldi tőkével rendelkező vállalatokat találunk. A külföldi befektetések 85%-a Kalinyingrádban, 10,1%-a Nyemánban (cellulóz-papírkombinát), 4,9%-a Pionjérszkban, Szovjetszkban, Baltijszkban, a Nyesztyerovi és a Bagratyionovi kerületekben összpontosul.²⁰⁴

A Kalinyingrádi Terület Adminisztrációja törekszik a szövetségi és a regionális törvényhozó bázis tökéletesítésére, azért, hogy a külföldiek minél többet fektessenek be a Kalinyingrádi Terület gazdaságába. A Külföldi Befektetési Tanácsadó Szolgálat (FIAS) szakértőinek értékelése szerint a befektetések legkomolyabb akadálya, hogy az építési engedélyeket és a hosszú távú bérleti vagy tulajdonjogot a földre nehéz megszerezni. A vám eljárások is komoly akadályokat gördítenek a befektetők elé.²⁰⁵

²⁰³ Штайн, С.: Подъем, падение и новое начало. Десять лет калининградской Особой экономической зоны. с. 202–204. In Заппера, М – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²⁰⁴ Жданов, В. П.: Трансграничное экономическое сотрудничество: иностранные инвестиции на территории Калининградской области. с. 11–12. In Клемешев, А. П. (ред.): Российская Балтика: приграничное сотрудничество. Калининград, 2004.

²⁰⁵ Жданов, В. П.: Трансграничное экономическое сотрудничество: иностранные инвестиции на территории Калининградской области. с. 14–15. In Клемешев, А. П. (ред.): Российская Балтика: приграничное сотрудничество. Калининград, 2004.

A különleges gazdasági zóna nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, nem eredményezett jelentős gazdasági növekedést. Nehézségekkel kellett szembenéznie, amelyek abból fakadtak, hogy nem elég alaposan dolgozták ki a közös irányítás kérdését és a különböző szintű hatalmi szervek felelősségét a szövetségi programban foglaltak megvalósulásáért. A törvény „*A Különleges Gazdasági Zónáról a Kalinyingrádi Területen*” gyakorlatilag nem működött, sok volt benne a metodológiai hiba. Maga az ötlet is hibás volt. Más országok tapasztalatai azt mutatják, hogy a kedvező földrajzi fekvés és a meglévő nyersanyagok még nem tesznek vonzóvá egy területet a befektetők szemében. Ez történt a Kalinyingrádi Terület esetében is. Az orosz exklávé akkor lesz vonzó a befektetők számára, ha (majd) fejlett banki, információs és közlekedési infrastruktúrával rendelkezik. A vámzóna akkor hoz hasznot, ha teljes mértékben megteremtik. A kívánt gazdasági hatást úgy is el lehet érni, ha kisméretű lokális szabad gazdasági zónákat hoznak létre. A szabad gazdasági zóna és a Kalinyingrádi Terület igazgatási szervei nem lettek elkülönítve, így a szabad gazdasági zóna és a Kalinyingrádi Terület költségvetése összemósódott.²⁰⁶

Az 1996. évi, „*A Különleges Gazdasági Zónáról*” törvényt módosították és kiegészítették, s a módosított törvény „*A Különleges Gazdasági Zóna a Kalinyingrádi Területen és változások az Oroszországi Föderáció néhány szabályozójában, intézkedésében*” 2006. január 10-én lépett hatályba. Az új törvény tartalmilag megegyezik az 1996. évivel, eltekintve az apróbb változtatásoktól. Remélik, hogy az új törvény beváltja a hozzá fűzött reményeket, elősegíti a gazdaság fejlődését, a szociális helyzet javulását a Kalinyingrádi Területen.

A Kalinyingrádi Terület megnyitotta határait a szomszédos államok előtt és különleges gazdasági zónaként függővé vált a külkereskedelemtől. A szövetségi kormányzat nem tudta segélyben részesíteni a Kalinyingrádi Területet, nem tudta végrehajtani a strukturális reformokat, magára vonni a befektetők figyelmét és az orosz exklávét az új feltételekhez hozzáigazítani. Erősödött, s egyre inkább teret nyert a feketegazdaság, a korrupció és a bűnözés. A Kalinyingrádi Területen a lakosság jobban szenvedett az életszínvonal visszaesésétől és a szociális problémák

²⁰⁶ Шахрай, С.: Калининград. В нашу гавань заходили корабли. с. 46. In Международная жизнь, 2001/11.

növekedésétől, mint az Oroszországi Föderáció többi szubjektumában. A külföldi befektetők előnyben részesítették a szomszédos államokat a Kalinyingrádi Területtel szemben, mivel a feltételek ott jobbak voltak. Az orosz exklávé lakosai többet utaztak a szomszédos államokba és Nyugat-Európába, mint Oroszországba. El voltak ragadtatva az ott tapasztalt fejlettségi szinttől, ami szöges ellentétben állt azzal, amit otthon tapasztaltak. Sokan a szűkös moszkvai támogatásra hivatkoztak, és a nagyobb autonómia mellett foglaltak állást.²⁰⁷

Vlagyimir V. Putyin elnökké választása után megerősödött az ellenőrzés a Kalinyingrádi Terület fölött. Alárendelték a hét orosz szövetségi körzet egyikének, név szerint az Északnyugati Szövetségi Körzetnek, kineveztek egy különleges megbízottat Kalinyingrád témában, továbbá Putyin elnök támogatta a kormányzói választásokon Vlagyimir G. Jegorovot. Az 1998. augusztusi válság után újra erősödni kezdett az orosz gazdaság, aminek hatására „alábbhagyott” az autonómiára való törekvés és a szeparatizmus. A jelenlegi időszakban nagyarányú gazdasági növekedés tapasztalható mind Oroszországban, mind a Kalinyingrádi Területen, megváltozott a társadalmi–gazdasági fejlődés szintje, emelkedett az életszínvonal.

4.5. Következtetések

- *A Kalinyingrádi Terület gazdasági helyzetét elemezve arra a következtetésre jutottam, hogy fontos lenne, hogy a Terület elegendő pénzt kapjon a szövetségi költségvetésből a „Törvény a Különleges Gazdasági Zónáról” dokumentumban foglaltak megvalósítására. A befektetések ösztönzéséhez elengedhetetlen a törvényi háttér tökéletesítése, a banki és a közlekedési infrastruktúra modernizációja, kiépítése, a repülőtér, az úthálózat és a vasút modernizációja, a kikötők és a halászati flotta korszerűsítése.*

²⁰⁷ Ольдберг, И.: Калининград в политике военной безопасности России. с. 106-107. In Запера, М – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

- *Mivel a Kalinyingrádi Területen az éghajlat sokkal kedvezőbb a mezőgazdasági termeléshez, mint az Oroszországi Föderáció többi szubjektumában, ezért nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a mezőgazdaság fejlesztésére. Kiemelt figyelmet kellene fordítani a talajjavító rendszer és a gátak felújítására. Hitelfelvételi lehetőségeket kellene biztosítani a magángazdaságok számára, hogy lehetőségük legyen mezőgazdasági gépek vásárlására, szakemberek képzésére, illetve továbbképzésre. Így fel tudnák venni a versenyt az élelmiszerpiacon a külföldi, elsősorban a lengyel és a litván termelőkkel.*
- *A Kalinyingrádi Terület kiváló természeti és éghajlati adottságokkal rendelkezik. Rendkívül jók a lehetőségek a gyógy-idegenforgalom megteremtéséhez. Ki kellene használni, hogy nagy mennyiségű gyógyiszappal, gyógyfürdővel és ásványvízzel rendelkezik. Építeni lehetne a konferenciaturizmusra, hiszen sok regionális állam- és kormányközi szervezet található a Balti régióban. Így egész évben, a turistaszezonon kívül is, bevételhez jutnának a szállodák. A turizmus fejlesztése maga után vonhatja a szálloda- és vendéglátóipar fejlődését. A Kalinyingrádi Terület a turizmusból nagy bevételre tehetne szert, csökkenne a munkanélküliek száma, emelkedne az életszínvonal, s talán a feketegazdaság is veszítené dinamikájából.*

5. A KALINYINGRÁDI TERÜLET ENERGIAELLÁTÁSA A SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSÁT KÖVETŐEN

A Kalinyingrádi Terület energiabiztonsága azért érdemel kiemelt figyelmet, mert a Terület energiahordozókban szegény és a Szovjetunió felbomlása óta nincs közvetlen határa az anyaországgal. Az energiahordozók Litvánián keresztül jutnak el Oroszországból a Kalinyingrádi Területre. Ez nagy biztonsági kockázatot jelent, ugyanis ha Litvánia leállítja a tranzitot, veszélybe kerül a Balti Flotta működése, léte, és maga az orosz katonai jelenlét a Kalinyingrádi Területen. A tranzit leállításának vagy akadályoztatásának nagy az esélye. Egyrészt, Litvánia 2004 óta az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének a tagja, s az Oroszországi Föderációnak több vonatkozásban is nézeteltérése van mindkét szervezettel. Másrészt, a balti államok és az Oroszországi Föderáció kapcsolatára a múltbeli sérelmek is hatással vannak.

A Kalinyingrádi Terület energiahordozókban szegény, nem rendelkezik elegendő energiaforrással belső szükségleteinek lefedéséhez. A villamos energia 92,6%-át, a földgáz 98%-át (2003. évi adat), a kőolajtermékek és a szén 100%-át az anyaországból szállítják. A helyi erőforrások a villamos energia 7,6%-t biztosítják. A kis vízerőművek és a szélenergia a Kalinyingrádi Terület energiaellátásának nem több mint 10%-át adják. Kis mennyiségben van a Kalinyingrádi Területen tőzeg, gáz és kőolaj. 2003-ban 755 100 tonna kőolajat termeltek ki, távlati célok között legfeljebb egymillió tonna felszínre hozatala szerepel évente. Ez gazdaságilag nem kedvező saját kőolaj-feldolgozó ipar fejlesztéséhez. A jelenlegi gázvezeték áteresztő képessége korlátozott és nem fedezi az exklávé távlati szükségleteit. Nincs második gázvezeték, s nincs gáztároló sem, ami önmagában is veszélyt jelent a Kalinyingrádi Terület energiaellátásának biztonságára. Negatívan hat az exklávé energiaellátására az is, hogy a balti államok törekcsenek kivonni saját energiarendszerüket az Oroszországi Egyesített Energiarendszereből és szinkronba hozni az Európai Unió tagállamainak energiarendszerével.²⁰⁸

²⁰⁸ Энергообеспечение Калининградской области: проблемы и направления их решения. с. 39-40. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 3. Калининград, 2005.

A Kalinyingrádi Terület energiafüggésének csökkentése érdekében az orosz kormány 2001. december 7-én elfogadta a 866. számú, a „*Szövetségi program a Kalinyingrádi Terület fejlesztésére 2010-ig*” című dokumentumot, melyben kiemelt helyen szerepel a Kalinyingrádi Terület energia- és tüzelőkomplexumának modernizálása és fejlesztése, mint nélkülözhetetlen tényező az orosz exklávé gazdaságának és iparának fejlesztéséhez.

5.1. A Kalinyingrádi Terület hőellátása

A Kalinyingrádi Területen a fogyasztók hőellátását a „Jántárenergo” Nyílt Részvénytársaság biztosítja. A hőerőművek Kalinyingrádban, Szvétljben és Guszevben találhatóak. Kalinyingrád város legnagyobb hőerőművei a Kalinyingrádteploszety Hőerőmű Hálózat Városi Irányításába tartoznak. A Kalinyingrádi Területen három nagy cellulóz- és papíripari kombinát van, nevezetesen Kalinyingrádban („Ceprusz” Zárt Részvénytársaság), Szovétzkban („Szovétzki CBZ” Nyitott Típusú Részvénytársaság) és Nyemánban („Nyemáni CBK” Korlátolt Felelősségű Társaság). Mindhárom cellulóz- és papíripari kombinátban hőerőmű található, melyek a termelt hőenergia 10–15%-át (a kalinyingrádi 2004 óta) a Kalinyingrádi Terület lakosaihoz juttatják el, a többit az ipari termelés használja fel.²⁰⁹

Tervezik a kettes hőerőmű megépítését két energiablokkal, melyet az Oroszországi Föderáció kormányának 126. (1990. 04. 23.), 573. (1992. 08. 12.) és 263. számú (1996. 03. 06.) határozatai irányoznak elő.²¹⁰ Teljesítménye 900 MW (450 MW/blokk) lesz. A tervek szerint a hőerőmű gázzal fog működni. Ha megépítik, megszűnik a Kalinyingrádi Terület függése a villamos energiától, sőt exportra is tudna szállítani. A gázimporttól való függés azonban továbbra is megmarad. A hőerőmű lenne a legdrágább projekt a szövetségi befektetési programok közül a Kalinyingrádi Területen.²¹¹ A „*Szövetségi program a Kalinyingrádi Terület fejlesztésére 2010-ig*” című dokumentummal összhangban a kettes hőerőmű első blokkját 2005-ben (2005. október 28-án) adták át ünnepélyes

²⁰⁹ Энергообеспечение Калининградской области: проблемы и направления их решения. с. 41. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 3. Калининград, 2005.

²¹⁰ Билчак, В. С. – Захаров, В. Ф.: Региональная экономика. Калининград, 1998. с. 203.

²¹¹ Жданов, В. – Кузнецова, О. – Мау, В. – Плюхин, В. – Приходько, С.: Проблема экономического развития Калининградской области как эксклавного региона. Москва, 2002. с. 95-96.

keretek között²¹²), a másodikat 2010-ben helyezik üzembe. Üzembe helyezéséhez szükséges az előirányzott gáztároló térfogatának kiszélesítése, egy második gázvezeték megépítése a Kalinyingrádi Területre, valamint a meglévő vezetékek felújítása. A második gázvezeték megépítése kb. hat milliárd rubelba, a kettes hőerőmű a szövetségi program becslése szerint 13,1 milliárd rubelbe kerülne. Az új hőerőmű finanszírozási szerkezete még teljesen nem körvonalazódott: 7%-a a szövetségi, 1,8%-a a területi költségvetés terhére valósul meg, 14,8%-át a részt vevő vállalatok saját forrásukból fedezik, a maradék 76% finanszírozása egyelőre még nem tisztázott. Nagy befektetők nélkül aligha épül meg. 2002 őszén a „Jántárenergo” és a Kalinyingrádi Terület Adminisztrációja aláírt egy szerződést a program finanszírozásáról. A RAO EESZ Oroszország 2,4 milliárd rubelt ígért az új hőerőmű építéséhez saját befektetési programja keretében.²¹³

5.2. A Kalinyingrádi Terület kőolaj- és gázellátása

Földgázt 1985 óta²¹⁴ szállítanak a Kalinyingrádi Területre az észak-szibériai régióból, Urengából, az „Északi Fény” gázvezeték elágazásán, mely Minszken keresztül Vilniusba vezet. A gázvezeték az 1980-as években hosszabbították meg Kalinyingrádig. 600 kilométer hosszú, egy kompresszoros állomása van Minszkben, ezért a munkanyomása, főleg télen, nagyon alacsony. A földgáz használata 1991 és 2001 között csaknem megkétszereződött. 2015-ig a földgázhasználat további megduplázódása várható. Ebbe a tervezett új hőerőmű gázfogyasztását azonban még nem kalkulálták bele. Az új hőerőmű fűtéséhez elengedhetetlen a gáz munkanyomásának emelése, ehhez azonban egy gáztároló megépítése szükséges Kalinyingrádtól északra.²¹⁵

A Kalinyingrádi Területen az egyik legnagyobb kőolaj-kitermelő vállalat a „Lukoil–Kalinyingrádmornyeft” Korlátolt Felelősségű Társaság, mely a Kalinyingrádi Terület kőolajszükségletének 95%-át biztosítja. A kitermelt kőolaj

²¹² <http://ktec2.net> (letöltés ideje: 2008. 03. 06.)

²¹³ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 126. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²¹⁴ Энергообеспечение Калининградской области: проблемы и направления их решения. с. 41. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 3. Калининград, 2005.

²¹⁵ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 114. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

igen jó minőségű, nagy mennyiségű rézpárlatot és kevés ként tartalmaz. Nyers formában a határon túlra is szállítják. Az utóbbi években a kőolaj kitermelése csökkent, mert a szárazföldi kőolajlelőhelyek kimerülőben vannak. A „Laduskini” kőolajlelőhelyen viszonylag kis mennyiségben hoznak a felszínre kőolajat (2003-ban 16,6 millió köbmétert), ami a város lakosságának és állami intézményeinek ellátását segíti. 2004. júliusban megkezdődött a „Krávcovszkoje D-6” kőolajlelőhely kiaknázása a Balti-tenger kontinentális talapzatán.²¹⁶ A kőolajlelőhely Litvánia tengeri határától 15 kilométerre, a Kurszki-földnyelvtől 23 kilométer távolságra fekszik.²¹⁷ A „Krávcovszkoje” lelőhely üzembe helyezésének köszönhetően a kitermelés 2007/2008-ra várhatóan egy millió tonnára emelkedik évente. Előrejelzések szerint 2015 után a kőolaj-kitermelés csökkenése várható, ami a jelenlegi lelőhelyek kimerülésével magyarázható. A Kalinyingrádi Terület településeinek gázellátását három gáztöltő állomás biztosítja, melyek Kalinyingrádban, Szovétszkban és a Gurevi kerület Lesznoje–1 településén található. A Kalinyingrádi Terület gázszektorában, többek között, a „Gas-Oil” Zárt Részvénytársaság, a „Gas-Oil Region” Korlátolt Felelősségű Társaság, és az FGUP „Kalinyingrád-gázellátás” van jelen.²¹⁸

5.3. A megújuló energia lehetőségei

A megújuló energia – mely a nap, a szél és a víz energiáját használja fel –, csak csekély hozzájárulás a Kalinyingrádi Terület energiaszükségletének lefedéséhez. Jelenleg az orosz exklávé területén kb. 50 vízi erőmű található. A vízi erőművek többsége német, melyeket az 1960-as, 1970-es években létesítettek. Napjainkban néhányat közülük felújítottak, például a volt kelet-porosz erőművet Pravdinszkban. A dán kormány támogatásával 1998 óta 21 szélkereket állítottak fel, melyek kapacitása kb. 5 MW. Elavult szélkerekekről van szó, melyeket Dániában már nyolc évig használtak. A szélkerekek a villamosenergia-szükséglet kb. 1%-t fedezik. 2002. december 18-án írták alá a dán–orosz együttműködési

²¹⁶ Энергообеспечение Калининградской области: проблемы и направления их решения. с. 41-42. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 3. Калининград, 2005.

²¹⁷ Воронов, К.: Калининградская область во взаимоотношениях России с ЕС: медленный дрейф. с. 51. In Мировая экономика и международные отношения, 2005/3.

²¹⁸ Энергообеспечение Калининградской области: проблемы и направления их решения. с. 41-42. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 3. Калининград, 2005.

szerezést, kilátásba helyezték, hogy egy part menti szélparkot létesítenek Primorszk alatt, melynek teljesítménye 50 MW lenne.²¹⁹

5.4. A Kalinyingrádi Terület villamosenergia-ellátása

A Kalinyingrádi Terület az Oroszországi Északnyugati Villamosenergia-ellátó Állami Hálózat része, energiaellátását a „Jántárenergo” biztosítja, mely a RAO EESZ Oroszország villamos holding tulajdona. A villamos erőmű kimenő teljesítménye a Kalinyingrádi Területen 203,5 MW. Ez a kimenő teljesítmény távról sem elegendő a Kalinyingrádi Terület villamosenergia-szükségletének lefedésére. A generátorállomások régiek és nem működnek hatékonyan.²²⁰

Az energiaszektor fejlesztése Litvániában nagy jelentőséggel bír a Kalinyingrádi Terület számára, mivel Litvánia fontos szerepet tölt be a Kalinyingrádi Terület energiaellátásában, továbbá a Kalinyingrádi Terület és az anyaország közötti tranzitban. Litvánia jelentős többlettel rendelkezik a villamos energia területén. Tekintettel arra, hogy az ignalini atomerőműben alacsony a villamos energia előállításának költsége, kulcsszerepet játszik a régió energiaellátásában, beleértve a Kalinyingrádi Területet is. Az ignalini atomerőmű (teljesítménye 2600 MW) mellett üzemel egy nagy villamos erőmű (1800 MW) Elektrenajban, mely gázzal és kőolajjal működik, továbbá különböző hőerőművek és két vízi erőmű. Az 1990-es évek elején jelentős mértékben csökkent a villamos energia exportja. Ez nagy valószínűséggel a szomszédos országok gazdaságának szerkezeti átalakulásával és keresletcsökkenésével magyarázható.²²¹ Az exklávé villamosenergia-ellátásában fontos szerepet tölt be Szentpétervár alatt, Szosznovi Borban található atomerőmű is.²²²

²¹⁹ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 114-115. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²²⁰ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 114. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²²¹ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 119. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²²² Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 115. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

A szovjet energiapolitikát magas fokú centralizáltság jellemezte. Az egyes államok fogyasztását teljesen a rendszernek rendelték alá. A technológiai struktúrát nagy térségekre kalkulálták, és sajátos volt a hatalmas villamos erőművek építése is. A szovjet időszakbeli tervezés eredményeként Észtország és Litvánia (különösen az utóbbi) jelentős többlettel rendelkezik a villamosenergia-termelésben. A villamos energiát exportálják is. Lettország, Fehéroroszország és a Kalinyingrádi Terület hagyományosan a villamos energia nettó-importőrei.²²³

A Szovjetunió Egységes Energiarendszere keretében a Kalinyingrádi Terület az Északnyugati Egyesített Energiarendszerbe tartozott, mely egyike volt a 11 Regionális Egyesített Energiarendszernek. Felölelte a mai balti államok területét, Fehéroroszországot és az Oroszországi Föderáció északnyugati részét (Leningrád, Novgorod, Pszkov, Karélia és a Kola-félsziget). Koordinálása Rigában, regionális diszpécserigazgatáson keresztül történt.²²⁴

A balti államok függetlenné válásuk után létrehozták saját egyesített regionális energiarendszerüket (Baltic Interconnected Power System). A rigai diszpécserirányítást újjászervezték, és napjainkban a három állam vegyes vállalatként, Dispatch Center DC Baltija néven üzemel. A DC Baltija tervezi a nagy villamos erőművek működését, üzemelteti a magasfeszültségű villamosenergia-vezetéseket mindhárom országban, koordinálja a villamosenergia-cserét Oroszországgal (beleértve a Kalinyingrádi Területet is) és Fehéroroszországgal. A Szovjetunió felbomlása után az Oroszországi Föderáció Északnyugati Energiarendszerének diszpécser-irányítását Rigából Szentpétervárra helyezték át.²²⁵

Európában két energiarendszer van: az IPS/UPS (Interconnected Power Systems/Unified Power System) és az UCTE (Union for the Coordination of Transmission of Electricity). Az IPS/UPS és az UCTE energiarendszerek

²²³ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 115-116. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²²⁴ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 115. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²²⁵ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 116. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

frekvenciája eltérő. Az UCTE energiarendszer Nyugat- és Közép-Európa országait egyesíti. Az IPS/UPS energiarendszerbe a volt szovjet tagköztársaságok tartoznak. A Kalinyingrádi Terület, Litvánia és Fehéroroszország az IPS/UPS és az UCTE energiarendszerek határán fekszik. Se Litvánia, se a Kalinyingrádi Terület nem rendelkezik olyan vezetékkel, melyek összekötik őket Lengyelországgal és az UCTE rendszerrel, így nincs biztosítva a villamos energia cseréje.²²⁶

A „Balti Gyűrű” kutatás keretében 1998 és 1999 között különböző lehetőségeket vizsgáltak meg Lengyelországot és Litvániát összekötő vezeték kivitelezésére, a Kalinyingrádi Területen keresztül. A befektetési költség 360 millió euró. Ennek köszönhetően a Kalinyingrádi Terület hozzákapcsolódhat az orosz fővezetékhez. Két nemzetközi tender a vezeték megépítésére Litvánia és Lengyelország között (1998-ban és 1999-ben) eredménytelen maradt. Nem utolsósorban azért, mert az ignalini atomerőműben termelt villamos energia előállítás olcsó. A kedvező exportlehetőségek miatt litván politikusok és az energiaipar képviselői érdekeltek voltak abban, hogy az ignalini atomerőmű minél tovább üzemeljen. Az európai uniós csatlakozási tárgyalásokon Litvánia vállalta, hogy folyamatosan leállítja az erőmű mindkét blokkját. Az első blokkot 2005-ben zárták be, a második 2009-ben kerül bezárássra. A második blokk leállítását attól tették függővé, mennyi adekvát pénzügyi támogatást nyújt az Európai Bizottság a Litván Köztársaságnak. Az ignalini atomerőmű bezárása rendkívül kedvezőtlenül érinti Litvániát. A bezárást követő időszakban a termelt villamos energia elegendő lesz az energiaszükségletek lefedésére, de tekintettel arra, hogy a belső kereslet nőni fog, a villamosenergia-export csökkenésével kell számolni. Az energiablokk bezáráásával keletkező villamosenergia-kiesést a gazdaságtalan villamos erőművekben előállított villamos energiával próbálják pótolni. Ezek az erőművek folyékony tüzelőanyaggal működnek, a villamos energiát az ignalini atomerőműhöz képest drágábban állítják elő. Számolni kell a felújítás költségeivel, kiegészítő berendezések megvételével a környezetvédelmi követelményekkel összhangban, valamint a folyékony tüzelőanyag beszerzésével.

²²⁶ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 117. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

Az előbbiek ismeretében valószínű, hogy Litvánia rövid- vagy hosszútávon a villamos energia nettó-importőre lesz.²²⁷ Az ignalini atomerőmű bezárása negatívan hat a Kalinyingrádi Terület energiaellátására is, mivel az orosz exklávé a villamos energia nagy részét a Litván Köztársaságtól vásárolja.

2002 óta az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank hozzájárul a Lengyelországot és Litvániát összekötő magasfeszültségű vezetékek (1000 MW) technikai-gazdasági megalapozásának előkészítéséhez. Ezek üzembe helyezése 2009-re várható. A projekt összköltsége előreláthatóan 434 millió euró, melyből 267 millió eurót az Európai Unió biztosít.²²⁸

Ukrajna és Oroszország szintén érdekeltek a villamos energia nyugat-európai exportjában, ezért az orosz konszernek élesen tiltakoztak az ellen, hogy energiahidat létesítsenek Lengyelország és Litvánia között. Litvánia és Lengyelország törekszik az európai uniós források megszerzésére, hogy villamosenergia-rendszerüket a nyugat-európai UCTE-vel szinkronba tudják hozni, s így új exportpiacokra tegyenek szert. Ezért litván energia szakértők az mellett foglaltak állást, hogy a Litván Köztársaság szorosan működjön együtt az Oroszországi Föderációval. Javasolták, hogy a szmolenszki atomerőmű csatlakozzon az UCTE energiarendszerhez.²²⁹

5.5. A Kalinyingrádi Terület energiaellátásának perspektívája

Az egyik legfontosabb feladat: csökkenteni a Kalinyingrádi Terület függését az anyaországtól és a litván tranzittól. Kiemelten fontos az energiabiztonság megteremtése. A bizonytalan energiaellátás negatívan hathat a Balti Flotta működésére, veszélybe kerülhet a katonai jelenlét, Oroszország kiszorulhat a Balti régióból. Az energiabiztonság megteremtéséhez nélkülözhetetlen a Kalinyingrádi Terület energiakomplexumának fejlesztése, modernizációja, a helyi erőforrások maximális kiaknázása.

²²⁷ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 119-120. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²²⁸ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 120. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²²⁹ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 121. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

Szükséges a kalinyingrádi kettes hőerőmű (900 MW) üzembe helyezése. Fontos lenne a működésben lévő Vilnius–Kalinyingrád gázvezeték rekonstrukciója, megemelve a kapacitását 1,4 milliárd köbméter földgázra évente. Biztosítani kell, hogy a Kalinyingrádi Területre 1442,3 millió köbméter földgáz jusson el évente, mivel az exklávé gázellátásának fejlesztéséhez 842,3 millió köbméter, a kettes hőerőmű első energiablokkjának munkájához 600 millió köbméter gáz szükséges. 2010-re meg kellene építeni a Kalinyingrádi Területre vezető második gázvezetékét. Elengedhetetlen lenne egy földalatti gáztároló megépítése. Modernizálni kellene az egyes hőerőművet Kalinyingrádban, a kettes vízierőművet Szvétlijben, és az ötös hőerőművet Guszevben és működésüket földgázra átállítani.²³⁰

A helyi erőművek nem biztosítanak elegendő energiát a Kalinyingrádi Területnek. A tranzitlehetőségek korlátozottak, Észtország, Lettország és Litvánia villamos erőműveinek szinkronba hozatala az UCTE-rendszerrel komoly kihívást jelent a Kalinyingrádi Terület számára. Ha a balti államok csatlakoznak az UCTE-rendszerhez, az orosz kormánynak jelentős összeget kell befektetnie, hogy a Kalinyingrádi Terület villamosenergia-ellátása biztosítva legyen. Mindenekelőtt meg kellene építenie egy összekötő vezetékét az anyaország és a Kalinyingrádi Terület között. Az összekötő vezeték megépítése kb. 286 millió euróba kerülne. A Kalinyingrádi Terület energiaellátását fehéroroszországi átalakító állomás segítségével is lehetne biztosítani, ami kb. 75 millió euró lenne.²³¹

Felmerült a lehetősége egy transzformátor-állomás építésének a litván–orosz és a kalinyingrádi–litván határon. A transzformátor-állomás az orosz frekvenciát európaira alakítaná át a litván–orosz határon és az európai frekvenciát vissza oroszra a litván–kalinyingrádi határon. Felvetődött, hogy a Kalinyingrádi Terület térjen át az európai normákra, s a szomszédos országoktól vásároljon villamos energiát.²³² Ez nem lenne szerencsés, mert a Kalinyingrádi Terület függése a litván

²³⁰ Энергообеспечение Калининградской области: проблемы и направления их решения. с. 43. In Европейский союз – Россия – Калининград. Выпуск 3. Калининград, 2005.

²³¹ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 124. In Заппера, М. – Вайксея, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²³² Жданов, В. – Кузнецова, О. – Мау, В. – Плюхин, В. – Приходько, С.: Проблема экономического развития Калининградской области как эксклавного региона. Москва, 2002. с. 95-96.

tranzittól így is nagy, s ezt nem lenne célszerű tovább növelni. A szomszédos államok az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagjai, esetleges nézetletérés esetén leállíthatják a villamos energia szállítását, ami negatívan hathat az orosz katonai jelenlétre is a Kalinyingrádi Területen.

Sürgős lenne a Kalinyingrádi Területen található erőművek kapacitásának megnövelése. Már az 1970-es években felmerült egy atomerőmű építésének a gondolata. Német támogatással szállítottak volna az atomerőműből villamos energiát Nyugat-Európába. 1994-ben fogadta el az orosz kormány „*A Kalinyingrádi Terület energia- és tüzelőanyag ellátásának programja 2010-ig*” című dokumentumot, melyben szintén javaslatot tettek egy atomerőmű építésére. Ez azonban nem valósult meg.²³³ Ha megépítenék az atomerőművet, megszűnne a Kalinyingrádi Terület függése az anyaországtól. Megépítése sokba kerülne, nagy valószínűséggel ökológiai okokból a szomszédos országok ellenállásába ütközne.²³⁴

Gázturbinás villamos erőművek építését tervezik, mivel ezek az erőművek jól tudják hasznosítani az elsődleges energiát. Ökológiailag sem merül fel velük szemben semmilyen ellenvetés sem a szomszédos államok, sem az észak-európai regionális szervezetek részéről, mivel kevés káros anyagot bocsátanak ki. Pozitívan lehet értékelni, hogy a gazdaságtalanul működő villamos erőműveket, melyek nagymértékben szennyezik a környezetet, bezárták.²³⁵

5.6. Következtetések

- *Az Oroszországi Föderáció Kalinyingrádi Területe kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően energiavezetékek találkozási helye lehetne Kelet és Nyugat, tranzitterület Oroszország és az Európai Unió között. Ehhez azonban szükséges lenne egy gáztároló megépítése, hogy a gázexport Európába akkor is biztosítva legyen, ha a szállítás a tranzitállamokon keresztül akadozik.*

²³³ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 124-125. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

²³⁴ Жданов, В. – Кузнецова, О. – Мау, В. – Плюхин, В. – Приходько, С.: Проблема экономического развития Калининградской области как эксклавного региона. Москва, 2002. с. 95.

²³⁵ Круг, М. – Мец, Л.: Актуальные проблемы энергоснабжения Калининграда. с. 126-127. In Заппера, М. – Вайкселя, Ф. (ред.): Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству. Москва, 2003.

- *Csökkenteni kellene a Kalinyingrádi Terület függését a litván tranzittól, mivel a Kalinyingrádi Terület az Oroszországi Föderáció hídfőállása, különleges katonai körzet, ott állomásozik a Balti Flotta, s nem lenne szerencsés, ha a Balti Flotta működésére az energiatranzit hatást gyakorolna.*
- *A Kalinyingrádi Terület ipari létesítményeinek, gyárainak, lakóépületeinek egy részét megújuló energiára kellene áthelyezni. Ki kellene használni az orosz exklávé kedvező földrajzi helyzetét, s fejleszteni kellene a szél- és vízenergia-nyerő létesítményeket. Így csökkentve a függőséget a litván tranzittól. Célszerű lenne támogatást nyújtani ökoházak és passzív épületek építéséhez. Az ökoházak a megújuló energiaforrásokat, a nap, a szél, a talaj energiáját, illetve a biomasszát használják fel. A passzív házak esetében az energia-megtakarítás a fő cél, vagyis, hogy a fűtést az épület belső energiaforrásai, valamint a megújuló energiaforrások képesek legyenek fedezni.*
- *Az Északi Áramlat gázvezeték leágazásának megépítésével a Kalinyingrádi Terület nem függne a litván tranzittól, ami jelentős mértékben növelné a Kalinyingrádi Terület biztonságát.*

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK, ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK, AZ ÉRTEKEZÉS FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLTÁSOK

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

Az értekezésem kutatási céljaként megjelölt kérdéseket, problémákat fejezetenként részletesen kifejttem, elemeztem. A fejezetek végén megfogalmaztam következtetéseimet.

A Kalinyingrádi Terület az Oroszországi Föderáció „kinyújtott keze”. Kiemelt helyet foglal el az orosz biztonságpolitikában, mivel az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagállamai határolják. Jelentősége az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Csehországba és Lengyelországba, esetleg Litvániába telepítése kapcsán egyre inkább felértékelődik az orosz nemzetbiztonsági stratégiában, katonai és tengeri doktrínákban. A Kalinyingrádi Terület nemcsak az Oroszországi Föderációnak fontos, hanem fontos volt a történelem folyamán a Terület mindenkori urainak, a Teuton Lovagrendnek, a Porosz Birodalomnak, a Német Birodalomnak és a Szovjetunióknak is. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy a Kalinyingrádi Terület a Balti-tenger partján fekszik, ahonnan ki lehet jutni a világba, másrészt világviszonylatban is jelentős mennyiségű borostyánkészlettel rendelkezik.

Annak ellenére, hogy a második világháború befejeződése óta a népesség fokozatosan nő, a demográfiai helyzet negatív. Ennek oka a lakosság elöregedése, a születések számának csökkenése, a halálozások növekedése. A negatív demográfiai helyzet biztonsági kockázatot jelent, hiszen fokozatosan csökken azon fiatalok száma, akiket be lehet sorozni az orosz haderőbe.

A Kalinyingrádi Terület és a szomszédos államok közötti életszínvonalbeli különbség biztonsági kockázat veszélyét rejti magában. Fennáll a veszélye annak, hogy a kalinyingrádi lakosok a jobb megélhetés reményében a szomszédos államokban vállalnak munkát. Ennek következtében több szakmában munkaerőhiány

léphet fel. Ahhoz, hogy a gazdaság minden szektora hatékonyan tudjon működni, vendégmunkásokra lenne szükség. A különböző kulturális háttérrel rendelkező lakosok között etnikai ellentétek, feszültségek kerülhetnek felszínre. Ki kellene használni, hogy a Kalinyingrádi Terület kiváló természeti és éghajlati adottságokkal rendelkezik. Érdemes lenne a turizmusba fektetni, mely nemcsak a Kalinyingrádi Területnek jelentene nagy bevételt, hanem a munkanélküliség csökkenését is maga után vonhatná, s talán kevesebben hagynák el a Kalinyingrádi Területet anyagi megfontolásból.

Az orosz felső vezetést nyugtalanítja az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének „határtalan” bővítése. Aggasztja, hogy volt érdekszférájából egyre több állam a NATO tagjainak sorába lép, s ennek következtében a Szervezet infrastruktúrája egyre közelebb kerül határaihoz. Az orosz kormánynak számolnia kell azzal, hogy „szürke zóna” keletkezik határainál, mivel az újonnan csatlakozott tagállamok nem ratifikálták sem a CFE, sem a „Szerződés az adaptációról” dokumentumokat. Ebben a „szürke zóná”-ban az Egyesült Államok korlátlan mennyiségben helyezhet el fegyvereket, haditechnikai eszközöket, ami veszélyeztetheti az Oroszországi Föderáció nemzeti biztonságát.

Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Kelet-Európába tervezett telepítése negatívan hat az Oroszországi Föderáció és szövetségesei biztonságára, felborítja a katonai erőegyensúlyt Európában, s fegyverkezési versenyre készíteti Oroszországot. Felmerült, hogy az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció közösen fog üzemeltetni egy rádiólokációs állomást, ami egész Európát lefedné. E kérdésben az amerikai és az orosz kormánynak eddig még nem sikerült konszenzusra jutnia, ugyanis az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország különbözőképpen látja a biztonsági kihívásokat, mely földrajzi elhelyezkedésükkel magyarázható.

Az orosz kormány nemcsak a NATO, hanem az Európai Unió keleti bővítésére is aggodalommal tekintett. Tartott attól, hogy az EU-csatlakozást követően a litván kormány leállítja a katonai tranzitot, s ez veszélyezteti a Kalinyingrádi Területen állomásozó Balti Flotta működését. Az Európai Unió válságövezetként tekint a Kalinyingrádi Területre, nem szeretné, ha destabilizáló tényező lenne Európa közepén. Ebből kifolyólag az elmúlt közel két évtized

folyamán több tízmillió eurót költött a Kalinyingrádi Terület fejlesztésére. Az orosz kormány fél, ha az Európai Unió gazdaságilag megszerzi a Kalinyingrádi Területet, Oroszország számára az exklávé elveszett.

Az orosz kormány a legnagyobb figyelmet balti szomszédjára, Litvániára fordítja. Ez azzal magyarázható, hogy Litvánia tranzitállam az Oroszországi Föderáció és a Kalinyingrádi Terület között. Oroszország a haditechnikai eszközöket és a személyzetet vasúti úton szállítja a Kalinyingrádi Területre. Az orosz felső vezetés nem szeretné, ha a litván politikai folyamatok hatást gyakorolnának a litván–orosz kapcsolatokra, s veszélybe kerülne az orosz tranzitszállítás. A tranzit leállítását veszélyeztetné a Balti Flotta létét, meggyengülne a katonai jelenlét a Kalinyingrádi Területen. Ha a litván kormány leállítaná a tranzitot, az orosz kormány nehézségekbe ütközne a haditechnikai eszközök, a lőszer, az egyenruha és a személyzet szállítását illetően, annak ellenére is, hogy a tranzit egy része tengeri úton történik.

Litvánia mellett Lengyelországra is kiemelt figyelmet fordít az orosz kormány, mivel a Lengyel Köztársaság a Kalinyingrádi Terület déli szomszédja. A Lengyelországban zajló politikai folyamatok, döntések, a lengyel–orosz kapcsolatok alakulása hatást gyakorol a Kalinyingrádi Terület biztonságára.

Az Európai Unió számára a Kalinyingrádi Terület biztonsági kockázatot jelent, mivel az életszínvonal alacsonyabb, s a társadalmi–gazdasági fejlettség szintje is elmarad az Európai Unió régi tagállamainak szintjétől. Éppen ezért az észak-európai regionális szervezetek igyekeznek bevonni munkájukba a Kalinyingrádi Területet, különböző projekteken keresztül elősegíteni az orosz exklávé fejlettségi szintjének növelését, csökkenteni a biztonsági kockázatot, s ezzel egyidejűleg figyelemmel kísérni a Kalinyingrádi Területen zajló politikai, katonai folyamatokat.

Annak ellenére, hogy a Kalinyingrádi Terület több eurorégió tagja, korlátozott autonómiával rendelkezik. Ez az alábbi okokkal magyarázható: egyrészt a Kalinyingrádi Terület különleges helyzetével, másrészt az orosz kormány attól tart, hogy a Kalinyingrádi Terület elszakadhat az Oroszországi Föderációtól, nyugtalanítja, hogy ez precedens értékű lehet több oroszországi

szubjektum, elsősorban a dél-oroszországi területek, számára, s veszélybe kerülne az Oroszországi Föderáció területi integritása.

Földrajzi elhelyezkedéséből adódóan virágzó gazdasággal rendelkezhetne. Ehhez azonban intenzívebb gazdasági, kereskedelmi kapcsolatot kellene ápolnia szomszédjaival. Ha modernizálnák a banki és a közlekedési infrastruktúrát, a repülőteret, az úthálózatot, a vasutat, a kikötőket és a halászati flottát, a környező államok érdekeltek lennének abban, hogy a Kalinyingrádi Területen befektessenek, munkahelyeket teremtsenek.

Az egyik legfontosabb tranzitszállítmány az energia. Az „Északi Áramlat” gázvezeték leágazásának megépítésével közvetlenül, Litvánia kikerülésével jutna kőolajhoz és földgázhoz a Kalinyingrádi Terület és a Balti Flotta. Így csökkenne a biztonsági kockázat. Nagy hangsúlyt kellene helyezni a megújuló energiaforrások fejlesztésére is. A Kalinyingrádi Terület energiaszükségletének egy részét célszerű lenne megújuló energiára áthelyezni, ezzel is csökkentve a függőséget az anyaországtól és a litván tranzittól, mivel nem lenne szerencsés, ha a Balti Flotta működésére az energiatranzit hatást gyakorolna.

A Kalinyingrádi Terület addig marad az Oroszországi Föderáció része, amíg Oroszország gazdaságilag, katonailag és politikailag elég erős marad ahhoz, hogy a Kalinyingrádi Terület jelenlegi állapotát fenntartsa.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Az értekezés tudományos eredményei:

- 1) Magyarországon elsőként készítettem magyar nyelven átfogó elemzést a Kalinyingrádi Területről. Erre az átfogó elemzésre alapozva bizonyítottam, hogy stabilitása meghatározó szerepet játszik mind a balti térség, mind Európa biztonságában.
- 2) Bizonyítottam, hogy a Kalinyingrádi Terület stratégiai jelentőségű, s helyzete az orosz biztonságpolitika alakulásra is hatást gyakorol.
- 3) Az amerikai rakétavédelmi rendszer elemeinek Kelet-Európába telepítése körüli viták elemzésére alapozva bizonyítottam, hogy az orosz rakéták Kalinyingrádi Területre telepítése felboríthatja a katonai erőegyensúlyt, s újabb fegyverkezési versenyt indíthat el Európában és a világban.

AZ ÉRTEKEZÉS FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK

- Az értekezést az oktatásban, képzésben lehet felhasználni. Információt nyújt mind a polgári, mind a katonai felsőoktatásban tanuló hallgatók számára.
- Forrásanyagként szolgálhat biztonságpolitikai kutatók számára az európai biztonság sajátos szeletének megismeréséhez, további témák kidolgozásához.
- A nemzetközi kapcsolatok résztvevői, e szakterület iránt érdeklődők átfogó képet kapnak e sajátos helyzetben lévő terület biztonsági problémáiról, biztonsági kockázatairól.

BEFEJEZÉS

Oroszország a XX. század folyamán drámai változásokon ment keresztül. Három különböző államberendezkedés – a cári rendszer, a szocializmus–kommunizmus és a demokrácia – váltotta egymást kevesebb, mint nyolc évtized leforgása alatt.

A Szovjetunió felbomlásakor az Oroszországi Föderáció – mint jogutód állam – magára vállalta a szovjet államadóság jelentős részét. Az 1990-es évek elején egy válságban lévő állam volt, ezért Nyugat-Európa, az Egyesült Államok, a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank segítségére szorult. Vlagyimir V. Putyin elnökké választását követően egy stabilizációs folyamat vette kezdetét, erőteljes fejlődésnek indult a gazdaság. Oroszország a magas energiaáraknak köszönhetően visszafizette tartozását a Világbanknak és a Párizsi Klubnak, s ma a világ harmadik legnagyobb aranytartálékával rendelkezik. Megváltozott az ország társadalmi–gazdasági szintje, jelentős összegeket költenek nemcsak a haderő modernizációjára, hanem a négy kiemelt nemzeti projektre – az egészségügyre, az oktatásra, a lakásépítésre és a mezőgazdaságra – is.

Az 1990-es évek elején az orosz milliárdosok igyekeztek kimenekíteni vagyonukat Oroszországból és nyugat-európai, elsősorban svájci bankszámlákon helyezték el. 2005 volt az első év, amikor több tőke áramlott Oroszországba, mint amennyit kivittek. A befektetés 2005-ben 46 milliárd, 2006-ban 56 milliárd USD volt, 2007 első négy hónapjában meghaladta a 30 milliárdot. Napjainkban is visznek ki tőkét Oroszországból, de ez már nem hasonlít az 1990-es évek pánikszerű kimenekítéséhez. Az orosz üzletemberek napjainkban jelentős összegeket fektetnek be az Európai Unióban, cégeket, vállalatokat vásárolnak.²³⁶

Orosz biztonságpolitikai szakértők szerint az Oroszországi Föderációnak, mint szárazföldi nagyhatalomnak szüksége van modern fegyverekre, haditechnikai eszközökre, hogy szuverenitását, területi integritását, hatalmas energiakészletét és természeti erőforrásait meg tudja védeni. Éppen ezért a

²³⁶ Gyévai Zoltán – Martin József Péter – Simon Ernő: Oroszország és az EU viszonya. Moszkvai fagy. 16-17. o. In Figyelő, 2007. május 31.–június 6.

„*Szerződés az Európai Hagyományos Fegyverzetek Csökkentéséről*” és a „*Szerződés a rövid- és közép-hatótávolságú rakéták leszereléséről*” negatívan hatott biztonságára. Egyrészt Oroszország olyan államokkal határos, melyek rövid- és közép-hatótávolságú rakétákkal rendelkeznek. Másrészt Afganisztánban és Irakban harci cselekmények zajlanak, melyek destabilizáló erőként hathatnak az Oroszországi Föderáció déli területeire. Harmadrészt Irán atombomba előállítására törekszik. Negyedrészt Észak-Korea jelentős haditechnikai eszközzel rendelkezik, az utóbbi években több rakétát is tesztelt.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Oroszországi Föderáció, illetve Oroszország és az Európai Unió véleménye több ponton is eltér.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és az Oroszországi Föderáció között a nézeteltérések biztonsági jellegűek. Az orosz kormány nem nézi jó szemmel, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének határa egyre keletebbre tolódik, a volt szovjet tagköztársaságok az Egyesült Államok befolyása alá kerülnek, az új NATO-tagállamok nem ratifikálták a „*Szerződés az Európai Hagyományos Fegyverzetek Csökkentéséről*” dokumentumot, s az Egyesült Államok kormánya a rakétavédelmi rendszer elemeit akarja telepíteni a Kalinyingrádi Terület közelében.

A nézeteltérések ellenére az amerikai kormányzat a párbeszédre törekszik Oroszországgal.

Az Oroszországi Föderáció kapcsolatait az Európai Unióval lényegesen több nézeteltérés terheli, mint a NATO–Oroszország kapcsolatokat. Az Európai Unió tisztviselői úgy gondolják, hogy Oroszország az energiát fegyverként használja gazdasági és politikai céljainak eléréséhez. Az Európai Unió véleménye szerint az Oroszországi Föderációban a bíróságok és a rendőrség nem független, döntéseiket politikai nyomásra hozzák meg, példaként a „Jukosz” olajtársaság felszámolását, Mihail Hodorkovszkij letartóztatását említik. Folyamatos kritika éri az Európai Unió részéről az orosz demokráciát. Az Európai Unió politikusai úgy gondolják, hogy az európai mérce a mérvadó, s az orosz demokráciát is ahhoz kell igazítani. Azt szeretnék, ha Oroszországban is európai típusú demokrácia lenne. Az orosz vezetés viszont az Európai Unió szemére veti, hogy Észtszországban,

Lettországból és Litvániában élő orosz kisebbségeknek a kormányok az alapvető jogokat sem biztosítják. Az évek folyamán egyre több orosz iskolát zártak be, nincs biztosítva az anyanyelvi oktatás. Nem biztosítottak a lehetőségek identitásuk megőrzéséhez, a nemzeti hagyományok ápolásához. Nehéz az észt és a lett állampolgárság megszerzése, s ennek következtében nehéz az érvényesülés is.

Az Európai Unió és az Oroszországi Föderáció kölcsönösen függenek egymástól. Az Európai Unió kőolaj- és gázfelhasználása fokozatosan nő, az Unió gazdasága hosszú távon rá van utalva az orosz energiahordozókra. Az Európai Unió tisztviselői keresik a megoldást, milyen módon lehetne csökkenteni a függést az orosz energiahordozóktól. Felmerült a lehetősége az alternatív energiára való fokozatos áttérésnek. A tervek között szerepel a „Nabucco” gázvezeték megépítése. Tervezik, hogy a jövőben az Európai Unió a kőolaj- és a földgáz egy részét Közép-Ázsiából és/vagy Észak-Afrikából vásárolja.

2007. május 12-én az orosz, a kazah és a türkmén államfő nyilatkozatot írt alá a Kaszpi-tengeri gázvezeték megépítéséről. Megállapodtak, hogy a kazah és a türkmén energiahordozókat az Oroszországi Föderáción keresztül juttatják el Európába. A szerződést Üzbegisztán elnöke, Iszlám Karimov is aláírta. E szerződés fényében lehet, hogy az Európai Uniónak nincs választási lehetősége, az energiahordozókat nem tudja Oroszország megkerülésével eljuttatni Európába. 2007. december 20-án Moszkvában az orosz, a kazah és a türkmén államfő aláírta a szerződést a Kaszpi-tengeri vezeték megépítéséről. A vezeték a Kaszpi-tenger partmellékén, 350 kilométer hosszan türkmén, 150 kilométer hosszan kazah területen halad, hogy hozzá tudjon kapcsolódni a már meglévő Közép-Ázsia rendszerhez. Ezáltal növekszik a Türkmenisztánból Oroszországba szállítható gáz mennyisége.²³⁷

Az orosz Gazprom és az olasz ENI 2007. november 22-én megállapodást írt alá Moszkvában a „Déli Áramlat” vezeték üzemeltetéséről, amelyen keresztül évente 30 milliárd köbméter földgáz szállítását tervezik Európába. A 10 milliárd eurós projektben a Gazprom és az ENI részesedése 50–50%. Oroszországi és közép-ázsiai mezőkről származó gázt juttatna el Olaszországba. Ez a megállapodás tovább csökkenti annak az esélyét, hogy belátható időn belül

²³⁷ www.kremlin.ru (letöltés ideje: 2007. 05. 16.)

megéppül az Oroszországi Föderációt elkerülő elsősorban türkmén, azerbajdzsáni és iráni gáz szállítására is alkalmas „Nabucco” gázvezeték.²³⁸ 2008. január–február folyamán több kétoldalú megállapodás született a „Déli Áramlat” gázvezeték építésével kapcsolatban. E kétoldalú megállapodások értelmében a „Déli Áramlat” gázvezeték Bulgárián, Szerbián és Magyarországon keresztül éri el Ausztriát.

Dmitrij A. Medvegyev orosz elnök 2008. július 3-án hivatalos látogatáson Azerbajdzsánban járt, ahol tárgyalásokat folytatott azeri kollégájával, İlham G. Alijev államfővel. A hivatalos útra Alekszej Boriszovics Miller²³⁹, a Gazprom elnöke is elkísérte. A tárgyalások középpontjában az energetikai kérdések – kőolaj, földgáz kitermelése, szállítása – álltak. A Gazprom már júniusban ajánlatot tett az azeri gáz felvásárlására. Bakuban, Alekszej B. Miller kijelentette, hogy a Gazprom kész megvenni a teljes azeri és türkmén gázt világpiaci áron.²⁴⁰ 2008. július 4-én Medvegyev orosz elnök türkménisztáni hivatalos látogatása során megbeszéléseket folytatott Gurbanguli Berdimuhamedov²⁴¹ türkmén elnökkel. A tárgyalások középpontjában az azeri látogatáshoz hasonlóan itt is az energetikai kérdések álltak, többek között a Kaszpi-tenger melléki gázvezeték megépítése. Üzembe helyezésével jelentősen megnőne a Türkmenisztánból Oroszországba szállítandó földgáz mennyisége.²⁴² Mindezek tovább gyengíthetik annak az esélyét, hogy belátható időn belül megéppül a „Nabucco” gázvezeték.

Annak ellenére, hogy az Oroszországi Föderáció energiaexportjának jelentős része az Európai Unióba irányul, kevésbé függ az Európai Uniótól, mint az Európai Unió Oroszországtól. A rohamosan fejlődő India és Kína nagy érdeklődést mutat az orosz energiahordozók iránt. Vlagyimir V. Putyin elnökké választása óta kiemelt figyelmet szentelt a dinamikusan fejlődő Indiának és Kínának, az orosz energiahordozók és haditechnikai eszközök potenciális vásárlóinak. Putyin elnöksége nyolc éve alatt három alkalommal járt hivatalos

²³⁸ Orosz–olasz egység. 13. o. In HVG, 2007. december 1.

²³⁹ 2001-től a Gazprom Nyrt. Igazgatóságának elnöke, 2002-től a Gazprom Nyrt. Igazgatótanácsának elnökhelyettese, Igazgatóságának elnöke.

²⁴⁰ Баку и Москва обсудили новый нефтегазовый проект. www.newsru.com. 2008. 07. 03. (letöltés ideje: 2008. 07. 07.)

²⁴¹ 2007. február 14-e óta a Türkmen Köztársaság államfője.

²⁴² Медведев закончил переговоры с туркменским коллегой. Бердымухамедов согласился посетить Россию. www.newsru.com. 2008. 07. 04. (letöltés ideje: 2008. 07. 07.)

látogatáson Indiában és Kínában, és látogatásai során több gazdasági és kereskedelmi szerződést, valamint orosz haditechnikai eszközök vásárlásáról, felújításáról szóló megállapodást írtak alá Moszkva, Peking és Delhi különböző szintű vezetői.

Az Északi-sark jége folyamatosan olvad, a tengerfenéken található energiahordozók szerepe egyre jobban felértékelődött, mivel a kőolaj- és földgázkészletek fogyóban vannak, a felhasználás viszont egyre nő. Az Északi-sark energiahordozóira az Amerikai Egyesült Államok, Dánia, Kanada és Oroszország is igényt tart. Oroszország 2007. augusztus 2-án két mélyvízi tengeralattjárót – a MIR-1-et és a MIR-2-t – indított expedíciós útra 3-3 fős személyzettel. Az expedíció tagjai adatokat gyűjtöttek arra vonatkozóan, hogy az Északi-sark a Szibériai kontinentális talapzat folytatása. Ha ezt sikerül bebizonyítaniuk, akkor Oroszországot illeti az Északi-sark jége alatt található kőolajkészlet. Az Oroszországi Föderáció az Északi-sarkra támasztott igényét, melyet a kutatások eredményével támaszt alá, az Egyesült Nemzetek Szervezete elé kívánja terjeszteni.

Az Európai Unió nem egységes, politikusainak véleménye több fontos kérdésben is eltér. Amíg az Európai Unió tagállamainak vezetői nem jutnak konszenzusra külpolitikai és energetikai kérdésekben, addig az energiabiztonság területén nem lesz előrelépés. Az Európai Unió megosztottsága az Oroszországi Föderációnak kedvez. Az orosz felső vezetés ugyanis a kétoldalú szerződéseken keresztül biztosítani tudja, hogy az Európai Unió hosszú távon orosz energiahordozókat vásároljon. Ha az Európai Unió az orosz energiahordozóktól való függést csökkenteni szeretné, akkor a tagállamoknak mindenképp egységes energiapolitikát kellene kialakítaniuk. A sokszínű Európa néha hátrány, mivel az eltérő történelmi múlt következtében a tagországok más-más nézeteket képviselnek. Továbbá törekedni kellene arra, hogy az Unió ne egy beszállítótól függjön. Tárgyalni kellene több, földgázban és kőolajban gazdag országgal. Ha az Unió több államtól venné az energiahordozókat, akkor kevésbé lenne kiszolgáltatott. Az energiafüggés csökkentését elsődlegesen a megújuló energiára (nap-, szél-, víz-) való áttérés segítené elő. Az Európai Unió tagállamainak jelentős összegeket kellene kutatásra fordítani, támogatást nyújtani a passzív

energiával fűthető–hűthető házak, középületek építéséhez, gyárak, ipari üzemek egy részének a passzív energiára való áthelyezéséhez.

A nézeteltérések ellenére a régi tagállamok és az Oroszországi Föderáció között közös érdekeken alapuló pragmatikus együttműködés alakult ki.

Véleményem szerint az Oroszországi Föderáció belátható időn belül nem lesz tagja sem az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének, sem az Európai Uniónak. Nem fogja feladni függetlenségét, markáns külpolitikáját, és nem rendeli alá akaratát az Európai Uniónak vagy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének.

Oroszország jövőbeni célját, feladatát Szergej B. Ivanov első miniszterelnök-helyettes – még védelmi miniszterként – 2006 júliusában az Izvesztyija moszkvai napilapban megjelent cikkében így fogalmazta meg: *„Az új orosz nemzeti értékek a következők: a szuverén demokrácia, az erős gazdaság és a katonai erő. A szuverén demokrácia – ez az orosz állam berendezkedésének legfontosabb eleme, amely alatt azt értjük, hogy az állampolgárok maguk határozhatják meg saját országukban a politikát, és meg tudják védeni országukat, jogaikat bármilyen külső nyomással szemben, s ha szükséges, akár fegyveres úton is. Az erős gazdaság – ez a biztosítéka annak, hogy állampolgáraink anyagi szükségleteit ki tudjuk elégíteni, és biztosítani tudjuk az elvárható életminőséget. Ugyanakkor az erős gazdaság biztosítja az ország magas szintű védelmi képességét is. A katonai erő – melynek alapját a Fegyveres Erők képezik – a legfontosabb garanciája a függetlenségünknek.”*²⁴³

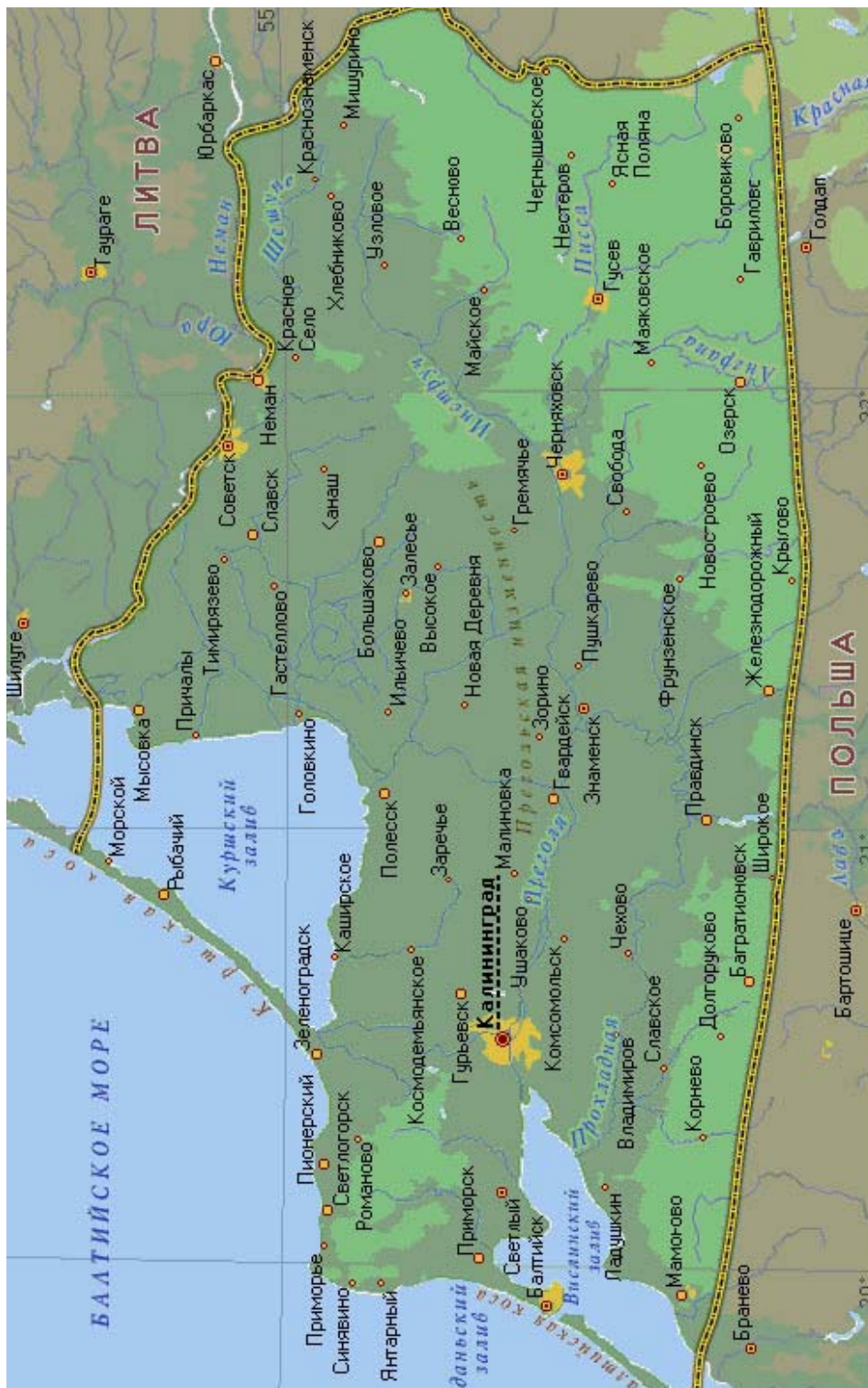
²⁴³ Статья Заместителя Председателя Правительства РФ - Министра обороны РФ Сергей Борисовича Иванова: «Триада национальных ценностей» в газете «Известия». <http://www.old.mil.ru/articles/article3484.shtml> (letöltés ideje: 2008. 07. 07.)

FÜGGELÉK

1. ábra. A Balti régió

(Forrás: Шалямин, В. А.: Россия в «Северном измерении». Петрозаводск. 2002. с. 23.)

2. ábra: A Kalinyingrádi Terület (Forrás: www.kaliningradobl.ru)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet fejezem ki a Magyar Ösztöndíj Bizottságnak, hogy lehetővé tették számomra az oroszországi tanulmányutamat.

Köszönetemet fejezem ki továbbá a Szentpétervári Állami Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézet oktatóinak, név szerint: Dr. Dmitrij Anatolevics Bolotov egyetemi docensnek, Dr. Nyikolaj Márátovics Mézsevic egyetemi tanárnak, Dr. Tatjana Alekszejevna Romanova egyetemi adjunktusnak, akik kinti tanulmányaim során a kutatásomhoz minden lehetséges segítséget megadtak.

Külön köszönetet mondok Dr. Deák János nyugállományú vezérezredesnek, Dr. Deák Péter nyugállományú ezredes egyetemi tanárnak, Dr. Matus János egyetemi tanárnak és Dr. Padányi József mk. ezredes egyetemi magántanárnak a doktori képzés folyamán nyújtott segítségükért; a témavezetőmnek: Dr. Tömösváry Zsigmond nyugállományú dandártábornoknak; Vass Jenő nyugállományú ezredesnek; az MK Katonai Felderítő Hivatal, valamint a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola munkatársainak és Mindenkinek, akitől a disszertáció készítése folyamán segítséget kaptam.

Budapest, 2008. augusztus 20.

Barabás Anett

TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG

Cikkek

- *Oroszok a Baltikumban.* In Kard és Toll, 2004/2. 125–130. oldal.
ISSN 1587-558X.
- *A Kalinyingrádi Terület a balti államok európai uniós csatlakozásának tükrében.* In Doktorandusz, 2005/2. 148–160. oldal. ISSN 1587-558X.
- *A Kalinyingrádi Terület: Brüsszel és Moszkva aggodalmai az EU keleti bővítése kapcsán.* In Felderítő Szemle, 2008/2. ISSN 1588-242X.
- *A NATO keleti bővítése – változások az orosz biztonságpolitika irányvonalában.*
In Szakmai Szemle, 2008/3. ISSN 1785-1181

Előadások, konferenciák

- 2004. május. 18.: *Oroszok a Baltikumban.*
Előadás a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen rendezett „Kard és Toll” konferencián. Előadásomat különdíjjal jutalmazták.
- 2004. szeptember 24.: *Az Oroszországi Föderáció Kalinyingrádi Területe.*
Előadás a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Katonai Vezetői Kiegészítő Szak (KVKSZ-11) hallgatói részére (2 óra).
- 2004. október 1.: *Konfliktusok a Kaukázusban. Az orosz–csecsen konfliktus története.*
Előadás a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Katonai Vezetői Kiegészítő Szak (KVKSZ-11) hallgatói részére (2 óra).
- 2005. december 1.: *A Kalinyingrádi Terület fő problémái.*
Előadás a Szentpétervári Állami Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében a nemzetközi kapcsolatok és a regionális tanulmányok magiszteri képzésben részt vevő hallgatók részére, Igor Nyikolájevics Barigin: Régiók aktuális problémái című előadása keretében (30 perc, orosz nyelven).

IRODALOMJEGYZÉK

Angol, magyar és német nyelvű szakirodalom

- 24/3/2001. Nr: 100/1/01 The 2nd Northern Dimension Action Plan 2004–2006. Brussels, 29 September 2003.
- *A Northern Dimension for the policies of the Union.* Brussels, 25 November 1998. COM/98/0589/Final.
- A Northern Dimension for the policies of the Union: current and future activities. Speech by the Rt. Hon Chris Patten. Foreign Ministers' Conference on the Northern Dimension. Helsinki, 12 November 1999. SPEECH/99/161.
- *Action Plan for the Northern Dimension with external and cross-border policies of the European Union 2000-2003.* Brussels, 14 June 2000. 9401/00 LIMITE NIS 76.
- BOTERBLOEM, Kees: *Life and Death under Stalin. Kalinin Province, 1945–1953.* Montreal & Kingston – London – Ithaca, McGill-Queen's University Press, 1999. ISBN 0773518118 hb.
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole: *Regions and powers. The structure of international security.* Cambridge University Press, 2003. ISBN 0-521-89111-6
- *Civil Dimension of Security. Visit to Kaliningrad.* 22-23 March 2002. Secretariat Report. International Secretariat, NATO Parliamentary Assembly. 28 April 2002.
- Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the Council. The EU and Kaliningrad. COM (2001) 26 final. Brussels, 17. 01. 2001.
- Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the Council. The EU and Kaliningrad. 18. 09. 2002.
- *Conclusions adopted by the Council on 31 May 1999. For the policies of the European Union.* 9034/99. Brussels, 7 June 1999.

- Council of the Baltic Sea States. 10th Ministerial Session. Speech by The Rt Hon Chris Patten. Hamburg, 7 June 2001.
- Council of the Baltic Sea States. 11th Ministerial Session. Svetlogorsk Declaration. Svetlogorsk, Kaliningrad Oblast, 5-6 March 2002.
- Council of the European Union. Full Report on Northern Dimension Policies. Report from the Presidency to the European Council. Göteborg, 15-16 June 2001. 9804/01, NIS43, COEST 16, PESC 225.
- Council Regulation on Uniform Formats for Facilitated Transit Documents (FTD) and Facilitated Rail Transit Documents (FRTD) provided for in Regulation. 8 April 2003. (EC).
- Dr. DEÁK János vezérezredes – Dr. SZTERNÁK György ezredes: *Az orosz geopolitikai gondolkodás megváltozásának tükröződése az új katonai doktrína tervezetében.* In *Felderítő Szemle*, 2007. június. 6. évfolyam. 5 szám. 7–23. oldal. ISSN 1588-242X.
- *Europäisches Parlament: „Bericht über Kaliningrad (Königsberg), eine russische Exklave in der baltischen Region: Stand und Perspektiven aus europäischer Sicht”.* Dok. A3-36/94.
- EU–Russia Summit and Hoff Report on Kaliningrad. Speech by The Rt Hon Chris Patten. European Parliament. Plenary Session. Strasbourg, 14 May 2002. Speech/02/201.
- *EU–Russia Summit.* Joint Statement. Brussels, 3 October 2001.
- *EU–Russia Summit.* Joint Statement. Moscow, 17 May 2001.
- FAIRLIE, Lyndelle D. – SERGOUNIN, Alexander: *Are Borders Barriers? EU Enlargement and the Russian Region of Kaliningrad.* Programme on the Northern Dimension of the CFSP 13. Helsinki, Ulkopoliittinen Instituutti; Berlin, Institut für Europäische Politik, 2001. ISBN 951-769-122-X.
- FISCHER, Joschka: *Moszkva nagyhatalmi ambícióiról. Orosz jövő és a Nyugat.* In *Figyelő*, 2007. szeptember 13–19. LI. évfolyam. 37. szám. 33. oldal. ISSN 0015-086X.

- GYÉVAI Zoltán – MARTIN József Péter – SIMON Ernő: *Oroszország és az EU viszonya. Moszkvai fagy*. In Figyelő, 2007. május 31–június 6. LI. évfolyam. 21. szám. 12–16. oldal. ISSN 0015-086X.
- *Hadtudományi Lexikon*. Budapest, 1995, Hadtudományi Társaság. ISBN 963-04-5228-6.
- HELLER, Mihail – NYEKRICHS, Alekszandr: *Orosz történelem. II. kötet. A Szovjetunió története*. Budapest, 1996. ISBN 963-379-244-4.
- *Hét nap gazdaság*. In HVG, 2007. december 22. XXIX. évfolyam. 51-52. szám. 179. oldal. ISSN 1217-9647.
- *Hét nap gazdaság*. In HVG, 2007. november 24. XXIX. évfolyam. 47. szám. 139. oldal. ISSN 1217-9647.
- HLAVAY Richárd – IZSÁK Dániel: *Olajkilátások. Magassági mámor*. In Figyelő, 2007. november 29–december 5. LI. évfolyam. 48. szám. 26–29. oldal. ISSN0015-086X.
- JAVLINSZKIJ, Grigorij: *Európa nem európai európaijai*. 119. oldal. In HVG, 2007. július 7. XXIX. évfolyam. 27. szám. ISSN 1217-9647.
- KOKES János: *Amerikai rakétatelepítés Kelet-Európába? Radarozás*. In HVG, 2008. július 12. XXX. évfolyam. 28. szám. 27-28. oldal. ISSN 1217-9647.
- KRICKUS, Richard J.: *The Kaliningrad Question*. Rowman & Littlefield Publishers, INC. Lanham – Boulder – New York – Oxford, 2002. ISBN 0-7425-1704-7.
- LAKE, David A. – MORGAN, Patrick M.: *Regional orders. Building security in a New World*. Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, 1997. ISBN-10: 0-271-01704-X.
- NANOVSZKY György (szerk.): *Oroszország. Tények és Adatok 1995*. Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány. ISBN 9638516658
- NÉMETH András: *Orosz katonai erőfitogtatás. Harci zajongás*. In HVG, 2007. augusztus 25. XXIX. évfolyam. 34. szám. 28-29. oldal. ISSN 1217-9647.

- *Northern Dimension Action Plan 2000–2003*. Feira, 13 June 2000.
- *Northern Dimension Environmental Partnership*. Pledging Conference. Speech by The Rt Hon Chris Patten. Speech/02/327. Brussels, 9 July 2002.
- *Orosz–olasz gázegység*. In HVG, 2007. december 1. XXIX. évfolyam. 48. szám. 13. oldal. ISSN 1217-9647.
- PÓTI László: *Új minőség az orosz külpolitikában*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóközpont. Elemzések, 2006/4.
- *Programme INTERREG: European Union contributes Euro 47 million to cross-border co-operation in Northern Europe*. IP/02/265. Brussels, 19 February 2002.
- Report on the communication from the Commission to the Council on the EU and Kaliningrad. (COM (2001) 26 – C5-0099/2001 – 2001/2046 (COS)). Committee on Foreign Affairs, Human Rights, Common Security and Defence Policy. Rapporteur Magdalene Hoff. Final A5-0156/2002. Brussels, 25 April 2002.
- *Russia: Country Strategy Paper 2002–2006*. 27 December 2001.
- SERGOUNIN, Alexander – PERTTI, Joenniemi: *Russia and the European Union's Northern Dimension: Encounter or Clash of Civilization?* Nizhny Novgorod, 2003. ISBN 5-85839-113-3.
- SNOW, Donald M.: *National security: defense policy for a new international order*. 3rd edition, New York, St. Martin's Press, 1995. ISBN 0312105959.
- *Stockholm European Council: Presidency Conclusions*.
- SZ. BÍRÓ Zoltán: *Oroszország a G8-as csoportban*. In Élet és Irodalom, 2006. július 21. 50. évfolyam. 29. szám. ISSN 0424-8848.
- TÁLAS Péter: *Amerikai rakétapajzs – közép-európai viták*. 5–14. oldal. In Az Elemző, 2007/3. 3. évfolyam. 1. szám. ISSN 1787-0356.
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond – NAGY László: *Oroszország a harmadik évezred küszöbén*. Budapest, 1999, Honvéd Kiadó. ISBN 963-9065-57-9.

Orosz nyelvű szakirodalom

- АБРАМОВ, В. Н.: *Калининградская область: социально-политические и геополитические аспекты общественной трансформации 90-х гг.* Санкт-Петербург, Нестор, 1998.
- АЛЯЕВ, А. – ЦЫКАЛО, В. – ЧЕРНЫЙ, В.: *Вступление Польши в Евросоюз: Последствия для Калининградской области.* с. 54–63. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2005/3. ISSN 0131-2227.
- АРБАТОВА, Н. К. (ред.): *Калининград: евромот или евротупик.* Москва, Комитет «Россия в объединённой Европе», 2002. ISBN 5-901683-36-6.
- БАЛУЕВСКИЙ, Ю. Н.: *Теоретические и методологические основы формирования военной доктрины Российской Федерации.* с. 14–21. In *Военная мысль*, 2007/3. ISSN 0236-2058.
- БАРАНОВ, В. П.: *Доктринальные вопросы внутренней безопасности.* с. 17–21. In *Военная мысль*, 2007/4. ISSN 0236-2058.
- БИЛЬЧАК, В. С. – ЗАХАРОВ, В. Ф.: *Региональная экономика.* Калининград, 1998. ISBN 5-7406-0066-9.
- *Большая Советская Энциклопедия.* Москва, 1971.
- БУРУТИН, А. Г.: *О некоторых аспектах военно-технической политики государства в новой редакции военной доктрины РФ.* с. 29–34. In *Военная мысль*, 2007/3. ISSN 0236-2058.
- ВАРДОМСКИЙ, Л. Б. – ГОЛУНОВ, С.В. (ред.): *Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ России.* Москва – Волгоград, НОФМО, 2002. ISBN 5-901981-03-0.
- ВИНОКУРОВ, Е. Ю.: *Общее экономическое пространство ЕС – Россия и Калининград.* с. 66–71. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2003/11. ISSN 0131-2227.

- *Военная доктрина Российской Федерации*. Москва, 21. 04. 2000.
- ВОРОНОВ, К.: *Калининградская область во взаимоотношениях России с ЕС: медленный дрейф*. с. 42–53. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2005/3. ISSN 0131-2227.
- *Встреча глав государств и правительств „Группы восьми”*. Хайлигендам, 6-8 июня 2007.
- *Встреча на высшем уровне Россия – Европейский союз*. Хельсинки, 24. 11. 2006.
- *Выступление Заместителя Председателя Правительства – Министра обороны РФ С. Б. Иванова на 43-й Международной конференции по вопросам политики безопасности*. Мюнхен, 11. 02. 2007.
- *Выступление Министра обороны РФ С. Б. Иванова в неправительственном Совете по международным отношениям на тему: «Мир в XXI веке: противодействие новым вызовам и угрозам»*. Нью-Йорк, 13. 01. 2005.
- *Выступление Министра обороны РФ С. Б. Иванова: «Россия–НАТО: Стратегические партнёры перед лицом новых угроз»*. Международный институт стратегических исследований. Лондон, 13. 07. 2004.
- *Выступление С. Б. Иванова на совещании в Министерстве обороны РФ*. Москва, 02. 10. 2003.
- ГАРЕЕВ, А. М.: *Структура и основное содержание новой военной доктрины России*. с. 2–13. In *Военная мысль*, 2007/3. ISSN 0236-2058.
- Государственный таможенный комитет Российской Федерации № 01-14/1365. Администрация Калининградской области № 296-р. Распоряжение от 31. 12. 1998. *«Об утверждении порядка определения происхождения товаров из Особой экономической зоны в Калининградской области»*.
- ДВОРНИЧЕНКО, А. Ю. – ИЗМОЗИКА, В. С.: *История России (IX-начало XXI)*. Москва, Гардарика, 2005. ISBN 5-8297-0236-3.

- *Договор о разграничении предметов ведения и полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Калининградской области.* 12. 01. 1996.
In УРНОВ, А. Ю. – ОРЛОВ, В. Я. – РОМАНОВ, С. Л. – КУЗНЕЦОВ, В. И.:
Сборник документов и материалов по вопросам международных внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации.
Москва, Министерство иностранных дел, 1999. ISBN 5-7671-0065-9.
- Европейская рамочная конвенция о приграничном сотрудничестве территориальных сообществ и властей, 1980.
- ЖДАНОВ, В. – КУЗНЕЦОВА, О. – МАУ, В. – ПЛЮХИН, В. – ПРИХОДЬКО, С.: *Проблема экономического развития Калининградской области как эксклавного региона России.* Москва, 2002.
ISBN 5-93255-075-9.
- Закон Калининградской области от 11 мая 1995 № 10 «*Об условиях стимулирования инвестиций в Калининградской области (Свободная экономическая зона „Янтарь“)*».
- Закон Калининградской области от 30 октября 1997 № 36 «*О локальных свободных экономических зонах в Калининградской области.*».
- ЗАППЕРА, М. – ВАЙКСЕЛЯ Ф. (ред.): *Будущее Калининграда. От конфликтов к сотрудничеству.* Сборник статей.
Москва, Весь мир, 2003. ISBN 5-7777-0295-3.
- Заявления для прессы и ответы на вопросы по завершении встречи с Президентом США с Джорджем Бушем. Хайлигендам, 07. 06. 2007.
- ИВАНОВ, С. Б.: «*Триада национальных ценностей.*»
Место России в мире. Известия, 13. 07. 2006.
- ИВАНОВ, С. Б.: *Взгляды России на проблемы европейской безопасности.* In *Süddeutsche Zeitung*, 08. 02. 2007.
- Интервью Министра обороны Российской Федерации С. Б. Иванова газете „Трибуна“. Москва, 22. 02. 2002.
- Интервью финской газете «Хельсинген саномат», 01. 09. 2001.

- КИРИЛЛОВ, В. В.: *Россия и НАТО: геостратегические реалии*. с. 2–11. In Военная мысль, 2007/11. ISSN 0236-2058.
- КИСЕЛЕВ, В. А.: *Военная доктрина в оборонительной системе государства*. с. 28–36. In Военная мысль, 2007/4. ISSN 0236-2058.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. – БРЮШИНКИН, В. Н. – ЖДАНОВ, В. П. – ФЕДОРОВ, Г. М. (ред. колл.): *Калининградская область в окружении ЕС: роль региона в общеевропейской интеграции. Материалы международной конференции «Европа и Россия: границы, которые объединяют». 21-22 февраля 2003 года*. Калининград, Издательство КГУ, 2003. ISBN 5-88874-436-0.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. – КОЗЛОВ, С. Д. – ФЕДОРОВ, Г. М.: *Особая территория России*. Калининград, Издательство КГУ, 2003. ISBN 5-88874-455-7.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. – КОЗЛОВ, С. Д. – ФЕДОРОВ, Г. М.: *Остров сотрудничества*. Калининград, Издательство КГУ, 2002. ISBN 5-88874-301-1.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. – ФЁДОРОВ, Г. М.: *От изолированного эксклава к «коридору развития». Альтернативы российского эксклава на Балтике*. Калининград, Издательство КГУ, 2004. ISBN 5-88874-541-3.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. (общ. ред.): *Российская Балтика: приграничное сотрудничество*. Часть I. Калининград, 2004.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. (ред.): *Европейский Союз – Россия – Калининград*. Выпуск 1. Калининград, Издательство КГУ, 2004. ISBN 5-8887-4520-0.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. (ред.): *Европейский Союз – Россия – Калининград*. Выпуск 2. Калининград, Издательство КГУ, 2004. ISBN 5-888-74-521-9.
- КЛЕМЕШЕВ, А. П. (ред.): *Европейский Союз – Россия – Калининград*. Выпуск 4. Калининград, Издательство КГУ, 2005. ISBN 5-888-74-616-9.
- КЛЕМЕШЕВ, А.П. (ред.): *Европейский Союз – Россия – Калининград*. Выпуск 3. Калининград, Издательство КГУ, 2005. ISBN 5-888-74-598-7.

- *Коллективная стратегия Европейского союза в отношении России.* Кёльн, 1999.
- *Конституция Российской Федерации.* Москва, 12. 12. 1993.
- *Концепция внешней политики Российской Федерации.* Москва, 28. 06. 2000.
- *Концепция национальной безопасности Российской Федерации.* Москва, 10. 01. 2000.
- *Концепция приграничного сотрудничества в Российской Федерации.* Москва, 09. 02. 2001.
- КОРОБУШИН, В. В.: *Место и роль стратегических ядерных вооружений в Военной доктрине России.* с. 2–5. In *Военная мысль*, 2007/4. ISSN 0236-2058.
- КРАСНОВ, Е. В. – БЛАЖЧИШИН, А. И. – ШКИЦКИЙ, В. А.: *Экология Калининградской области.* Калининград, Янтарный сказ, 1999. ISBN 5-7406-0248-3.
- КУЗНЕЦОВ, А. И.: *Расширение ЕС и Калининградская область.* с. 104–109. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2001/2. ISSN 0131-2227.
- ЛОПАТА, Раймундас: *Анатомия заложника. Досье калининградского юбилея.* Санкт-Петербург, Алетейя, 2006. ISBN 5-89329-852-9.
- МАСОРИН, В. В.: *Морская доктрина как составная часть военной доктрины РФ.* с. 35–40. In *Военная доктрина*, 2007/3. ISSN 0236-2058.
- *Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года.* Москва, 27. 07. 2001.
- ОРЛЕНКО, В. В. (глав. ред.): *Географический атлас Калининградской области.* Калининград, Издательство КГУ, 2002. ISBN 5-88874-295-3.
- *Основные положения региональной политики в Российской Федерации.* Москва, 03. 06. 1996.
- *Основы пограничной политики Российской Федерации.* Москва, 05. 10. 1996.

- *Партнёрство России и ЕС по Калининградской области.*
Москва, 12. 07. 2002.
- ПЕЧУРОВ, С. Л.: *Доктринальные взгляды НАТО на характер войн и обеспечение безопасности.* с. 21–27. In *Военная мысль*, 2007/4. ISSN 0236-2058.
- Положение от 14. 04. 1999. № 141 «*О регулировании инвестиционной деятельности на территории Калининграда, осуществляемой в форме капитальных вложений*».
- Положение от 31. 03. 1999. № 129 «*О порядке предоставления инвестиционного налогового кредита*».
- ПОПОВКИН, В. А.: *О подходах к обеспечению защиты интересов России в военно-космической деятельности.* с. 11–12. In *Военная мысль*, 2007/4. ISSN 0236-2058.
- *Послание Президента В. В. Путина Федеральному Собранию Российской Федерации.* Москва, 10. 05. 2006.
- Постановление Калининградской областной Думы от 25. 07. 1998. № 49 «*Правила применения налоговых льгот для организаций, осуществляющих инвестиционные проекты в Калининградской области*».
- ПОСТИКОВА, Н. И. (отв. за вып.): *Государственный комитет Российской Федерации по статистике.* Калининградский областной комитет государственной статистики. Калининградская область в цифрах. Краткий статистический сборник. 1996. ISBN 5-7798-0122-3.
- ПУТИН, В. В.: «*Группа восьми*» на пути к саммиту в Санкт-Петербурге: *вызовы, возможности, ответственность.* Известия, 1 марта 2006.
- ПУТИН, В. В.: *Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности.* Мюнхен, 11. 02. 2007.
- ПУТИН, В. В.: *Выступление на Балканском саммите по энергетической безопасности.* Загреб, 24. 06. 2007.

- ПУТИН, В. В.: *Интервью журналистам печатных средств массовой информации из стран-членов "Группы восьми"*. Москва, 04. 06. 2007.
- Рабочий визит в США. Мэн, Кеннебанкпорт, Уолкерс-Пойнт, 1-2. 07. 2007.
- РЕВЯКИН, Е. В.: *Приоритеты экономической политики России в Калининградской области*. с. 68–75. In *Мировая экономика и международные отношения*, 2002/12. ISSN 0131-2227.
- РУШКИН, А. С.: *Доктринальные взгляды по вопросам применения и строительства Вооружённых Сил России*. с. 22–28. In *Военная мысль*, 2007/3. ISSN 0236-2058.
- *Саммит ЕС-Россия*. Санкт-Петербург, 31. 05. 2003.
- СМОРОДИНСКАЯ, Н. В. – ЖУКОВ, С.: *Калининградский анклав в Европе: Заплыв против течения*. Москва, Институт Запад-Восток, 2003.
- СМОРОДИНСКАЯ, Н. В.: *Калининград в условиях объединения Европы: вызов и ответ*. с. 106–127. In *Вопросы экономики*, 2001/11. ISSN 0042-8736.
- *Совместная пресс-конференция с Федеральным канцлером Германии Ангелой Меркель по итогам девятого раунда российско-германских межгосударственных консультаций на высшем уровне*. Висбаден, 15. 10. 2007.
- *Совместное заявление* министерства промышленности и энергетики РФ Виктор Христенко и министра экономического развития Италии Пьерлуиджи Берсани по проекту южно-европейский газопровод. 23. 06. 2007.
- *Совместное заявление* Российской Федерации и Европейского Союза о транзите между Калининградской областью и остальной территорией Российской Федерации. Брюссель, 11. 11. 2002.
- *Соглашение* между Правительством Российской Федерации и Правительством Литовской Республики о долгосрочном сотрудничестве Калининградской области Российской Федерации и регионов Литовской Республики.

- *Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Польша о сотрудничестве Калининградской области Российской Федерации и северо-восточных воеводств Республики Польша.* In УРНОВ, А. Ю. – ОРЛОВ, В. Я. – РОМАНОВ, С. Л. – КУЗНЕЦОВ, В. И.: Сборник документов и материалов по вопросам международных внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации. Москва, Министерство иностранных дел, 1999. ISBN 5-7671-0065-9.
- *Соглашение о партнёрстве и сотрудничестве.* Москва, 1997.
- Стратегия развития отношений России с ЕС на среднесрочную перспективу (2000–2010).
- ТЕРЕХОВ, Андрей: *Вашингтон не знает, куда движется Россия. Райс и Гейтс пообщались в Москве с потенциальными преемниками Путина.* In Независимая газета, 15.10.2007.
- ТИММЕРМАНН, Хайнц: *Калининград как пилотный регион для формирования партнёрства между ЕС и Россией: Взгляд из Европы.* Москва, Комитет «Россия в объединённой Европе», 2002. ISBN 5-901683-30-7.
- ТИММЕРМАНН, Хайнц: *Калининградская область в контексте регионального сотрудничества.* с. 97–104. In Мировая экономика и международные отношения, 2001/2. ISSN 0131-2227.
- Трёхсторонняя российско-туркменистанско-казахстанская встреча на высшем уровне. Туркменбаши, 12. 05. 2007.
- Указ Президента Российской Федерации от 29. 01. 2000. № 168 *«Об исполнении обязанностей полномочного представителя Президента Российской Федерации в Калининградской области».*
- Федеральный закон от 05. 03. 1999. № 46-ФЗ *«О защите прав и законных интересов инвесторов на рынке ценных бумаг».*
- Федеральный закон от 09. 07. 1999. № 160-ФЗ *«Об иностранных инвестициях в Российской Федерации».*

- Федеральный закон от 10. 01. 2006. № 16-ФЗ «*Об особой экономической зоне в Калининградской области и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации*».
- Федеральный закон от 15. 07. 1995. № 101-ФЗ «*О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации*». In УРНОВ, А. Ю. – ОРЛОВ, В. Я. – РОМАНОВ, С. Л. – КУЗНЕЦОВ, В. И.: Сборник документов и материалов по вопросам международных внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации. Москва, Министерство иностранных дел, 1999. ISBN 5-7671-0065-9.
- Федеральный закон от 25. 02. 1999. № 39-ФЗ «*Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений*».
- ФЕДОРОВ, Г. М. – КОРНЕЕВЕЦ, В. С.: *Балтийский регион: социально-экономическое развитие и сотрудничество*. Калининград, Янтарный сказ, 1999. ISBN 5-7406-0246-7.
- ФЕДОРОВ, Г. М. – КОРНЕЕВЕЦ, В. С.: *Социально-экономическая география Балтийского региона. Учебное пособие*. Калининград, Издательство КГУ, 1999. ISBN 5-88874-130-2.
- ФИЛАТОВ, А. В. – ПАЦЕРИНА, В. Н.: *Население Северо-Восточной Пруссии после II мировой войны. Правовой анализ. Часть I. Переселение или изгнание? Правовые предпосылки и последствия*. Калининград, 2001.
- ХЛОПЕЦКИЙ, А. – ФЕДОРОВ, Г.: *Калининградская область: регион сотрудничества*. Калининград, Янтарный сказ, 2000. ISBN 5-7406-0380-3.
- ЧЕЛЬЦОВ, Б. Ф.: *Вопросы воздушно-космической обороны в Военной доктрине России*. с. 5–10. In Военная мысль, 2007/4. ISSN 0236-2058.
- ШАЛЯМИН, В. А.: *Россия в «Северном измерении»*. Петрозаводск, Издательство ПетроГУ, 2002. ISBN 5-8021-0188-1.
- ШАХРАЙ, С. М.: *Калининград. В нашу гавань заходили корабли*. с. 44–48. In Международная жизнь, 2001/11.

Internet

- www.delrus.cec.eu.int – Európai Bizottság képviselte az Oroszországi Föderációban honlapja.
- www.gazprom.ru – Gazprom Nyílt Részvénytársaság honlapja.
- www.gks.ru/scripts/db_inet/dbinet.cgi – Állami Statisztikai Bizottság honlapja.
- www.gov.kaliningrad.ru – a Kalinyingrádi Terület Adminisztrációjának honlapja.
- <http://ktec2.net> – a Kalinyingrádi Kettes Hőerőmű Rt. honlapja.
- www.kremlin.ru – Oroszországi Föderáció Elnökének honlapja.
- www.mil.ru – Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának honlapja.
- www.newsru.com